

LONAs bidrag till måluppfyllelse för miljökvalitetsmålen

Konsulter inom samhällsutveckling

WSP Analys & Strategi är en konsultverksamhet inom samhällsutveckling. Vi arbetar på uppdrag av myndigheter, företag och organisationer för att bidra till ett samhälle anpassat för samtiden såväl som framtiden. Vi förstår de utmaningar som våra uppdragsgivare ställs inför, och bistår med kunskap som hjälper dem hantera det komplexa förhållandet mellan människor, natur och byggd miljö.

Titel: LONA - Utvärdering av satsningen på lokala naturvårdsbidrag

Redaktör: Anna Vindelman, Jarl Hammarqvist

WSP Sverige AB

Besöksadress: Arenavägen 7

121 88 Stockholm-Globen

Tel: 08-688 60 00, Fax: 08-688 69 99

Email: info@wspgroup.se

Org nr: 556057-4880

Styrelsens säte: Stockholm

www.wspgroup.se

Foto: Joachim Lundgren, Carl Swensson

Förord

LONA är en mycket stor satsning på naturvård. Den bygger på att statliga medel matchas med lokala initiativ. Syftet med detta har varit att få god utväxling på statliga medel, samtidigt som det lokala initiativet gynnar det lokalt angelägna, vilket i sin tur gynnar effektivitet i genomförande av projekten men även fortsatt verksamhet i projektens riktning.

WSP har haft i uppdraget att utvärdera LONA mot de 16 nationella miljökvalitetsmålen, vilket är en speciell utmaning. Detta dels för att LONA är en naturvårdssatsning som inte utformats för att ge ett optimalt bidrag till måluppfyllelse för målen, dels för att miljökvalitetsmålen är ganska visionära till sin karaktär samt i varierande grad har kopplingar till naturvård.

De som främst arbetet med detta på WSP är; Anna Vindelman (projektledare) Jarl Hammarqvist (expert), Ida Örtegren (datahantering), Christine Schnabel och Erik Bransell (intervjuer). Viktigt bidrag har även lämnats av Krister Spolander (Spolander Consulting). Vi vill rikta ett stort tack till Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet, för gott samarbete med enkäter. Vi vill också tacka följande tjänstemän på miljömålsansvariga myndigheter och länsstyrelser för ovärderliga synpunkter på metod och stöd vid bedömning: Kerstin Åhstrand, Henrik Schreiber, Ulrica Hagbart, Anna Wahlström, Mark Marisink, Amanda Palmstierna, Jorid Hammersland, Per-Olof Wikberg, Karin Skantze (samtliga Naturvårdsverket), Erik Sollander (Skogsstyrelsen), Johan Wallander (Jordbruksverket), Ylva Rönning (Boverket), Jennie Niesel (Länsstyrelsen i Västra Götalands län), Claes Svedlind (Länsstyrelsen i Östergötlands län), samt Magnus Berglund (Länsstyrelsen i Skåne län) .

Vi vill även tacka vår uppdragsgivare Ingegerd Ward på Naturvårdsverket för värdefull information samt visat stort förtroende.

Stockholm i augusti 2008

Fredrik Bergström

Affärsområdeschef

WSP Analys & Strategi

Innehåll

SAMMANFATTNING.....	- 3 -
1 INLEDNING.....	- 9 -
1.1 Bakgrund.....	- 9 -
1.2 Syfte och utvärderingens fokus.....	- 10 -
1.3 Utmaningar i utvärderingen.....	- 11 -
1.4 Metod.....	- 12 -
1.5 Rapportens disposition.....	- 15 -
2 BESKRIVNING AV LONA-SATSNINGEN	- 18 -
2.1 Pågående och avslutade projekt.....	- 18 -
2.2 Antal projekt och dess kostnader	- 19 -
2.3 Åtgärds kategorier och åtgärder.....	- 21 -
2.4 Åtgärder per åtgärds kategori	- 26 -
2.5 Naturtyper och organismgrupper	- 44 -
2.6 Inriktning för projekt och åtgärder	- 47 -
2.7 Utfall på länsnivå.....	- 51 -
3 LONAS BIDRAG TILL MÅLUPPFYLLELSE FÖR MILJÖKVALITETSMÅLEN	- 55 -
3.1 Realistiska förväntningar på LONA	- 55 -
3.2 Möjligheterna till bedömning	- 55 -
3.3 Bedömning per miljö kvalitetsmål.....	- 56 -
3.4 Sammanfattning av bedömningen	- 88 -
4 EFFEKTER AV LONA SOM KAN GYNNA MILJÖKVALITETSMÅLEN PÅ SIKT	- 90 -
4.1 Effekter på miljön	- 90 -
4.2 Ökad kunskap och ökat intresse	- 90 -
4.3 Ökat samarbete.....	- 91 -
4.4 Ökat intresse för naturvård i kommunal organisation.....	- 91 -
4.5 Synergier med andra samhällsmål.....	- 92 -
5 SLUTSATSER.....	- 93 -
5.1 LONAs bidrag till måluppfyllelse för miljö kvalitetsmålen	- 93 -
5.2 Vad hade gjorts utan LONA?	- 95 -
5.3 Reflexioner inför för en eventuell ny LONA.....	- 96 -
REFERENSER.....	- 100 -
5.4 Tryckta källor.....	- 100 -

5.5 Hemsidor - 100 -
5.6 Expertgrupp..... - 101 -
BILAGA 1 URVAL - 102 -
BILAGA 2 WEB-ENKÄT - 104 -
BILAGA 3 INTERVJUER - 106 -

Sammanfattning

LONA är en stor och bred satsning på naturvård. Mellan 2004 till 2006 beviljades 261 kommuner statliga bidrag till 1525 naturvårdsprojekt. Eftersom stöd till projekten endast har kunnat sökas för högst 50 procent av kostnaden har även kommuner och andra lokala aktörer satsat både egna pengar och arbetstid. Sammantaget har LONA- projekten omsatt drygt 700 miljoner kronor.

Syftet med föreliggande studie är att utvärdera LONAs bidrag till måluppfyllelse för de nationella miljökvalitetsmålen. Detta har gjorts genom att en kunskap om LONA- satsningen har byggts upp avseende vad som har gjorts i projekten, i vilken naturtyp det har gjorts och vad det har gynnat. Denna kunskap har sedan ställts emot målsättningarna i miljökvalitetsmål och delmål och ett förslag till bedömning av satsningens bidrag till måluppfyllelse för vardera miljökvalitetsmål har tagits fram. Bedömningsförslaget har stämts av och diskuterats med en expertgrupp och därefter korrigerats. Strävan har varit att nå consensus.

De åtgärder, för vilka LONA- bidrag har gått att söka, har varit:

1. **Kunskapsuppbyggnad** som syftar till att skapa underlag för framtida åtgärder inom naturvård och därmed sammanhängande friluftsliv.
2. **Framtagande av underlag** i form av kommunala naturvårdsprogram för genomförande av åtgärder inom naturvård och därmed sammanhängande friluftsliv.
3. **Områdesskydd** för att skydda värdefull natur, särskilt sådana natur- eller kulturresevat som kommunen beslutar om med stöd av 7 kap. miljöbalken.
4. **Vård och förvaltning** av områden, naturtyper eller bestånd av arter som bedöms värdefulla från naturvårdssynpunkt, inklusive åtgärder som syftar till att främja friluftsliv och liknande nyttjande av naturområden.
5. **Restaurering** av områden, naturtyper eller bestånd av arter som bedöms värdefulla från naturvårdssynpunkt.
6. **Information**, folkbildning och annan kunskapsspridning om naturvård och därmed sammanhängande friluftsliv.

Krav för projekten har även varit att dessa ska bidra till de nationella miljökvalitetsmålen. Varje projekt har fått ange ett *Huvudsakligt miljökvalitetsmål* som projektet förväntas gynna. De miljökvalitetsmål som mest frekvent har angetts är: *God bebyggd miljö* (509 projekt), *Levande skogar* (301 projekt), *Levande sjöar och vattendrag* (261 projekt), *Ett rikt odlingslandskap* (230 projekt), *Hav i balans samt levande kust och skärgård* (77 projekt), *Myllrande våtmarker* (75 projekt) samt *Ett rikt växt- och djurliv* (51 projekt). Övriga miljökvalitetsmål har i ringa grad eller inte alls angetts som *Huvudsakligt miljökvalitetsmål* för pro-

jekt. Detta är inget att förvånas över, eftersom dessa i ringa grad har naturvårdskoppling och LONA är en naturvårdssatsning. Målsättningen med LONA har varit att stimulera naturvårdsprojekt och därmed sammanhängande friluftsliv. I Naturvårdsskrivelsen *En samlad naturvårdspolitik*¹, ur vilken LONA är sprungen, betonas vikten av tätortsnära natur och förutsättningarna för friluftsliv samt vikten av en helhetssyn på natur- och kulturvärden. Detta verkar de sökande tagit fasta på.

Den vanligaste kategorin av åtgärder i LONA är åtgärdskategori 6 *Information* (1707 åtgärder). Nästan lika stor är åtgärdskategori 4 *Vård- och förvaltning* (1536 åtgärder). Minst är åtgärdskategori 3 *Områdesskydd* (144 åtgärder). De övriga är som följer; *Kunskapsuppbyggande*, 885 åtgärder, *Restaurering*, 623 åtgärder samt *Framtagande av underlag*, 380 åtgärder.

De enskilt vanligaste åtgärdena, oaktat åtgärdskategori, som genomförs är *Inventeringar* samt *Anläggande av leder och stigar*. Andra vanliga åtgärder är *Informationskampanjer*, *Röjningsåtgärder* (både för naturvärde och friluftsliv), *Trycksaksproduktion*, *Framtagande av naturvårdsprogram*, *Reproduktionsgynnande åtgärder* (främst för fisk) samt *Exkursioner*. Som följd av LONA har bland annat:

- Ca 700 Inventeringar genomförts
- Ca 260 Naturvårdsprogram tagits fram
- Ca 164 Förstudier genomförts
- Ca 83 Processer för områdesskydd startats (totalt 2-5000 Ha)
- Ca 74 Våtmarker anlagts
- Ca 1700 informationsåtgärder genomförts
- Ett stort antal stigar anlagts för att människan ska kunna rekreera sig men inte minst kunna njuta av den naturvårdsnytta som åstadkommit.

Många projekt har bedrivits i ett stycke natur som består av flera olika naturtyper. Ofta har dessa legat tätortsnära. Projekten har syftat till att säkerställa, renovera, utveckla och inte minst tillgängliggöra och informera om dessa områden. Det är oftast hela områdets flora och fauna som åtgärdena riktats mot. I de fall där projektet fokuserar en speciell naturtyp eller grupp av organismer dominerar skog, ängs- och hagmark samt olika ”vattennaturtyper” (strand, åar, sjöar och våtmarker). Bland växterna dominerar lövträd och ”ängsflora”. Enskilda djurgrupper är sällan i fokus, men när de är det handlar det oftast om fiskar och fåglar.

De flesta åtgärdena i LONA kan sägas gynna naturvärden samtidigt som de gynnar människan och friluftslivet. Men det finns även åtgärder som endast kan sägas gynna människa och friluftsliv. Indirekt kan naturligtvis ett ökat intresse

¹ Regeringen (2002)

för friluftsliv gynna naturvärden. Det är ovanligast med projekt som gynnar kulturvärden.

LONA har bidragit till miljömålsuppfyllelse för tio av de 16 miljökvalitetsmålen. Bidraget till måluppfyllelse har varit större till sju av de tio och betydligt mindre till de övriga tre. Till sex mål kan satsningen inte sägas ha bidragit alls. Vilka mål satsningen har bidragit till handlar till stor del om målens koppling till naturvård. Ju mer naturvårdskoppling målet har, ju större bidrag från LONA.

Satsningen ger effekter till miljökvalitetsmålen både direkt och indirekt. Det indirekta bidraget kan t.ex. komma från den stora mängden information och folkbildning som har genomförts i LONA. Miljökvalitetsmålen innehåller inte målsättningar om information, även om sådan är viktig för att målen ska kunna nås. De många informationsåtgärderna inom LONA kan därför endast sägas ge ett indirekt bidrag till måluppfyllelse för målen. Ett naturvårdsprogram kan ge både direkt och indirekt nytta. Direkt om framtagande av program efterfrågas i målet eller på annat sätt ökar förutsättningarna att målet nås och indirekt om de åtgärdsförelag som finns i programmet framöver blir genomförda.

LONA har haft ett betydande inslag av satsningar där naturvård, folkbildning och närrecreation integrerats. Man har t.ex. fått upp ögonen för att friluftsliv kan ske utan att skada naturvärden och att det finns värden i naturen som är intressanta för friluftsliv och turism. Detta, samt att projekten oftast är sprungna ur lokala och ej sällan ideella initiativ bör ha bidragit till att man åstadkommit något som i hög grad uppskattas, utnyttjas och vidmakthålls. I flera redovisningar kan man att läsa att ”projektet rönt stor uppmärksamhet” ”oväntat många infann sig” mm. Framgång föder framgång och det är rimligt att anta att LONA som helhet bidragit till ett ökat intresse för naturvårdsåtgärder som kommer att ge en pay-off de kommande åren, vilket i sin tur bidrar positivt till miljökvalitetsmålen.

I Tabell 2 nedan presenteras en sammanfattning över i vilken grad LONA har bidragit till måluppfyllelse för enskilda miljökvalitetsmål. För gradering av bedömningen har skalan i Tabell 1 nedan använts.

Kod	Benämning	Definition
-	Risk för negativ effekt	
0	Ingen effekt	Målets uppfyllande påverkas ej av de åtgärder som genomförts inom LONA vare sig direkt eller indirekt
1	Verkar i målets riktning	Målets uppfyllelse bedöms påverkas i gynnsam riktning men i så ringa grad att det ej kan kvantifieras eller mätas.
2	Påvisbar effekt i målets riktning	Målets uppfyllelse påverkas gynnsamt i kvantifierbara termer men ej i den mån att en trend bryts eller att en "smiley" ändrar färg på några års sikt.
3	Kan antas påverka status för något delmål	Målets uppfyllelse påverkas i kvantifierbara termer och detta i sådan omfattning att man på några års sikt kan anta att en trend kan komma att brytas eller att en "smiley" ändrar färg i årsredovisningen.

Tabell 1 Gradering som har använts vid bedömning av LONA- satsningens bidrag till måluppfyllelse för miljö kvalitetsmålen

Miljökvalitetsmål	"Huvudsakligt miljömål" för antal projekt	Naturvårdsaspekt i målet	Direkt bidrag från LONA	Indirekt bidrag från LONA	Kommentar
Begränsad klimatpåverkan 	9 (Samtliga dock felförda enligt vår mening)	Nej	0	0	Lokalt engagemang samt ökad möjlighet till närrecreation och cykling kan dock ge viss effekt på sikt.
Frisk luft 	1 (Felfört enligt vår mening)	Nej	0	0	Lokalt engagemang, ökad möjlighet till cykling men även absorption av partiklar på vegetation kan ge viss effekt på sikt.
Bara naturlig försurning 	0	Nej	0	1	De många projekten som syftar vattenvård och fiske bör generera intresse för kalkning.
Gifrfri miljö 	1	Ja, svag	0	0	
Skyddande ozonskikt 	0	Nej	0	0	
Säker strålmiljö 	0	Nej	0	0	
Ingen övergödning 	7 (5 hör dock bättre hemma under andra miljökvalitetsmål)	Nej	0-1	1	Visst bidrag från projekt som relaterar till andra miljökvalitetsmål.
Levande sjöar och vattendrag 	261	Ja, stark	2	3	Rinnande vatten och gränzonen (strand) i fokus.
Grundvatten av god kvalitet 	0	Ja, svag	1	1-2	Anlagda våtmarker bidrar till delmålet om grundvattennivåer.

Miljökväl- tetsmål	"Huvudsak- ligt miljö- mål" för antal pro- jekt	Naturvårds aspekt i målet	Direkt bi- drag från LONA	Indirekt bidrag från LONA	Kommentar
Hav i balans samt levande kust och skärgård 	77	Ja, stark	1	3	Fokus på terrestra system och beva- randevärden.
Myllrande våtmarker 	75	Ja, stark	3	3	Omfattande bidrag från projekt som syftar till andra mål.
Levande skogar 	301	Ja, stark	2	3	Fokus på friluftsliv.
Ett rikt odlingsland- skap 	230	Ja, stark	3	3	Fokus på ängs- och hagmark
Storlagen fjällmiljö 	3	Ja, stark	0	0	Antalet projekt är för få för att ren- dera ett högre bidrag även om dessa "går i målets riktning".
God bebyggd miljö 	509	Ja, svag	1 (för målet som helhet) 2 (för natur- vårdsdelarna i målet)	3	Fokus på närrekre- ation. Bidraget till naturvårdsdelarna bör betraktas i sitt sammanhang.
Ett rikt växt- och djurliv 	51	Ja, myck- et stark	2	3	Målet tillkom efter LONAs start. Bidrag från i stort sett samtliga projekt i någon mån.

Tabell 2 Bedömning av LONA- satsningens direkta och indirekta bidrag till måluppfyllelse för miljökvälhetsmålen

1 Inledning

1.1 Bakgrund

261 av landets 290 kommuner har under åren 2004 till 2006 beviljats statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt. Denna satsning går under namnet LONA (Lokala naturvårdssatsningen).

LONA har rötter i Regeringens skrivelse 2001/02:173 *En samlad naturvårdspolitik*. I skrivelsen formulerar regeringen sin grundsyn på naturvårdspolitiken och aviserar satsningen på ett program för lokala naturvårdsåtgärder. Följande områden anses som viktiga i det fortsatta naturvårdsarbetet:

- förstärkt dialog med medborgarna,
- utvecklat sektorsansvar,
- kommunal naturvård och frågor om tätortsnära natur,
- fysisk planering som ett värdefullt verktyg,
- beröringspunkter mellan naturvård och regional utveckling, natur och kulturturism samt kulturmiljövård,
- friluftslivet och den sociala dimensionen i naturvården,
- det fortsatta genomförandet av områdesskyddet,
- bevarandet av arter,
- vikten av kunskapsuppbyggnad och kunskapsspridning samt utbildning, folkbildning och information,
- tillvaratagande av traditionell och lokal kunskap samt
- marknadsbaserade verktyg som en potential i det fortsatta naturvårdsarbetet.

I skrivelsen poängteras också att de av riksdagen antagna miljö kvalitetsmålen, inklusive de beslutade delmålen ska bilda utgångspunkt för det fortsatta naturvårdsarbetet. Samtliga miljö kvalitetsmål anses ha viss koppling till naturvården eftersom de rör miljö kvaliteter som har betydelse för biosfären; för ekosystem, för växter och för djur m.m. men att det är vissa av miljö kvalitetsmålen som har särskilt stor relevans för naturvården. Dessa är *Levande sjöar och vattendrag*, *Hav i balans samt levande kust och skärgård*, *Myllrande våtmarker*, *Levande skogar*, *Ett rikt odlingslandskap*, *Storslagen fjällmiljö*, *God bebyggd miljö* samt *Ett rikt växt- och djurliv* (det sista var endast aviserat vid skrivelsens tillkomst).

LONA har haft som målsättning att få alla kommuner aktiva inom naturvård och därmed sammanhängande friluftsliv och visa på hur naturvårdsprojekt har anknytning till andra politikområden. T.ex. betonar naturvårdsskrivelsen vikten av tätortsnära natur för att skapa möjligheter för det dagliga friluftslivet för en bättre folkhälsa. Utgångspunkten har varit en helhetssyn på natur- och kulturlandskapet.

LONA har på nationell nivå administrerats av Naturvårdsverket som har fördelat de statliga medlen mellan länen baserat på antal kommuner och befolkningsunderlag. Länsstyrelserna har sedan beslutat vilka projekt i länet som beviljas bidrag. Bidrag har kunnat ges till kommuner eller kommuner i samverkan med andra kommuner, föreningar eller lokala företrädare för statliga myndigheter.

Ett krav vid ansökan om bidrag har varit att åtgärderna i projekten ska avse någon av följande åtgärds-kategorier: *Kunskapsuppbyggnad, Framtagande av underlag, Vård och förvaltning, Restaurering* eller *Information och folkbildning*. Ett annat krav har varit att sökanden ska ange det miljö-kvalitetsmål som projektet främst bidrar till, ett s.k. *Huvudsakligt miljö-kvalitetsmål*.

1.2 Syfte och utvärderingens fokus

Naturvårdsverket har fått i uppdrag av regeringen att "...genomföra en utvärdering av den lokala naturvårdssatsningen med avseende på satsningens bidrag till miljömålsuppfyllelse samt effekter av en ökad lokal delaktighet i naturvårdsarbetet².

Syftet med föreliggande utvärdering är att utvärdera LONAs bidrag till miljömålsuppfyllelse för de nationella miljö-kvalitetsmålen. Huvudfrågeställningen är således:

- Har LONA- satsningen bidragit till måluppfyllelse för Sveriges nationella miljö-kvalitetsmål och till vilken grad?

För att ta reda på det är följande frågeställningar av yttersta vikt:

- I vilken mån utförs åtgärder i LONA- projekten som överensstämmer med miljö-kvalitetsmålens mål och delmål?
- Bedrivs projekten i naturtyper som är relevanta för miljö-kvalitetsmålens mål och delmål?
- Är inriktningen på projekten i överensstämmelse med miljö-kvalitetsmålens mål och delmål? Det vill säga gynnar projekten det som miljö-kvalitetsmålens vill gynna, exempelvis naturvärden, kulturvärden, friluftsliv/rekreation.
- Kan projekten förväntas få direkta och mätbara effekter på miljö-kvalitetsmålens mål och delmål?
- Har LONA gett effekter som kan förväntas ge miljömålsnytta först på några års sikt?
- Hur stor del av uppnådda resultat kan tillskrivas LONA- satsningen som sådan? Det vill säga vad hade skett ändå?

² Miljödepartementet (2007)

Den andra delen av Naturvårdsverkets uppdrag om *effekter av en ökad lokal delaktighet* ingår inte, utan hanteras i en egen utvärdering.³ I den mån effekter av en ökad lokal delaktighet har visat sig i utvärderingen och bedömts ge indirekta effekter på milökvalitetsmålen tas detta dock upp.

1.3 Utmaningar i utvärderingen

Denna studie ska utvärdera LONA- satsningen gentemot de nationella miljökvalitetsmålen. En granlagen uppgift av många skäl, där följande medför de största utmaningarna:

- 77 procent av LONA- projekten pågår fortfarande och saknar slutredovisning.
- Den projektdatabas där LONA – projekten finns samlade innehåller uppgifter om samtliga projekt och deras åtgärder, såsom kostnad och bidrag, angivet *Huvudsakligt miljökvalitetsmål*, åtgärds-kategorier för åtgärderna, projektets status, vem som driver projektet, projektbeskrivning, samt resultat och erfarenheter (det sistnämnda endast om projektet är avslutat). Databasen har dock en del brister utifrån ett utvärderingsperspektiv. Den är främst utformad för att tillgängliggöra informationen om de ingående projekten så att aktörerna ska kunna inspireras och lära av varandra. Statistiska uttag kan enkelt endast göras i begränsad omfattning.
- Projektens projektbeskrivningar fokuserar till stor del på vad som ska genomföras och innehåller relativt lite om syfte och förväntat resultat.
- Projekt- och åtgärdsbeskrivningarna innehåller även sparsamt med data, såsom hektar och antal.
- Miljökvalitetsmålen är som mål betraktade visionära till sin natur och saknar ofta definierade målnivåer. Detta gäller inte minst naturvårdsaspekterna i målen.
- Miljökvalitetsmålen har en varierande koppling till naturvård och i de mål med naturvårdskoppling är naturvård oftast endast en delmängd.
- Viss nytta är direkt, medan annan kan förväntas vara indirekt. Nyttan av ett projekt visar sig inte alltid under tiden det genomförs eller direkt efter avslut. Insatser inom information, inventering, program etc. kan exempelvis antas ge en sekundär (indirekt) nytta för miljökvalitetsmålen. Sådana effekter är dessutom även sannolika som en följd av nya arbets-sätt och samarbeten inom LONA.
- Vad som kan ses som en indirekt nytta för naturen, kan vara en direkt nytta för miljökvalitetsmålen. En inventering eller ett program leder till en faktisk nytta för naturen först då det omsätts i mer handgripliga åtgärder, men flera av de nationella miljökvalitetsmålen innehåller målsättningar om exempelvis framtagande av underlag.

³ Umeå universitet (2008)

1.4 Metod

För att kunna besvara utvärderingens frågeställningar har såväl miljö kvalitetsmålen som LONA- projekten studerats. Detta har kompletterats med en enkät till, och intervjuer med, LONA- handläggare på kommuner och länsstyrelser. LONA- satsningen har sedan satts i relation till miljö kvalitetsmålen och ett förslag till kvantifierad bedömning av LONAs bidrag till miljö målsuppfyllelse för respektive miljö kvalitetsmål har tagits fram. Bedömningen har sedan stämts av med sakkunniga på miljö målsansvariga myndigheter.

Granskning av miljö kvalitetsmål

Miljö kvalitetsmålen har granskats med avseende på målens koppling till naturvård. En genomgång av vad målens målsättningar innebär och av vilken typ de är, har också gjorts. Detta både för miljö kvalitetsmål och delmål. Även preciseringarna i generationsperspektivet har granskats. Resultatet av denna genomgång används i analys och bedömning av LONA- satsningens bidrag till miljö målsuppfyllelse.

Granskning av LONA- projekt

I utvärderingen har projektdatabasen använts i så stor utsträckning som möjligt. Uttag ur databasen har gjorts under maj- juni 2008. Av LONA- projekten har ett stratifierat urval av både pågående och avslutade åtgärder och projekt studerats. Urvalet (300 åtgärder och de projekt som dessa ingår i) har granskats systematiskt med hjälp av en serie variabler. Variablerna har tagits fram med målsättningen att få svar på de viktiga frågeställningarna. Variablerna är följande:

- Naturtyp (i vilken naturtyp har projekt och åtgärd genomförts?).
- Organismgrupp (har fokus för projekt eller åtgärd legat på en speciell organismgrupp?).
- Inriktning (gagnar projektet och åtgärden Naturvärden, Kulturvärden och/eller Människan (Friluftsliv)).
- Vad som faktiskt har gjorts (ex. Røjning, Anläggande av stigar, Anläggning av våtmark, Informationsskyltar, Framtagande av naturvårdsprogram, Exkursioner).
- Mått och statistik (finns det uppgifter om ex. hektar röjd eller skyddad mark eller antal medverkande vid informationsmöten?).
- Resultat/erfarenheter i avslutade projekt (vilka resultat och erfarenheter har gjorts i avslutade projekt?).
- Förändringar av åtgärder i avslutade projekt (har projekten utförts som de från början var planerade?).

För att det granskade urvalet ska bli representativt för samtliga åtgärder i LONA har de urvalsgrupper som har använts en egen uppräkningsfaktor. Denna faktor

används sedan när resultat från granskningen av urvalet räknas upp/skalas upp. För fördjupad information om urvalet och uppräkningsfaktorer se bilaga 1.

Utöver det granskade urvalet har en totalinventering gjorts av de projekt som har angett ett *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål* som få LONA- projekt har angett. Skälen till detta är två. Dels är de så få att de närmast faller bort i ett urval, dels är det intressant att se om det finns naturvårdsprojekt som bidrar till mål som naturvårdsprojekt oftast inte bidrar till. Totalinventeringen har omfattat 24 projekt och miljö kvalitetsmålen *Begränsad klimatpåverkan, Frisk Luft, Giftfri miljö, Ingen övergödning* samt *Storslagen fjällmiljö*. Det sistnämnda målet har visserligen en tydlig naturvårdskoppling, men få projekt har angett detta mål som huvudsakligt.

Enkät och intervjuer

För att komplettera bilden av projektens direkta och indirekta effekter skickades en web- enkät till LONA- handläggare och 29 handläggare intervjuades.

Web- enkäten genomfördes i samarbetet med Umeå universitet, vilka parallellt med denna studie har genomfört en processutvärdering av LONA på uppdrag av Naturvårdsverket. Enkäten skickades ut till 165 kommuner som i maj 2008 hade åtminstone ett avslutat projekt. Enkäten besvarades av 119 kommuner, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 72 procent. Frågor i enkäten som har varit av intresse för denna utvärdering är:

- Hur stor del av projekten skulle ha kommit till stånd utan LONA?
- Hur stor del av de uppnådda resultaten, från de avslutade projekten, bedöms kunna bestå utan fortsatta statliga bidrag?
- Effekter av delaktighet (ex. omfattningen av naturvårdsarbete i kommunen)

Umeå universitet har genomfört ytterligare två enkätundersökningar; en till länsstyrelser och en till övriga aktörer i LONA, exempelvis ideella föreningar. En fråga i enkäterna rörde vilka effekter av en ökad lokal delaktighet respondenterna hade märkt av. Denna fråga och svar har också använts i denna utvärdering. En sammanställning av enkätens frågor och svar finns i bilaga 2.

29 intervjuer med ansvariga personer för LONA- projekt i kommunerna har genomförts. De som har intervjuats kan sägas tillhöra två olika grupper. Den ena gruppen, som består av 12 respondenter, är ansvariga för de projekt i urvalet som har arbetat med områdesskydd. Denna grupp intervjuades främst för att ta reda på hur många hektar reservatet omfattar och hur stor sannolikheten är för att det kommer att bli ett reservat. Den andra gruppen, som består av 17 respondenter, är ansvariga för projekt i urvalet där naturtyp inte har framgått trots att åtgärden har varit av fysisk karaktär och att naturtypen borde vara väl känd.

Intervjuurvalet var totalt 35 stycken, 6 av dessa kunde inte nås, varför svarsfrekvensen är 83 procent. Svar söktes även på web- enkätens frågor ovan.

Analys och bedömning

Den bärande idén i analysen har varit att studera vad som har gjorts inom LONA- satsningen och sedan bedöma i vilken mån detta har bidragit till måluppfyllelse för de nationella miljö kvalitetsmålen och dess delmål. Avsaknaden av hårda parametrar i beskrivningar och redovisningar av projekten samt miljö kvalitetsmålen karaktär och konstruktion innebär dock att en bedömning med hjälp av exakta mått inte låter sig göras. Därför har en metod valts som innebär att först ta fram fördjupad kunskap om vad som verkligen har utförts inom LONA, ställa detta miljö kvalitetsmål och delmål och utifrån det föreslå en bedömning som kan diskuteras med experter med kunskap om miljö kvalitetsmålen och LONA.

Bedömningen om satsningens bidrag till måluppfyllelse för respektive miljö kvalitetsmål har grundat sig på:

- Antal projekt och åtgärder (antal projekt som har utförts med målet som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*).
- Naturtyp (antal åtgärder utförda i för miljö kvalitetsmålet relevant naturtyp).
- ”Bidrag” från andra mål (antal åtgärder som har utförts med andra miljö kvalitetsmål som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*, men som lämnar ett positivt bidrag till målet).
- Typ av åtgärder (är de åtgärder som har utförts av en typ som gynnar målet?).
- Areal och antal områden som förväntas få ett varaktigt skydd (reservat).
- Inriktning (är inriktningen för projektet relevant för miljö kvalitetsmålet?).
- Andelen fysiska åtgärder (är andelen fysiska åtgärder som direkt gynnar naturvärden stor?).
- Andelen åtgärder som gynnar delmålen (är andelen genomförda åtgärder sådana som efterfrågas i delmålen?)

För att ge en så rättvisande bild som möjligt av satsningens effekt har de direkta och de indirekta effekterna skiljts åt och bedöms var och en för sig. Med indirekt ska i detta sammanhang förstås vad som är en indirekt effekt för miljö kvalitetsmålet och inte med nödvändighet för naturvärden.

En bedömning har gjorts, i vilken mån LONA- satsningen har bidragit direkt och indirekt till miljö målsuppfyllelse för vardera miljö kvalitetsmål, enligt en 5- gradig skala. Se Tabell 3 nedan. Bedömningen har stämts av med handläggare på miljö målsansvariga myndigheter samt tre LONA- ansvariga länsstyrelser.

presentanter på ett expertgruppsseminarium. Kompletterande telefonintervjuer har hållits med de miljömålsansvariga handläggare som ej hade möjlighet att medverka på seminariet. Detta gäller dock endast handläggare för de sju miljö-kvalitetsmål som, enligt denna utvärdering, har fått ett större bidrag till miljömålsfyllelse av LONA än de övriga. Strävan vid avstämningen har varit att, precis som vid uppföljning av miljö-kvalitetsmålen i sig, nå consensus. De korri-geringar som har gjorts efter seminariet och telefonintervjuer har främst varit:

- Bedömningen om den indirekta nyttan för miljö-kvalitetsmålen har till-kommit
- Bedömning av direkt nytta för *Bara naturlig försurning* har sänkts från 1 till 0
- Bedömning av direkt nytta för *Hav i balans samt levande kust och skär-gård* har sänkts från 2 till 1

Kod	Benämning	Definition
-	Risk för negativ effekt	
0	Ingen effekt	Målets uppfyllande påverkas ej av de åtgärder som genomförts inom LONA vare sig direkt eller indirekt
1	Verkar i målets riktning	Målets uppfyllelse bedöms påverkas i gynnsam riktning men i så ringa grad att det ej kan kvantifieras eller mätas.
2	Påvisbar effekt i målets riktning	Målets uppfyllelse påverkas gynnsamt i kvantifierbara termer men ej i den mån att en trend bryts eller att en "smiley" ändrar färg på några års sikt.
3	Kan antas påverka status för något delmål	Målets uppfyllelse påverkas i kvantifierbara termer och detta i sådan omfattning att man på några års sikt kan anta att en trend kan komma att brytas eller att en "smiley" ändrar färg i årsredovisningen.

Tabell 3 Bedömningsskala som har använts vid bedömningen av LONA- satsningens bidrag till miljömålsuppfyllelse för vardera miljö-kvalitetsmål

1.5 Rapportens disposition

Denna rapport har att beskriva LONAs bidrag till miljömålsuppfyllelse för de olika miljö-kvalitetsmålen. Komplexiteten i uppgiften innebär att det även be-hövs utförliga beskrivningar av bakgrund, förutsättningar, datakvalitet samt skä-len till antaganden som gjorts. Sammantaget innebär detta att rapporten blir lång och de ingående delarna har olika läsvärde för olika läsare. Det är inte nödvän-digt att läsa allt, ej heller att läsningen sker i den ordning som rapporten har. Vi uppmanar därför läsaren att utgå från det som intresserar denne mest och vid behov söka svar på uppkomna frågor i de andra kapitlen.

Kapitel 1 Inledning

I aktuellt kapitel ges, förutom denna disposition, bakgrund till LONA- satsningen, utvärderingens syfte och vilka metoder som har använts. Även utvärderingens utmaningar redovisas kortfattat.

Kapitlets funktion är att sätta LONA i sitt sammanhang och ge en samlad redogörelse för vilket fokus utvärderingen har.

Kapitel 2 Beskrivning av LONA- satsningen

I detta kapitel beskrivs LONA- satsningen och vad som gjorts inom ramen för denna. Här finner du data om antal pågående och avslutade projekt, vilka *Huvudsakliga miljö kvalitetsmål* som projekten har angett, kostnad per miljö kvalitetsmål samt vilka åtgärds kategorier som åtgärdena tillhör. Här finns också redovisningar med avseende på typ av åtgärder inom de olika åtgärds kategorierna, i vilken naturtyp åtgärder och projekt har utförts, och till vems eller vilkas fromma de riktar sig. För att levandegöra LONA- projekten ges också några exempel på genomförda och pågående projekt. Dessa har, på anmodan från utvärderingsgruppen, valts ut av länsstyrelserna.

Kapitlets funktion är att få en fördjupad kunskap om vad LONA är och vad som har utförts i satsningen. Denna kunskap behövs för att svara på utvärderingens frågeställningar. Och det är den bild av LONA som sedan satts i relation till miljö kvalitetsmålen inför bedömningen av satsningens bidrag till måluppfyllelse.

Kapitel 3 LONAs bidrag till måluppfyllelse för miljö kvalitetsmålen

Detta kan ses som utvärderingens huvudkapitel. Här presenteras LONAs bidrag till måluppfyllelse för respektive miljö kvalitetsmål. D.v.s. i vilken mån LONA har bidragit till miljömålsuppfyllnad för de 16 miljö kvalitetsmålen. Kapitlet inleds med en kortare genomgång av vilka realistiska förväntningar man kan ha på LONA i detta hänseende och vilka möjligheter till bedömning som står till buds. För varje miljö kvalitetsmål presenteras målets koppling till naturvård och målets allmänna målsättningar och nyckelbegrepp i delmålen. Mot detta ställs vad som har gjorts inom LONA som kan påverka målet. Både direkta och indirekta bidrag till målet bedöms enligt en 5-gradig skala. Kapitlet avslutas med en sammanfattande tabell.

Kapitlets funktion är att svara på utvärderingens huvudfrågeställning: Har LONA- satsningen bidragit till måluppfyllelse för Sveriges nationella miljö kvalitetsmål och till vilken grad?

Kapitel 4 Effekter av LONA som kan gynna miljö kvalitetsmålen på sikt

Tidigare utvärdering av LONA har visat att LONA på ett positivt sätt bidragit till att skapa en lokal förankring och ett brett deltagande i naturvården.⁴ Vilka effekter detta deltagande har fått utvärderas i skrivande stund av Umeå universitet. Vissa effekter visar sig dock redan i denna utvärderings enkät och intervjuer och i bedömningar om LONAs indirekta bidrag till uppfyllelse av miljö kvalitetsmålen. Därför presenteras i detta kapitel en samlande, diskuterande text om troliga indirekta effekter av LONA på miljö kvalitetsmålen.

Kapitlets funktion är att ge en bredare syn på såväl LONA som dess bidrag till miljö kvalitetsmålen uppfyllande.

Kapitel 5 Slutsatser

Detta är rapportens slutsatskapitel. Här redovisas generella slutsatser som kan dras, vad som har blivit genomfört tack vare LONA samt några rekommendationer inför en eventuell ny satsning av LONA.

Referenser

Här finns information om vilka tryckta källor och hemsidor som har använts, men också namnen på de personer som har kommit med viktiga synpunkter på rapport och bedömningen av LONAs bidrag till måluppfyllelse för miljö kvalitetsmålen.

Bilagor

Till rapporten finns tre bilagor:

- Bilaga 1 är en fördjupad redovisning om hur urvalet av LONA- projekt för granskning har gått till.
- Bilaga 2 är en sammanställning av web- enkätens frågor och svar.
- Bilaga 3 är en sammanställning av intervjuernas frågor och svar.

⁴ Naturvårdsverket (2006)

2 Beskrivning av LONA-satsningen

I detta kapitel beskrivs LONA-satsningen och vad som har gjorts inom ramen för denna. Uppgifterna i kapitlet bygger dels på direkta uttag ur hela databasen och dels på det uppskalade urvalet.

2.1 Pågående och avslutade projekt

LONA-satsningen består av 1 525 projekt. Av dessa är 1080 stycken pågående och endast 445 stycken avslutade när denna utvärdering påbörjas. Detta motsvarar 4048 åtgärder (77 procent) som pågår och 1219 (23 procent) åtgärder som är avslutade. Detta innebär att merparten av projekten är pågående och att slutrapporter för dessa saknas. Att utföra en utvärdering på en satsning som ännu inte är genomförd är speciellt och kräver att vissa antaganden görs.

Ett urval av de avslutade projekten har studerats med avseende på om dessa har förändrats under projektets gång och i så fall hur. Resultatet visar att detta skett i mycket ringa omfattning och av samtliga 5 267 åtgärder kan en procent förväntas förändras under projektets gång och två procent av samtliga åtgärder kan förväntas ställas in. De förändringar som har skett i de studerade genomförda åtgärderna har varit små och främst bestått i att åtgärden har utökats eller i något enstaka fall minskats eller ändrat karaktär, exempelvis så har i ett projekt 3000 meter stig anlagts istället för 1000 meter, i ett annat har arealen restaurerad betesmark minskats med fem hektar på grund av anpassning till terrängförhållanden och i ett tredje har mer led anlagts istället för uppsättande av tänkta informationsskyltar. För de åtgärder som har ställts in ges inga närmare förklaringar till varför. Det enda som framgår är exempelvis att ”hela ansökan har återtagits av kommunen” eller ”projektet blev inte av”.

Vi har på dessa grunder gjort bedömningen att dessa förändringar eller indragningar av åtgärder är försumbara och att det därför går att anta att de pågående projekten kommer att utföras på det vis som de är beskrivna i projektbeskrivningarna, varför projektbeskrivningarna går att använda vid utvärderingen. De LONA-ansvariga på de tre länsstyrelserna som deltog på ett expertgruppsseminarium under utvärderingen, bekräftar att de förändringar som har skett är få och små. De poängterar dock att en viss förskjutning av tiden kan förekomma, i synnerhet för projekt där det innebär att många olika aktörer (t.ex. markägare) måste bli överens.

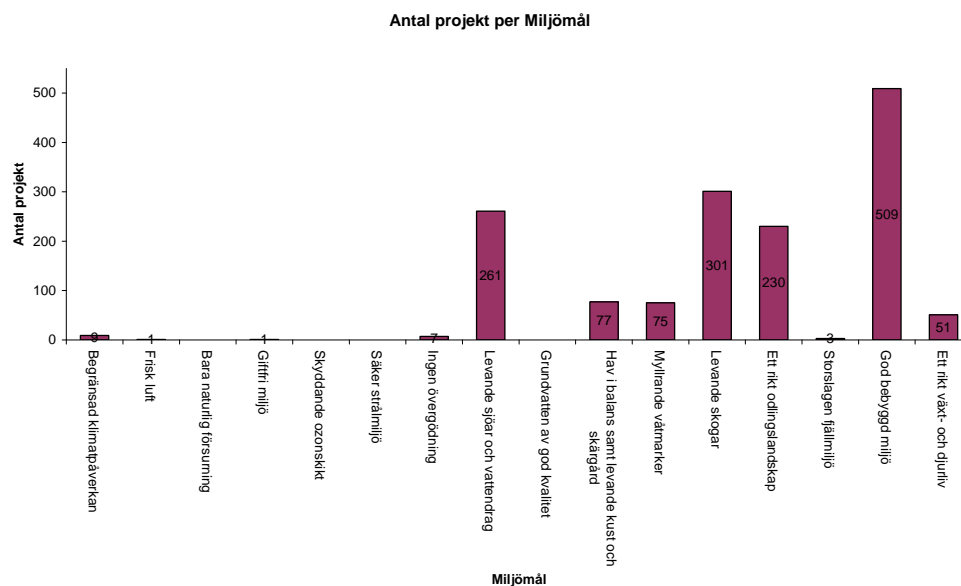
2.2 Antal projekt och dess kostnader

LONA- projekten är 1525 stycken. Den totala kostnaden för projekten är drygt 700 miljoner kronor. Av detta är knappt 300 miljoner bidrag, ca 40 procent.

Projekt per miljö kvalitetsmål

Vid ansökan om LONA- bidrag har ett krav varit att de sökande ska ange ett *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*. Det vill säga ett miljö kvalitetsmål som projektet främst antas gynna. Det har också funnits möjlighet att ange *Övriga miljö kvalitetsmål* som kan antas gynnas. Enligt den gjorda klassificeringen genomförs flest projekt som gynnar *God bebyggd miljö* (509 projekt). Andra frekventa miljö kvalitetsmål är: *Levande skogar* (301 projekt), *Levande sjöar och vattendrag* (261 projekt), *Ett rikt odlingslandskap* (230 projekt), *Hav i balans samt levande kust och skärgård* (77 projekt), *Myllrande våtmarker* (75 projekt) samt *Ett rikt växt- och djurliv* (51 projekt).

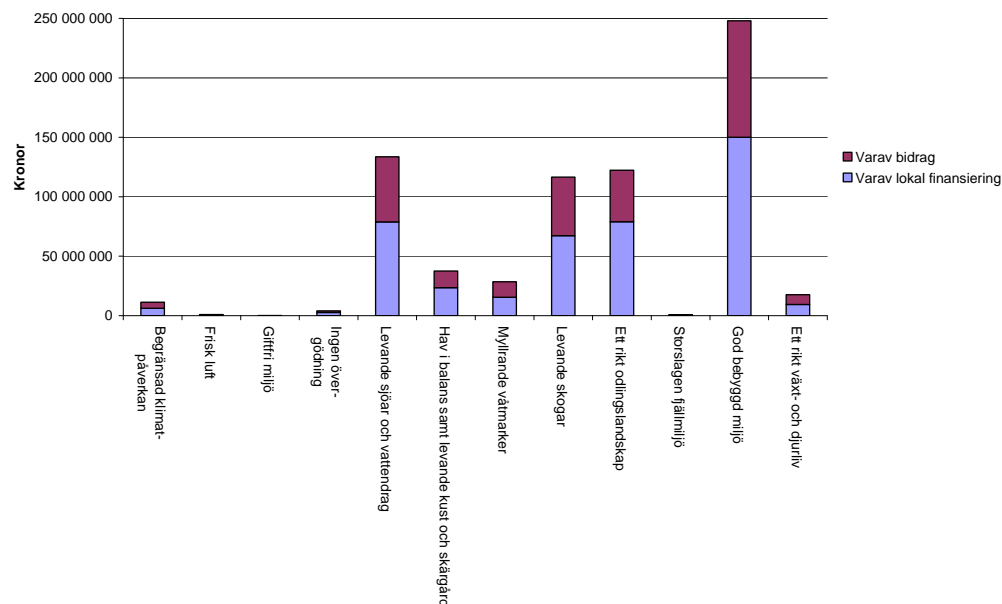
Utöver dessa "Frekventa miljö kvalitetsmål" finns en grupp med "Ovanliga miljö kvalitetsmål", d.v.s. miljö kvalitetsmål som sällan har angetts som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål* för ett LONA-projekt. Dessa är *Begränsad klimatpåverkan* (9 projekt), *Frisk luft* (1 projekt), *Ingen övergödning* (7 projekt) samt *Storlagen fjällmiljö* (3 projekt). Slutligen finns en grupp miljö kvalitetsmål som inte i ett enda fall har angetts som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*: *Bara naturlig försurning*, *Skyddande ozonskikt*, *Säker strålmiljö* samt *Grundvatten av god kvalitet*. Se Figur 1 nedan. Att det ser ut som det gör är ganska naturligt. Vissa miljö kvalitetsmål har en stark koppling till naturvård medan andra saknar en sådan. Detta betyder dock inte att LONA helt saknar bidrag till måluppfyllelse för dessa miljö kvalitetsmål, vilket redovisas i kapitel 3.

Figur 1 Antal projekt per miljö kvalitetsmål (Hela LONA-satsningen)

Kostnad per miljö kvalitetsmål

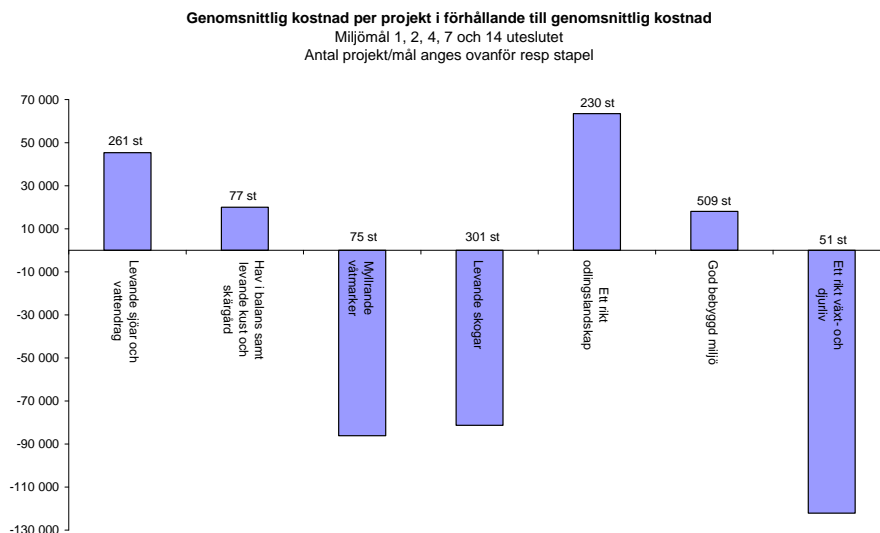
Kostnad och bidrag per miljö kvalitetsmål överensstämmer relativt väl med det antal projekt som har genomförs inom miljö kvalitetsmålet. Se Figur 2 nedan

Figur 2 Kostnad och bidrag per miljö kvalitetsmål (Hela LONA-satsningen)

Vid en jämförelse mellan antal projekt och kostnad för projekten inom varje miljö kvalitetsmål kan dock noteras att projekten inom vissa av dessa har varit genomsnittligt något billigare. Detta gäller *Ett rikt växt- och djurliv*, *Levande skogar* samt *Myllrande våtmarker*. Den genomsnittliga kostnaden per projekt är 469 820 kr. För exempelvis *Ett rikt växt och djurliv* har den genomsnittliga kostnaden per projekt varit 343 034 kronor. Skillnaderna är dock inte så stora och kan till viss del bero på att inom dessa har antalet fysiska åtgärder varit relativt lägre medan inventeringar mm varit fler.

Figur 3 De "Frekventa miljö kvalitetsmålen" genomsnittliga kostnad per projekt i förhållande till genomsnittlig kostnad (hela LONA-satsningen)

Projekt utförda tätortsnära

678 av de 1525 projekten anger att de utförs tätortsnära, d.v.s. ca 44 procent.

2.3 Åtgärds kategorier och åtgärder

LONA- satsningens 1525 projekt består av 5267 åtgärder. Vid ansökan om LONA- bidrag har ansökan kunnat göras för följande typer av åtgärder:

7. **Kunskapsuppbyggnad** som syftar till att skapa underlag för framtida åtgärder inom naturvård och därmed sammanhängande friluftsliv.
8. **Framtagande av underlag** i form av kommunala naturvårdsprogram för genomförande av åtgärder inom naturvård och därmed sammanhängande friluftsliv.
9. **Områdesskydd** för att skydda värdefull natur, särskilt sådana natur- eller kulturresevat som kommunen beslutar om med stöd av 7 kap. miljöbalken.

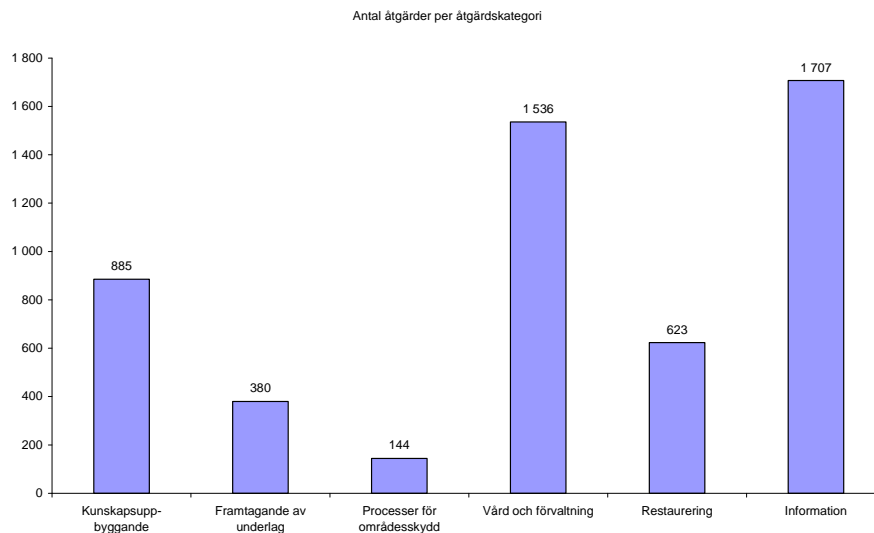

10. **Vård och förvaltning** av områden, naturtyper eller bestånd av arter som bedöms värdefulla från naturvårdssynpunkt, inklusive åtgärder som syftar till att främja friluftsliv och liknande nyttjande av naturområden.
11. **Restaurering** av områden, naturtyper eller bestånd av arter som bedöms värdefulla från naturvårdssynpunkt.
12. **Information**, folkbildning och annan kunskapsspridning om naturvård och därmed sammanhängande friluftsliv.

Varje LONA- projekt kan bestå av flera olika åtgärder och varje åtgärd har i ansökan klassats under någon av kategorierna ovan. Följaktligen kan åtgärderna i ett projekt tillhöra olika åtgärds-kategorier. Vi har vid redovisningen av antalet åtgärder/ kategori använt den klassning som är gjord vid ansökningstillfället. Vid granskningen av utvärderingens urval, om vilka åtgärder som verkligen har genomförts inom varje åtgärds-kategori, har åtgärder som hade passat väsentligt bättre under en annan åtgärds-kategori dock klassats som felförda. Totalt har antalet "Felförda" varit 122 stycken Dessa har funnits under åtgärds-kategori 1 (Kunskapsuppbyggande), åtgärds-kategori 4 (Vård- och förvaltning) och Åtgärds-kategori 5 (Restaurering). Det går inte att se något mönster i vilka som har förts fel, utan är antagligen ett utslag av både att det inte alltid är så självklart vart en åtgärd hör och av slarv. Vilka åtgärds-kategorier de felförda egentligen ska tillhöra varierar och fördelar sig jämt på de andra åtgärds-kategorierna, varför dessa i mycket liten grad påverkar resultatredovisningen och inte alls bedömningen av satsningens bidrag till måluppfyllelse för miljö-kvalitetsmålen.

Antal åtgärder per åtgärds-kategori

Den största enskilda gruppen är *Informationsåtgärder* (1707 åtgärder). Nästan lika stor är kategorin *Vård- och förvaltningsåtgärder* (1536 åtgärder). Bortsett från att andelen åtgärder som gynnar friluftslivet i högre grad återfinns inom åtgärds-kategori *Vård och förvaltning*, så är *Vård- och förvaltningsåtgärder* och *Restaureringsåtgärder* ofta av samma slag. Tillsammans består dessa två kategorier av 2159 åtgärder och blir då tillsammans större än kategorin *Informationsåtgärder*. De *Kunskapsuppbyggande åtgärderna* är 885 stycken och *Framtagande av underlag* 380 stycken. Dessa två kategorier består i praktiken också ofta av samma slags åtgärder. *Processer för områdesskydd* är den åtgärds-kategori med minst antal åtgärder, 144 stycken. Se Figur 4 nedan.

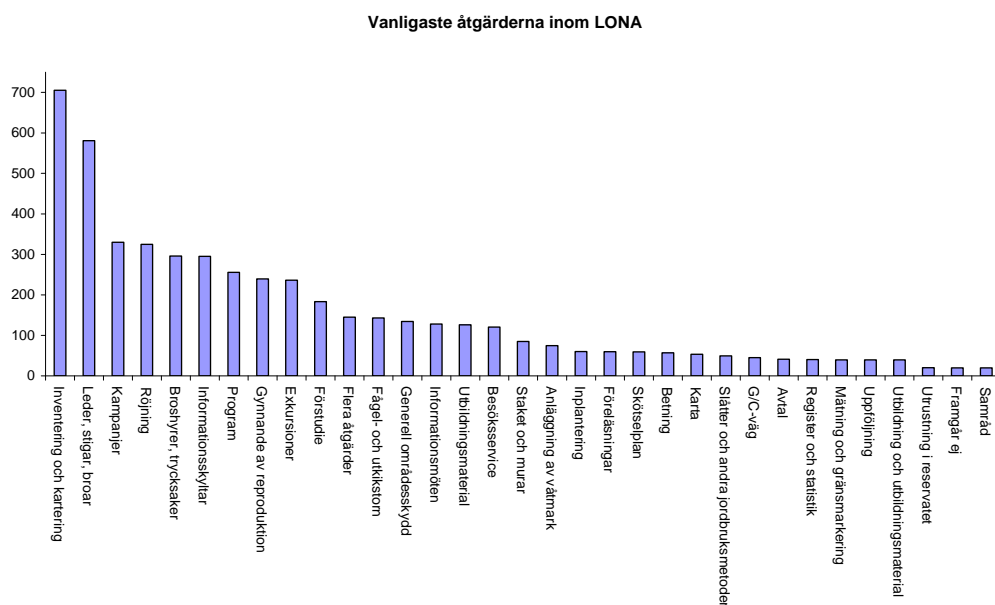
Figur 4 Antal åtgärder per åtgärdskategori (hela LONA-satsningen)

De vanligaste åtgärderna

Vilka typer av åtgärder döljer sig bakom de olika åtgärdskategorierna? Vilken typ av kunskapsuppbyggande har genomförts inom LONA och vilken typ av vård och förvaltning har bedrivits? De absolut vanligaste åtgärderna (oaktat åtgärdskategori) är:

- Inventeringar
- Anläggning av leder och stigar
- Røjning (för naturvärde samt för friluftsliv)
- Informationskampanjer (innehåller olika informationsinsatser såsom skyltar, föreläsningar, exkursioner mm.)
- Framtagande av informationsmaterial (d.v.s. skriftligt material såsom broschyrer och informationsskyltar)
- Framtagande av program (många kommunala naturvårdsprogram)
- Reproduktionsgynnande åtgärder (för fisk och fågel)
- Anordnandet av exkursioner

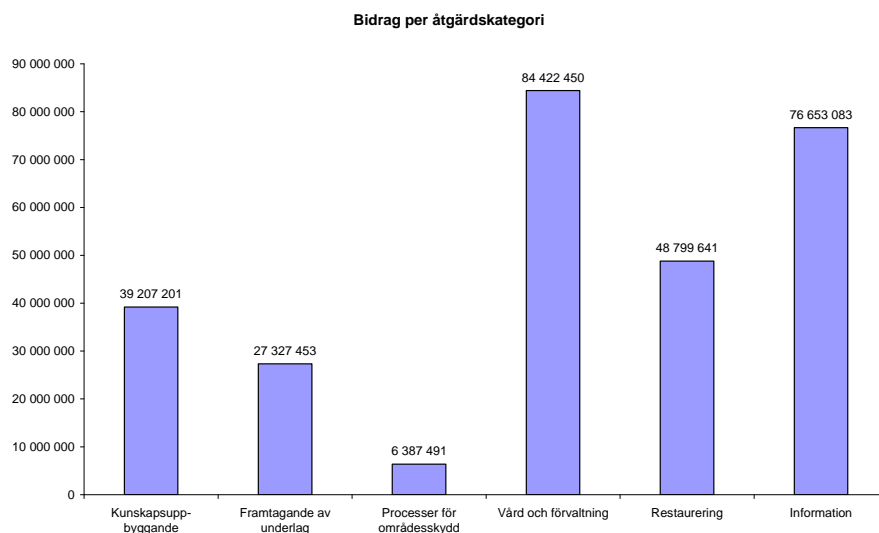
Uppgifterna bygger på ett uppskalat urval. Se Figur 5 nedan.

Figur 5 De vanligaste åtgärderna inom LONA (uppskalat urval)

Bidrag per åtgärdskategori

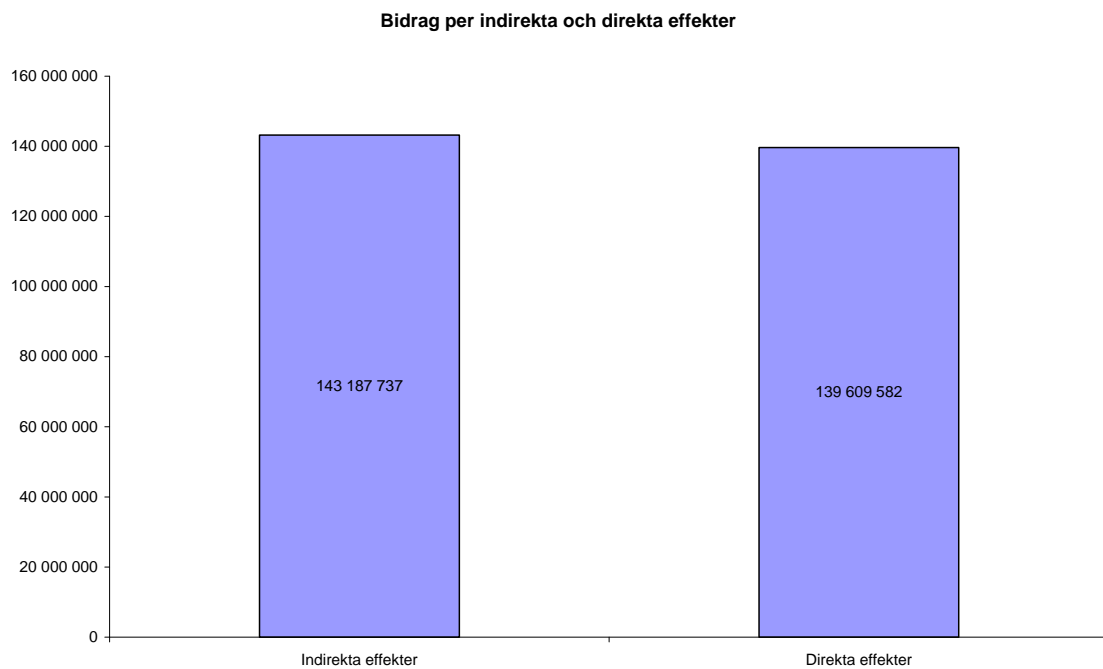
Hur bidragen fördelats mellan de olika åtgärdskategorierna följer ganska väl antalet åtgärder i kategorierna. Se Figur 6 nedan. Den genomsnittliga kostnaden för åtgärderna inom de olika åtgärdskategorierna varierar från 44 000 kronor för åtgärdskategori 1 och åtgärdskategori 3, och upp till 77 000 kronor för åtgärdskategori 5.

Figur 6 Bidrag per åtgärdskategori (hela LONA-satsningen)

Om man tittar på hur bidraget har fördelat sig med tanke på när åtgärder kan antas få en konkret naturvårdseffekt, ser man att ungefär lika mycket pengar har använts till sådant som kan antas få en naturvårdseffekt på lite längre sikt (*Kunskapsuppbyggnad, Framtagande av underlag samt Information*) som till sådant som kan antas få en mer direkt effekt (*Vård och förvaltning, Restaurering samt Områdesskydd*). Se Figur 7 nedan. Vad gäller effekten på miljö kvalitetsmålen från kategorierna med de indirekta effekterna är dessa ibland direkta, eftersom flera delmål innehåller målsättningar om inventeringar, kunskapsbygge, program etc.

Figur 7 Bidrag till åtgärds-kategorier med indirekta naturvårdseffekter och direkta naturvårdseffekter (hela LONA-satsningen)

2.4 Åtgärder per åtgärdskategori

Nedan följer en redovisning av vilka åtgärder som har genomförts inom de sex olika kategorierna. Indelningen i olika typer av åtgärder har gjorts av WSP och bygger på ett studium av urvalet som sedan har skalats upp för hela LONA-satsningen.

Åtgärdskategori 1, Åtgärder för kunskapsuppbyggnad

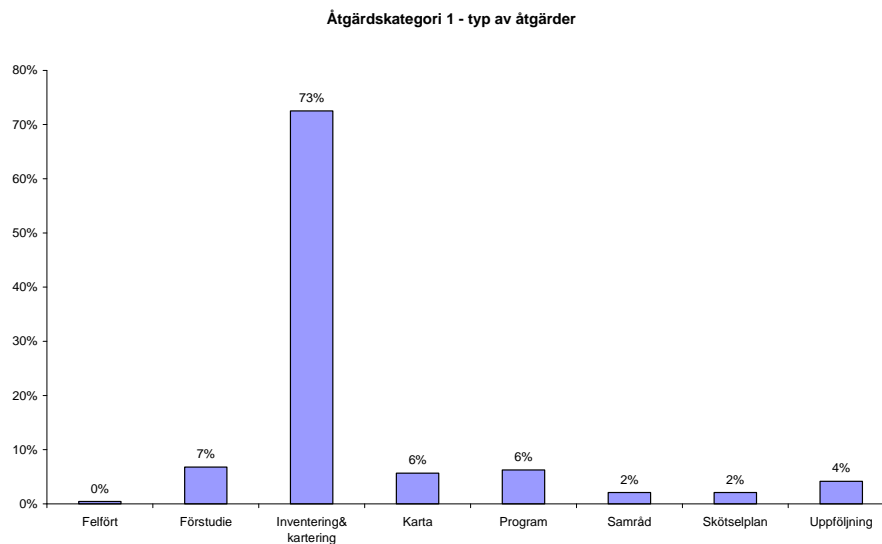
Vanliga åtgärder

Den absolut vanligaste åtgärden inom *Kunskapsuppbyggnad* är *Inventering och kartering*, 73 procent, vilket motsvarar ca 685 åtgärder. Se Figur 8 nedan. Inventeringar har ibland kategoriserats som tillhörande *Framtagande av underlag* (Åtgärdskategori 2), varför andelen inventeringar i hela LONA är ännu fler, närmare bestämt ca 700 stycken. De andra frekventa åtgärderna inom denna åtgärdskategori är *Förstudier* (finns även ca 100 stycken under Åtgärdskategori 2), *Uppföljningar* (av tidigare program, inventeringar eller åtgärder), *Program* eller presentation av resultat i form av kartor.

Vad gäller den vanligaste åtgärden inventeringar, så gäller dessa både inventeringar av specifika arter och artgrupper (ex. fågelinventeringar) som mer generella inventeringar av natur- och kulturvärden inom ett avgränsat geografiskt område.

Felförda åtgärder

De åtgärder inom åtgärdskategori 1 som är "felförda" hade passat bättre under *Områdesskydd* (Åtgärdskategori 3). Antalet är dock så litet att det inte påverkar denna redovisning eller bedömningen om LONA-satsningens bidrag till miljömålsuppfyllelse.

Figur 8 Åtgärder inom Åtgärdskategori 1 (uppskalat urval)

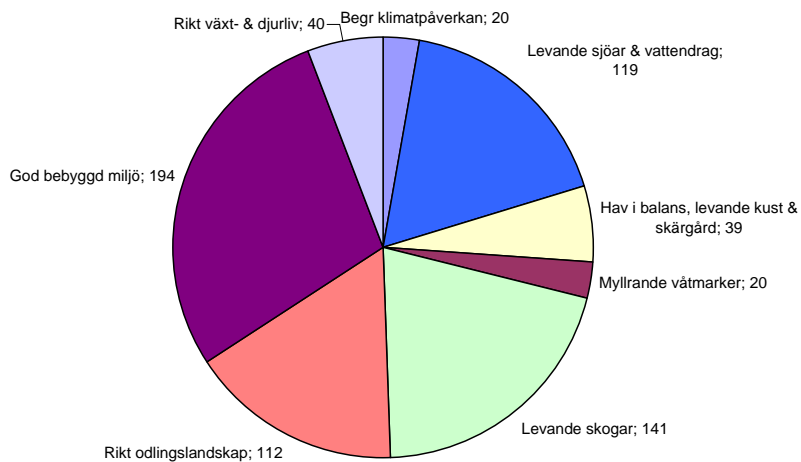
Fördelning per miljö kvalitetsmål

Inventering och kartering är således den vanligaste åtgärden inom *Kunskapsuppbyggnad*. En stor del av dessa inventeringar har varit en del av ett projekt som har angett God bebyggd miljö som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*. En förklaring till detta är naturligtvis att det rent generellt har genomförts många projekt som har angivit God bebyggd miljö som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*. En annan förklaring är att många inventeringar sker i ett tätortsnära område som omfattar flera olika naturtyper som ska inventeras. Det ligger nära till hands att välja ett miljö kvalitetsmål som motsvarar områdets karaktär och eftersom många projekt har genomförts tätortsnära har antagligen "God bebyggd miljö" varit det mest naturliga valet.

Många av inventeringarna har också genomförts i projekt som har angett *Ett rikt odlingslandskap*, *Levande skogar* samt *Levande sjöar och vattendrag* som *Huvudsakliga miljö kvalitetsmål*. Detta antagligen av samma skäl som ovan, d.v.s. att det miljö kvalitetsmål som bäst svarar upp mot den för området dominerande naturtypen anges som huvudsakligt. Se Figur 9 nedan.

Miljömål inom inventering och kartering, åtgärdskategori 1

Figur 9 Miljökvalitetsmål inom vilka Inventering och kartering har genomförts (uppskalat urval)

Projektexempel – Inventering av mindre hackspett

Ludvika kommun har genomfört en inventering av mindre hackspett i kommunen. Populationsstorleken kan användas som ett mått på naturmiljöns kvalitet. Genom projekt har en effektiv inventeringsmetod tagits fram, utprovats och tillämpats. Ett baslinjetillstånd har etablerats mot vilken framtida populationsförändringar kan jämföras.

Projektexempel – Naturdatabas kopplad till GIS

Göteborgs stad har genomfört nyinventeringar i mycket stor utsträckning både på land och i vatten. Syftet har varit att den fysiska planeringen ska kunna vila på uppdaterad information om befintliga natur-, kultur- och sociala värden. De inventerade värdena har lagts in i en naturdatabas kopplad till ett GIS-verktyg. Genom att ha en aktuell bild över de mest värdefulla områdena har man möjlighet att trygga och styra undan exploatering från dessa.

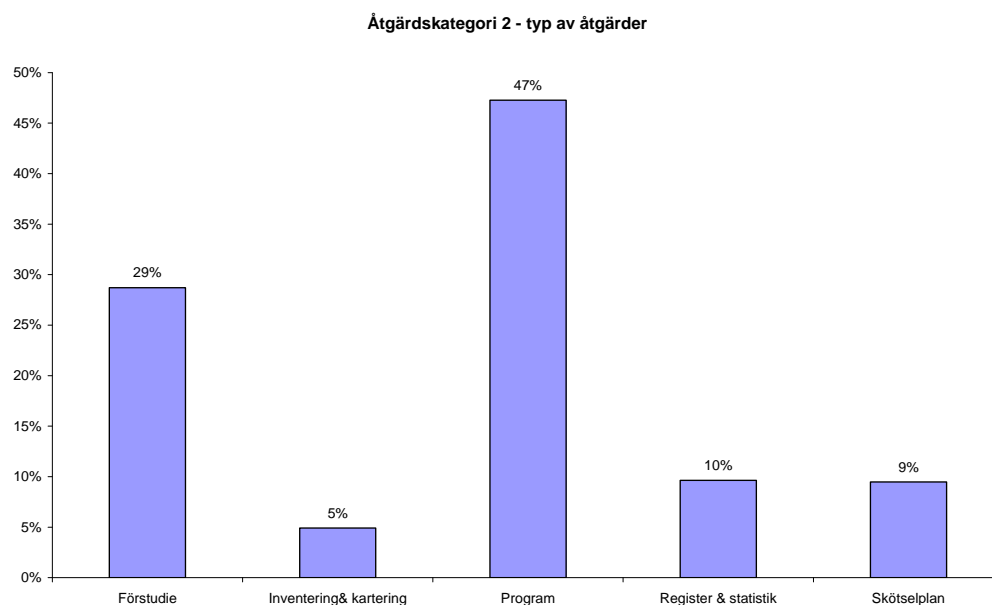
Det samlade materialet kommer att förenkla och förbättra den fysiska planeringen i kommunen, vilket ger en naturvårdsnytta i form av att hänsyn till ekologiska, kulturhistoriska och sociala värden kan tas i ett tidigt skede i planeringen. Kartmaterialet kommer också vara en god utgångspunkt när kommunen tar fram lokala miljökvalitetsmål. Materialet kan användas både för att beskriva nuläget i kommunen, och fungera som ett jämförelsetal vid kommande uppföljningar av miljömålen.

Åtgärdskategori 2, Åtgärder för framtagande av underlag

Vanliga åtgärder

De underlag som har tagits fram är främst program, närmare bestämt nästan 200 stycken. Vissa programåtgärder har kategoriserats som *Kunskapsuppbyggnad*, (*Åtgärdskategori 1*), varför det totala antalet program i LONA är ännu något fler (ca ytterligare 60 stycken). Många av dessa programåtgärder består av framtagande eller uppdateringar av kommunala naturvårdsprogram. En mindre del av dessa är kombinerade natur- och kulturmiljöprogram. En del är program för ett visst naturområde eller program för friluftsliv. Till viss del har även förarbeten för att ta fram ett program förts här, exempelvis digitalisering av kartmaterial eller skapande av samverkansplattformar för arbetet. Värt att notera är att programmets innehåll och fokus ofta är svårt att sällan kan utläsa ur projektbeskrivningen, där det ibland bara finns ett namn på det område som avses.

En annan stor grupp av åtgärder inom kategorin är *Förstudier* (ca 100 stycken). Även inom *Kunskapsuppbyggnad* (*Åtgärdskategori 1*) har förstudier genomförts, närmare bestämt ca 64 stycken. Andra typer av underlag som har tagits fram är register och statistik samt skötselplaner för områden som inte är reserverat. Se Figur 10 nedan.

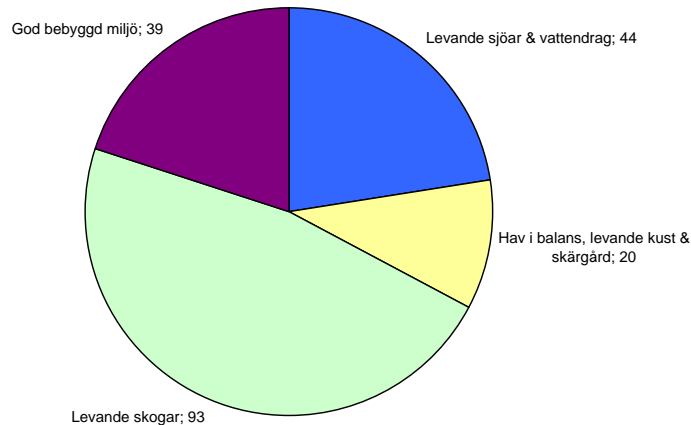
Figur 10 Åtgärder inom *Åtgärdskategori 2* (uppskalat urval)

Fördelning per miljö kvalitetsmål

En stor del av programmen har varit del av ett projekt som har angett *Levande skogar* som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*. Se Figur 11 nedan. En förklaring till det kan vara att det är mycket problematiskt att ange ett lämpligt miljö kvalitetsmål om projektet går ut på att ta fram exempelvis ett kommunalt naturvårdsprogram. Det ligger då nära till hands att man väljer ett miljö kvalitetsmål som representerar en naturtyp det finns gott om i kommunen. Skog ligger nära till hands för många svenska kommuner.

Miljömål inom Program, åtgärdskategori 2

Figur 11 Miljökvalitetsmål inom vilka *Program* har genomförts (uppskalat urval)

Projektexempel – Naturvårdsprogram för Ale kommun

I Ale kommun har ett naturvårdsprogram tagits fram. Detta beskriver på ett samlat sätt kommunens natur- och friluftsvärden. Programmet togs fram i ett brett samarbete mellan olika förvaltningar på kommunen och med bl.a. Svenska Naturskyddsföreningen, lokala fiskeklubbar och hembygdsföreningar som referensgrupp. Allmänheten har också haft möjlighet att lämna synpunkter på arbetet i samband med utställning.

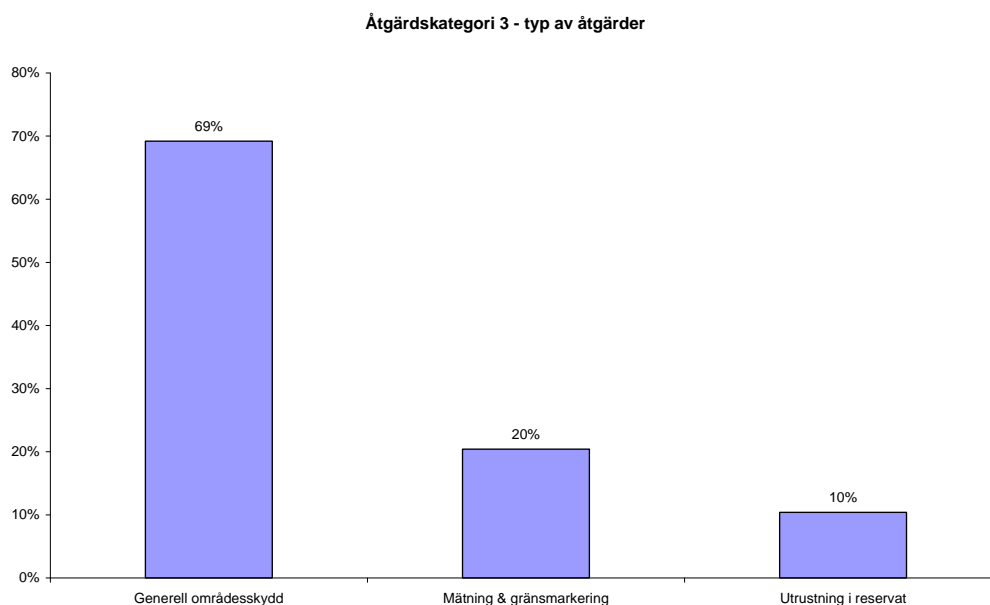
De många möjligheterna att diskutera naturvård med politiker, tjänstemän, föreningar och allmänhet har inneburit att många fler har fått en ökad kunskap om, och förståelse för, naturvård i kommunen. Tidigare har nästan alla diskussioner om naturvärden grundats i någon form av konflikt, t.ex. mellan exploateringsintressen och naturvärden. I fallet med naturvårdsprogrammet har natur kunnat diskuteras i stort sett konfliktfritt. Detta har gjort att programmet har blivit väl förankrat och att den slutliga utformningen har fått ett mycket positivt mottagande. Programmet är tänkt att bli ett verktyg i kommunens arbete med att uppfylla riksdagens beslutade miljömål och kommunens miljöpolicy. Programmet föreslår ett antal projekt och åtgärder för att stärka kommunens värde för naturvård och friluftsliv. Effekterna av dessa åtgärder beror på vilka åtgärder som prioriteras och om statsbidrag kan erhållas till delfinansiering.

Åtgärdskategori 3, Åtgärder för områdesskydd

Vanliga åtgärder

Inom LONA har 144 åtgärder genomförts som omfattat processer för områdesskydd. Se Figur 12 nedan. Flertalet av dessa åtgärder (ca 115 stycken) har i sig innehållit flera olika åtgärder som syftar till att inrätta ett naturreservat (benämnda *Generell områdesskydd* nedan). En del av åtgärderna har bestått av enskilda åtgärder såsom *Mätning och gränsmarkering* eller *Utrustning till reservat* (informationstavlor, rastplatser mm.).

Figur 12 Åtgärder inom *Åtgärdskategori 3* (uppskalat urval)

Dessa 144 åtgärder utgör ca 83 reservat (uppskalat värde). För att få fram uppgifter bland annat om dessa reservats storlek har projektansvariga för arbetet med 12 stycken av dem intervjuats. För en sammanställning av intervjufrågor och svar se bilaga 3. Hektar uppgifter framgick i mycket ringa omfattning av projektbeskrivningarna. Två av de intervjuade hade inte heller vid intervju tillfället uppgifter om storleken på reservaten. De tio reservatens storlekar varierar mellan två och 600 hektar. För att få ett medelvärde på reservatens storlek kan de två största och de två minsta räknas bort. De kvarvarande reservatens storlek varierar då mellan 20 och 81 hektar, vilket ger ett medelvärde på 44 hektar.

Detta innebär att LONA sammanlagt kan förväntas ge upphov till ca 3600 hektar områdesskyddad mark ($83 \cdot 44 = 3652$). Denna siffra är dock mycket osäker, eftersom urvalet den bygger på är relativt litet. P.g.a. detta är det antagligen mer korrekt att säga att LONA kommer/har bidragit med mellan 2-5000 ha skyddad

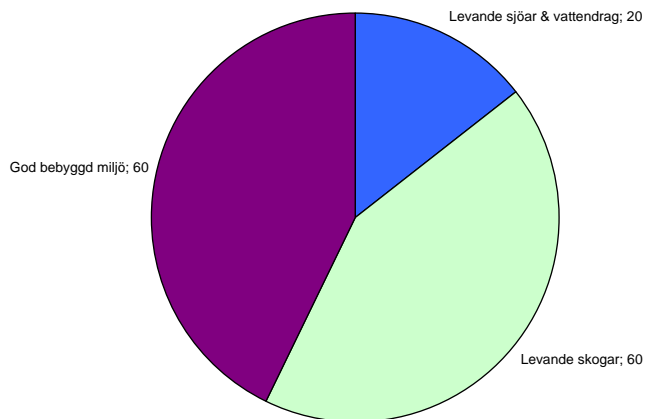
mark. Om LONA har/kommer ge upphov till 83 naturreservat och om man antar att dessa utgör 3600 ha motsvarar det knappt tre procent (2,92 procent) av det totala antalet naturreservat och 0,1 procent av den av naturreservat totala skyddade landarealen i Sverige.⁵

I dagsläget har tre av de 15 naturreservaten i urvalet inrättats. Resterande intervjupersoner har tillfrågats om sannolikheten att reservaten kommer till stånd. Samtliga har svarat att det är helt säkert eller en mycket stor sannolikhet att reservaten kommer till stånd.

Fördelning per miljö kvalitetsmål

En stor del av de projekt som har innehållit processer för områdesskydd har angett *God bebyggd miljö*, *Levande skogar* samt *Levande sjöar och vattendrag* som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*. Se Figur 13 nedan. I de intervjuer som har genomförts med ansvariga kommuntjänstemän för projekt som syftar till områdesskydd bekräftas detta. I stor utsträckning har områdesskyddsprocesser bedrivits för skydd av skog, mycket vanligt har även varit ängs- och hagmark i skogsområden. Dessa områden har inte sällan varit tätortsnära. Övriga områdesskydd har även involverat naturtyper såsom sjö och strand.

Miljömål inom Generell områdesskydd, åtgärdskategori 3

Figur 13 Miljö kvalitetsmål inom vilka *Generell områdesskydd* har genomförts (uppskalat urval)

⁵ Uppgifter om befintliga naturreservat i Sverige är från 2006, www.scb.se

Projektexempel – Kommunalt naturreservat i Skummeslöv

Kommunalt naturreservat i Skummeslöv har initierats av Södra Hallands Naturskyddsförening, Badortsföreningen, boende i området, Botaniska föreningen samt kommunstyrelsen. Representanter från dessa organisationer och även andra personer har länge engagerat sig i problemet med områdets igenväxning och den förändrade landskap bilden.

Inom projektet har ett område havsstrandhed i Skummeslöv restaurerats med, till stor del, ideella arbetsinsatser. Ris och sly har röjt bort och vresrosor grävts upp ur sanddynerna. Arbetet går vidare mot ett färdigbildat kommunalt reservat där skötseln till stor del utförs av lokalbefolkningen och deras organisationer.

Åtgärdskategori 4, Åtgärder för vård och förvaltning

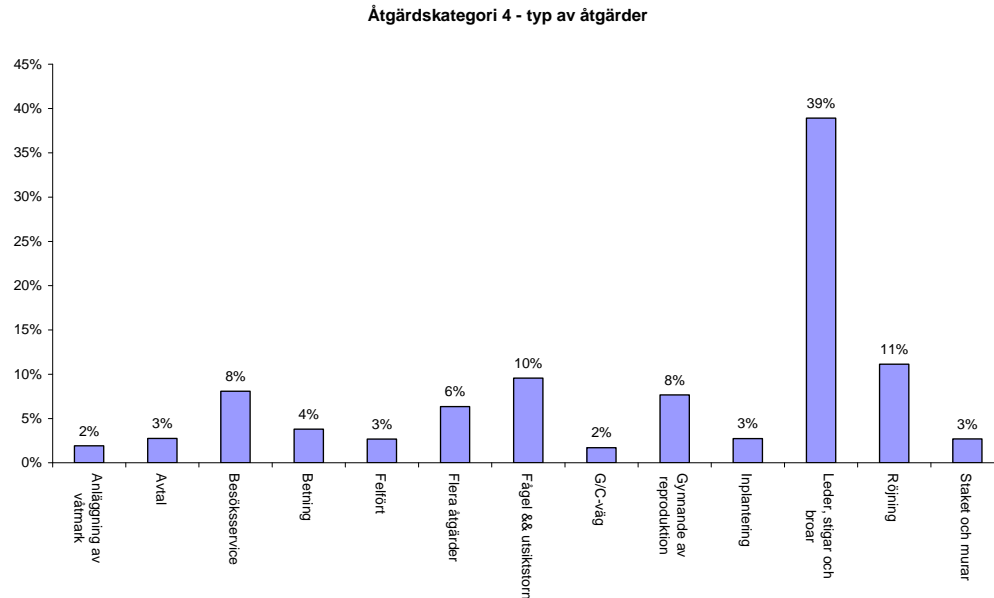
Vanliga åtgärder

De absolut vanligaste vård- och förvaltningsåtgärderna är:

- Anläggandet eller iordningsställandet av leder och stigar (ca 580 åtgärder)
- Røjning (166)
- Fågel- och utkikstorn (143)
- Gynnade av reproduktion av utpekad art eller artgrupp (114)
- Besöksservice, d.v.s. flera olika åtgärder för att underlätta för besökare ut i naturen, ex, toaletter, bänkar, grillplatser, parkeringar (101)
- Flera åtgärder, oftast *Besöksservice* kombinerat med annan åtgärd (95)
- Betesdrift (57)
- Inplantering (41)
- Staket och murar (40) (i huvudsak som förberedelse för betande djur)
- Anläggning av våtmark (29)
- Anläggande av gång- och cykelväg (26)

Se Figur 14 nedan.

Att få ut folk i naturen har varit syftet för många av *Vård- och förvaltningsåtgärderna*. Anläggande av leder och stigar, uppförande av fågeltorn, olika typer av besöksservice såsom grillplatser, toaletter, parkeringar har dominerat. Övriga åtgärder har i hög grad genomförts för att på olika sätt gynna naturen, exempelvis genom att röja och skapa förutsättningar för växter och djur eller genomföra åtgärder som gynnar en eller flera arters reproduktionsförutsättningar. Røjning har dock även skett för att skapa utblickar etc. i syfte att öka områdets attraktivitet och tillgänglighet för besökaren.

Figur 14 Åtgärder inom *Åtgärdskategori 4* (uppskalat urval)

Fördelning per miljö kvalitetsmål

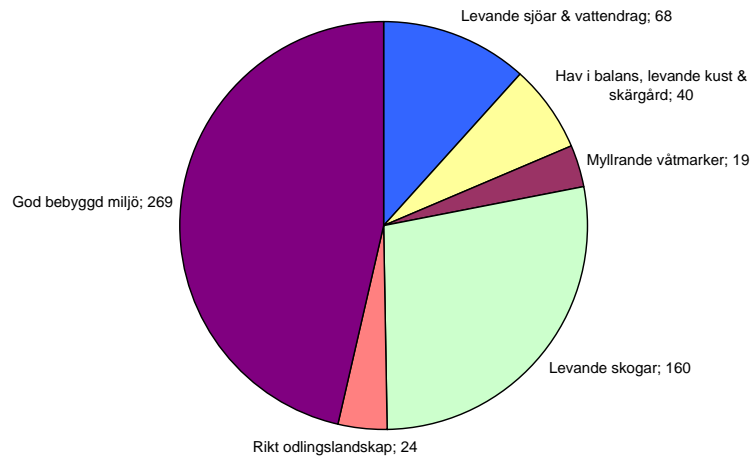
En stor del av de projekt inom vilka leder och stigar har anlagts har angett *God bebyggd miljö* som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*. Se Figur 15 nedan. Leder och stigar anläggs för människor och den starka kopplingen till målet *God bebyggd miljö* är därför föga förvånande. Inte heller är kopplingen till *Levande skogar* det, då skog är en så frekvent naturtyp i vårt land. Anläggandet av stigar i "havet" kan möjligen förvåna en del men det är här stigar i skärgårdsmiljö som avses, dvs. på öar och i kustbandet.

Vad gäller röjningsåtgärderna dominerar målen *God bebyggd miljö*, *Levande skogar*, *Ett rikt odlingslandskap* samt *Myllrande våtmark*. Se Figur 16 nedan. Kopplingen till Röjning har som tidigare nämnts genomförts av två olika skäl och ej sällan av båda samtidigt. Dels har det röjts för att återställa ett kulturpräglad landskap vilket gynnar de arter som trivs i denna. Dels har det röjts för stigar, för att frilägga landskapselement och ge utsikt. Det senare har mer fokus på besökaren än på flora och fauna. Exempel på det förstnämnda dominerar inom *Ett rikt odlingslandskap* och *Myllrande våtmarker* medan det sistnämnda är frekventare inom *Levande skogar* men framförallt inom *God bebyggd miljö*. Det är också vanligare att röjningsåtgärderna inom *Vård- och förvaltning* har ett större "människofokus" än röjningsåtgärderna inom *Restaurering*, vilket är en naturlig följd av kategoriindelningen. *Vård- och förvaltning* skulle ju både omfatta vård-

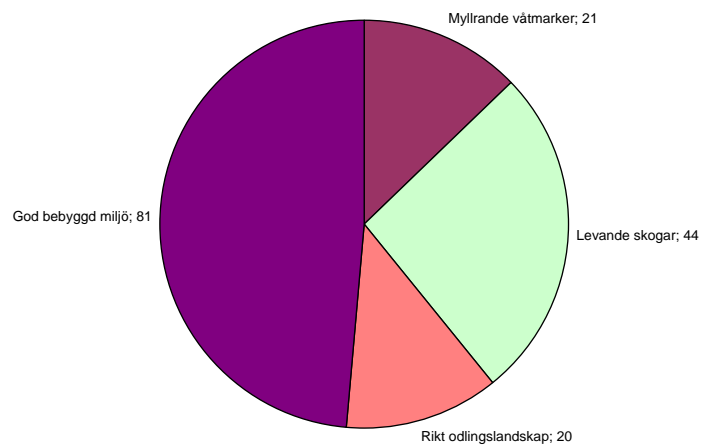
och förvaltning ur naturvårdssynpunkt och för att främja friluftslivet, medan *Restaurering* har naturvårdsfokus.

Miljömål inom Leder, stigar och broar, åtgärdskategori 4

Figur 15 Miljökvalitetsmål inom vilka *Leder och stigar* har anlagts eller renoverats (uppskalat urval)

Miljömål inom Rövning, åtgärdskategori 4

Figur 16 Miljökvalitetsmål inom vilka *Rövning* har genomförts (uppskalat urval)

Projektexempel – Ökad mångfald i Björkelund

Den lokala kretsen av Naturskyddsföreningen äger en gård utanför Halmstad där man jobbar praktiskt med naturskötsel och information till allmänheten. Målet för verksamheten är att bevara och skapa goda förutsättningar för biologisk mångfald genom att utveckla och pröva olika skötselmetoder. Föreningens förhoppning är att arbetet på Björkelund skall fungera som en inspirationskälla för andra som vill jobba med att restaurera sina marker för att gynna mångfalden.

Inom projektet genomfördes stora restaureringsåtgärder för att återskapa typiska Halländska biotoper. Genom att prova sig fram med olika arbetsmetoder kan föreningen samla kunskap, som sedan skall komma allmänheten till del genom en vandringsstig med information och på skyltar runt om på gården. Längs vandringsstigen passerar besökarna många av de ytor som restaurerats t ex den återskapade ginstheden och nygjorda högstubbar. Vandringsstigen har blivit ett mycket uppskattat utflyktsmål hos allmänheten och kommer säkert att utvecklas vidare i takt med att fler skötselåtgärder hinner genomföras och ge effekt i markerna kring gården.

Projektexempel – Borstakärrs våtmarker

Borstakärrs våtmarker är ett naturvårdsprojekt där man har åstakommit ett, med skånska mått mätt, stort våtmarksområde. Den 25 ha stora mångskiftande våtmarken är en stor tillgång i det annars ytvattenfattiga landskapet.

Våtmarken är idag ett populärt besöksmål och ingår i det nybildade "Christinehofs Ekopark". Eftersom våtmarken ligger i direkt anslutning till en av Tomellilla kommuns största attraktioner, Christinehofs slott, lockar den även besökare som normalt inte söker sig till denna typ av upplevelse. Förhoppningsvis bidrar detta till att öka förståelsen för natur och naturvård hos gemene man. Det lokala näringslivet använder närheten till och möjligheten att besöka Borstakärrs våtmarker i sin reklam. Möjlighet för guidade turer i området finns. Både före, under och efter anläggningstiden skapades stor uppmärksamhet i lokal media.

Fiskgjuse och havsörn ses regelbundet runt våtmarken och svart stork har besökt platsen. Stora flockar av tranor kan ses rastande under flyttningsperioden och häckning har också skett i området. I småvatten i närheten har lövgroda lekt sedan tidigare. Redan tidigt tog de våtmarken i besittning och det finns stor möjlighet att våtmarken kan bli en baslokal för hela området.

Åtgärdskategori 5, Åtgärder för restaurering

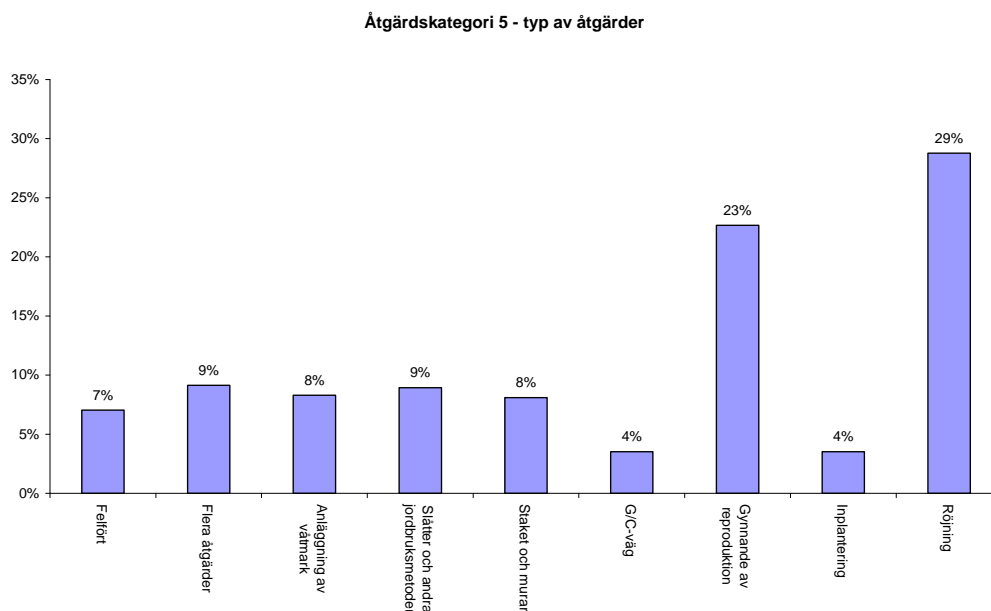
Vanliga åtgärder

Restaureringsåtgärderna påminner om de vård- och förvaltningsåtgärder som har fokus på naturvård. Det vill säga här återfinns inte så många åtgärder som har friluftslivet i fokus. Se Figur 17 nedan. De mest frekventa enskilda restaureringsåtgärderna är *Röjning* samt *Gynnande av reproduktion*. Reproduktionsgynnande åtgärder genomförs till största delen för fisk, i synnerhet laxartade sådana, genom att exempelvis bottenåtgärder vidtas eller genom avlägsnandet av vandringshinder. Till viss del anläggs också häckningsholmar och annat som gynnar fåglars reproduktion.

Våtmarker anläggs både som vård- och förvaltningsåtgärder och restaureringsåtgärder. Tillsammans är dessa ca 75 stycken. De åtgärder som benämns *Slåtter och andra jordbruksmetoder* i figuren nedan är t.ex. restaurering genom plöjning, harvning och jordbearbetning för att nystarta successioner samt slåtter och efterarbetning.

Felförda åtgärder

De felförda i denna åtgärdskategori hade passat bättre under *Kunskapsuppbyggande* och *Framtagande av underlag*, då det handlar om t.ex. program och planer.

Figur 17 Åtgärder inom Åtgärdskategori 5 (uppskalat urval)

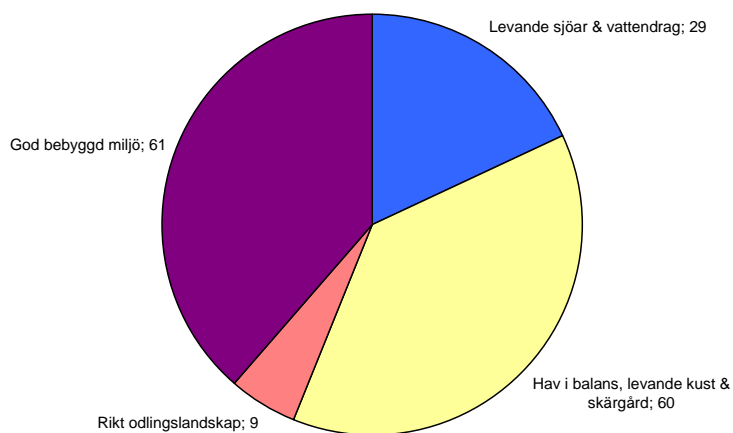

Fördelning per miljö kvalitetsmål

Röjningsåtgärderna inom restaurering har till stor del ingått i projekt som sägs gynna miljö kvalitetsmålen *Hav i balans samt levande kust och skärgård* och *God bebyggd miljö*, men även till relativt stor del i *Levande sjöar och vattendrag*. Se Figur 18 nedan. Den stora andelen röjning i *Hav i balans samt levande kust och skärgård* har inte skett i havet utan i kustområde och skärgård. Att röja för att ta fram gammal kulturmark i skärgården är en inte helt ovanlig åtgärd.

Reproduktionsgynnande åtgärder har ofta ingått i projekt som uppger *Levande sjöar och vattendrag* samt *Ett rikt odlingslandskap*, som "Huvudsakligt miljö mål". Även *Myllrande våtmarker* uppges frekvent. Se Figur 19 nedan. Det stora intresset för fisk och vattendrag (främst rinnande vatten) slår tydligt igenom här och *Levande sjöar och vattendrag* får en proportionellt sett mycket stor andel.

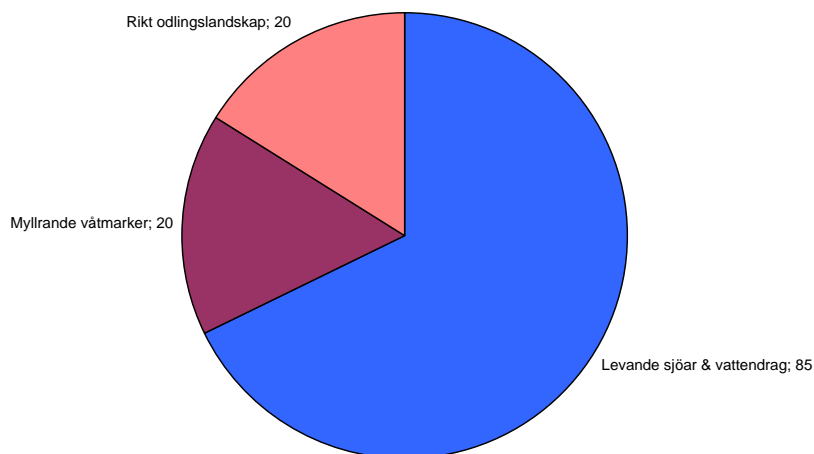
Miljömål inom Röjning, åtgärds kategori 5

Figur 18 Miljö kvalitetsmål inom vilka *Röjning* har genomförts (uppskalat urval)

Miljömål inom Gynnande av reproduktion, åtgärdskategori 5

Figur 19 Miljökvalitetsmål inom vilka *Gynnande av reproduktion* har genomförts (uppskalat urval)

Projektexempel – Ålyngelledare

Projektet *Ålyngelledare vid Hertings kraftstation i Falkenberg* syftade till att möjliggöra ålens vandring upp i Ätran genom att ge ynglen fri passage förbi kraftstationen. Den fria passagen kunde uppnås med hjälp av ålledare, som består av grova plaströr med t ex konstgräs där vattnet leds in med relativt låg hastighet. Ålynglen kan sedan klättra i röret förbi hindret. Åtgärden är relativt enkel, billig och ger omedelbart resultat. Yngelledarna kom på plats under 2006 och redan samma år hade 10 000 yngel tagit sig vidare. Året därpå tog 14 000 yngel sig vidare. Ålen har historiskt sett haft en stor betydelse för det lokala fisket ända utifrån havet och upp i inlandets sjöar och vattendrag. Ålfisket är en viktig del av länets kulturhistoria och lockar många fisketurister. Kommunen har organiserat visningar av yngelledaren för allmänheten.

Projektexempel – Restaurering av Ringsjön

Ringsjön, som är Skånes största sjö, har haft stora problem med övergödning och obalans i fisksamhället. I detta stora och lyckade projekt har restaurering av sjön genomförts bl a genom omfattande reduktionsfiske av vitfisk till förmån för rovfisk. Arbetet med metodutveckling för trålningen har gett resultat som innebär att fångsterna av rovfisk numera kan minimeras i trålen. Det har även gett genomslag på så vis att folk vänder sig till projektdeltagarna (Hörs kommun mfl) för att få reda på hur man ska bete sig för att få så bra resultat som möjligt. Projektet har därmed bidragit till flera utfiskningsprojekt, både sådana som redan är i gång och sådana som ska starta.

Trenden pekar tydligt på en klart förbättrad situation för sjön. Reduktionsfisket av vitfisk har inneburit att balansen mellan rovfisk och vitfisk blivit mycket bättre än tidigare. Sjöfågel, bottenvegetation och bottenfauna kommer tillbaka. Vattnet blivit klarare med mycket mindre risk för algbloomingar på grund av frisläppta näringsämnen från bottensedimentet. Både yrkesfiskare och privatpersoner hävdar att de inte sett sjön så klar på över 50 år. Förutsättningarna för de vattenlevande växterna är också en helt annan än innan projektet startades. Vattnet har åter igen blir badbart och kan användas både till rekreation och dricksvattentäckt utan problem.

Projektet har inte bara påverkan på Ringsjön, åtgärderna påverkar även vattenkvaliteten i Rönne å. Arbetet har medfört att kommunikationen mellan kommunerna runt sjön har utvecklats på ett mycket positivt sätt, inte minst på tjänstemannanivå. Även yrkesfiskarna, som till en början var mycket skeptiska till projektet, stöder arbetet till fullo. Kommunerna sätter nu till medel för att fortsätta arbetet även efter projekttidens slut.

Åtgärdskategori 6, Åtgärder för information, folkbildning och kunskapsspridning

Vanliga åtgärder

Informationsåtgärder är en mycket vanlig typ av åtgärd och flertalet projekt innehåller någon åtgärd av detta slag. Informationsåtgärderna är vanligtvis knutna till ett specifikt geografiskt område som på detta sätt marknadsförs till en bred grupp, men det finns även många exempel på kommunikation där målgruppen är det primära och informationen och folkbildningen mer generell. Exempel på det senare är utbildning, exkursioner mm riktade till skolelever, nysvenskar och

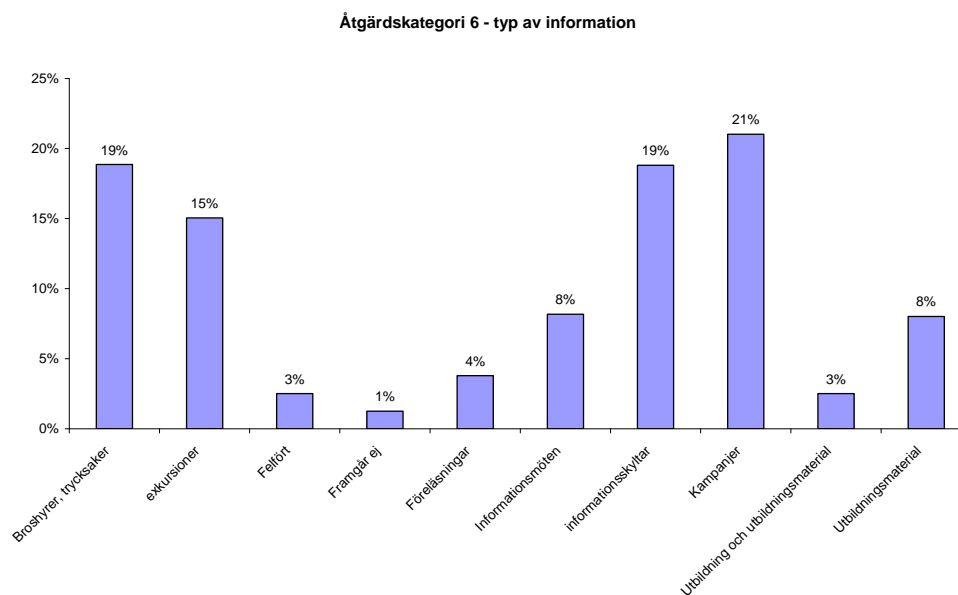

närboende. Åtgärderna är av skiftande slag. Skyltar, broschyrer och exkursioner är vanliga som enskilda informationsåtgärder, medan framtagande av utbildningsmaterial, för- och naturskoleverksamhet samt informationsmöten oftast är delar i en samlad kommunikationssatsning. Ofta är denna satsnings olika delar så integrerade att de utgör en *kampanj* och vi har då valt att använda detta begrepp för dessa åtgärder. Se Figur 20 nedan.

Målgruppen för informationen är oftast generell eller åtminstone väldigt svår att utläsa i projektbeskrivningarna (1217 åtgärder). När någon enskild målgrupp pekas ut är det oftast förskolebarn, skolbarn och deras lärare (ca 234 åtgärder).

Felförda åtgärder

Vissa åtgärder hade passat bättre under *Vård och förvaltning* eller *Framtagande av underlag*, då de t.ex. handlat om iordningställande av besöksservice eller framtagande av program.

Figur 20 Åtgärder inom Åtgärdskategori 6 (uppskalat urval)

Projektexempel- Lärande verksamhet vid Naturum Västervik

Projektet syftade till att öka kunskapen och medvetenheten om situationen i Östersjön och skärgården i Tjust, med fokus på naturvärden och miljöproblem.

Projektet har i flera avseenden lyckats över förväntan och nått ut till långt fler barn och vuxna än vad som var planerat. Knappt 40 personer knutna till Västerviks museum har deltagit i en "Naturumsutbildning" med föreläsningar om bland annat ekologi, geologi, lokala natur- och kulturvärden, naturguidning samt information om Naturum. Totalt ca 800 elever och knappt 100 lärare har deltagit i vattenskolas pedagogiska utomhusaktiviteter med bland annat håvning och snorkling, och knappt 2000 elever har fått guidning på naturrummet. Vattenskolan har även besökt ett tiotal platser och erbjudit allmänheten (sammanlagt mer än 220 personer) möjlighet att delta i samma aktiviteter.

Projektet har fått mycket positiv respons och uppskattning från de många deltagarna och har uppmärksammats i lokala medier med flera artiklar. I en utvärdering som gjorts av Stockholm Environment Institute ges även ett mycket gott omdöme av projektet och dess resultat. Fortsatt verksamhet med vattenskola vid Naturum Västervik planeras, men i mindre omfattning än under projektiden, eftersom det är svårt att finansiera verksamheten.

Projektexempel- Hållplats Vänern

Hållplats Vänern syftar till att förankra och informera om Riksdagens 16 miljömål samt lokala mål (Vänern- målen) på allmänna välbesökta platser. Projektet riktar sig särskilt till barn och ungdomar för att väcka deras intresse för naturvetenskap. Detta har gjorts genom att en husvagn har utrustats med informationsmaterial och laborativ utrustning så att besökare kan göra undersökningar om Vänernområdets natur- och kulturmiljö i fält. Husvagnen dras av en Landrover som körs på RME (RapsMetylEster). Drivmedlet odlas, pressas, processas och tankas i Lidköpings närområde.

Hållplats Vänern har besökt fler platser än förväntat och bokats flitigt av skolorna. Projektet bemannas av en miljövetare/limnolog med pedagogisk skolning och museipedagog. Målet är att besökarna, genom att utföra undersökningar i dialog med personalen, ska få en förståelse för miljömålen, deras betydelse för människans livsmiljö och hälsa och relatera förändringar i miljön till mänskliga aktiviteter.

Erfarenheterna ifrån projektet ska sammanställas i en skrift som kan utgöra ett underlag för att effektivisera förmedlingen av miljömålen till allmänheten. Efter projektets slut ska föreningar och institutioner kunna hyra husvagnen med innehåll. Skolklasser inom kommunen ska även ha möjlighet att få med sig en museipedagog på turen.

2.5 Naturtyper och organismgrupper

Vanliga naturtyper och organismgrupper

Vilka naturtyper och organismgrupper finns representerade i projekten, hur ser fördelningen mellan dessa ut och vilka typer av åtgärder har utförts med avseende på dessa? Det finns framförallt två skäl till att söka svaren på dessa frågor:

1. För att kunna jämföra om naturtyp (och organismgrupp) som åtgärden behandlar rimmar med uppgivet *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*. Om överensstämmelsen är god kan uppgifterna om *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål* användas i högre grad för att dra slutsatser.
2. För att se om vissa naturtyper och organismgrupper, i högre grad än andra, är föremål för projekt och åtgärder. Detta kan sedan användas för att jämföras med vad som de olika miljö kvalitetsmålen fokuserar på.

Granskningen har visat att det i ett stort antal av urvalets projektbeskrivningar inte framgår vilken naturtyp eller organismgrupp som berörs av projektet. Ibland namnges ett område, men för en läsare utan lokalkännedom kan naturtypen ej utläsas. Många av projekten är också de facto ”*Generella*”, vad gäller naturtyp och organismgrupp, d.v.s. flera naturtyper eller organismgrupper om-

fattas. En av förklaringarna till detta är att många projekt faktiskt rör flera olika naturtyper och organismgrupper. Ett exempel är de kommunala naturvårdsprogrammen som per automatik omfattar de naturtyper som finns i kommunen. När en speciell "Naturtyp" står i fokus för ett projekt är det vanligt att det är skog, ängs- och hagmark eller någon vattenanknuten naturtyp. När en speciell organismgrupp står i fokus är det en stark dominans för träd, fåglar och fiskar.

Ofta är naturtyp på åtgärdsnivå den samma som på projektnivån, men inte alltid. Ibland bedrivs t.ex. ett projekt i skogsmark, men en enskild åtgärd kan avse rinnande vatten eller en våtmark i denna skog. För att se vilka naturtyper och organismgrupper som har förekommit i LONA- projekten (uppskala urval) och hur dessa definieras i denna utvärdering, se Tabell 4 och Tabell 5.

Naturtyp	Definition	Antal projekt, ca
Framgår ej	Naturtypen har inte gått att identifiera med hjälp av vare sig projekt eller åtgärdsbeskrivning.	302
Generell	När flera naturtyper omfattas, exempelvis i ett kommunalt naturvårdsprogram eller då det uttryckligen framgår att flera naturtyper omfattas.	389
Skog	I skog	199
Ängs- och hagmark	Då projekt bedrivs på denna typ av kulturmark samt andra öppna ytor i det landskap som har formats av traditionellt jordbruk.	164
Strand	Projekt/ åtgärder vid stränder, d.v.s. vid hav, rinnande vatten eller sjöar. Projekten kan omfatta åtgärder endast på land eller både på land och i vatten.	144
Rinnande vatten	I rinnande vatten	107
Våtmark	Våtmarker, inklusive mindre dammar	94
Generell vatten	När flera olika sorters vatten omfattas t.ex. sjö och rinnande vatten samt våtmark och stränder.	47
Sjö	I sjö	42
Geologi	När projektet/ åtgärden uttryckligen har handlat om geologi och när platsen där den utförs inte representerar någon speciell naturtyp som är i fokus för åtgärden utan endast geologin. Ibland kan det handla om att iordningställa en geologi-park, men ibland kan det också handla om ett områdes faktiska geologi eller geomorfologi, exempelvis en inventering av geologin i området.	25
Hav	I hav	12

Tabell 4 Naturtyper inom vilka projekten har bedrivits (uppskalat urval)

Organismgrupp	Definition	Antal projekt, ca
Framgår ej	Speciella organismer har inte gått att identifiera med hjälp av vare sig projektbeskrivning eller åtgärdsbeskrivning.	410
Generell	Generell har valts när fokus inte ligger på en enskild organismgrupp utan på flera och när det inte uttrycks att det är endast växter eller endast djur som omfattas.	755
Fiskar	Fiskar	81
Fåglar	Fåglar	79
Träd	Träd	70
Generell växt/Generell djur	Projektet/åtgärden omfattar flera olika växter/ Projektet/åtgärden omfattar flera olika djur..	64
Ryggradslösa djur	Ryggradslösa djur är insekter, spindeldjur, tusenfotingar, kräftor, musslor och sniglar, maneter, daggmaskar mm.	32
Mineral	När projektet/ åtgärden Mineral är naturligtvis ingen organismgrupp, men finns med i denna kategorisering eftersom dessa projekt uttryckligen har handlat om mineraler/geologi och inga andra organismgrupper är i fokus.	25
Kräl- och groddjur	Kräl- och groddjur	1

Tabell 5 Organismgrupper för vilka projekten har bedrivits (uppskalat urval)

Överensstämmelse med uppgivet miljökvalitetsmål

På det hela taget är det god överensstämmelse mellan det uppgivna huvudsakliga miljökvalitetsmålet och den naturtyp som projektet som helhet huvudsakligen berör. Denna slutsats gäller dock endast med säkerhet för de granskade fall där det är möjligt att urskilja ett fokus vad gäller organismgrupp och naturtyp. Enskilda åtgärder i projektet kan, som sagt, ibland beröra andra naturtyper än den som projektet som helhet bedrivs i.

I Tabell 6 nedan ses en sammanställning av frekvensen av ett antal vanligt förekommande naturtyper hos de miljökvalitetsmål som oftast har angetts som *Huvudsakligt miljökvalitetsmål*. Naturtyper med klar koppling till miljömålet i fråga har markerats med avvikande bakgrundsfärg.

		Naturtyp											
		Geologi	Hav	Rinnande vatten	Sjö	Skog	Strand	Våtmark	Ängs- och hagmark	Generell	Generell vatten	Framgång	Totalt
Miljö kvalitetsmål	Levande sjöar och vattendrag	6		94	39	6	33	9		40	21	31	280
	Hav i balans samt levande kust och		12				6		7	34	6	13	78
	Myllrande våtmarker							53	11		7	6	77
	Levande skogar	13		6		104	9		13	128		61	334
	Ett rikt odlingslandskap							19	84	31		36	171
	God bebyggd miljö	6		6	3	82	88	6	49	142	13	135	532
	Ett rikt växt- och djurliv					6			7		7	7	26
	Totalt	25	12	107	42	199	137	94	164	382	47	289	1498

Tabell 6 Koppling mellan *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål* och Naturtyp i projekt (uppskalat urval)

2.6 Inriktning för projekt och åtgärder

För vem har projekt och åtgärder egentligen genomförts? Syftet med att söka svar på denna fråga är att olika miljö kvalitetsmål betonar naturvärden, friluftsliv och kulturvärden olika starkt. Utvärderingens urval har därför granskats i vad mån projekt och åtgärder har genomförts för att gynna naturvärden, kulturvärden och/eller friluftsliv. Resultatet har sedan skalats upp till hela satsningen. Vid granskningen har definitionerna av Naturvärde, Kulturvärde och Friluftsliv i Tabell 7 nedan använts.

Inriktning	Naturvärde	När det har funnits anledning att tro att naturvärden gynnas av projektet/åtgärden eller när naturvärden åberopas som argument för projektet/åtgärden. T.ex. röjning av buskar för att ge ljus och plats åt en speciell växt, ett naturvårdsprogram, en skötselplan eller en insektsinventering. För samtliga inventeringar, förstudier och program har Natur valts om det inte uttryckligen har angetts att dessa endast har haft ex. friluftsliv som syfte.
	Kulturvärde	När det har funnits anledning att tro att kulturvärden gynnas (eller tydliggjorts av projektet/åtgärden eller när kulturvärden åberopas som argument för projektet/åtgärden). Som kulturvärde har räknats fornlämningar, gamla bosättningar, stenmurar, alléer, hamlade träd, gamla brukningsmetoder etc. Observera att gynnande av ängs- och hagmark inte har kodats som Kulturvärde utan som Naturvärde.
	Människa/ Friluftsliv	När det har funnits anledning att tro att projektet/åtgärden gynnar människan och människans möjligheter att komma ut i naturen eller när friluftsliv åberopas som argument för projektet/åtgärden. T.ex. Anläggande av en stig, byggande av ett fågeltorn, anläggande av en parkeringsplats. Även alla informationsåtgärder har "klassats" som till gagn för människan/Friluftslivet.

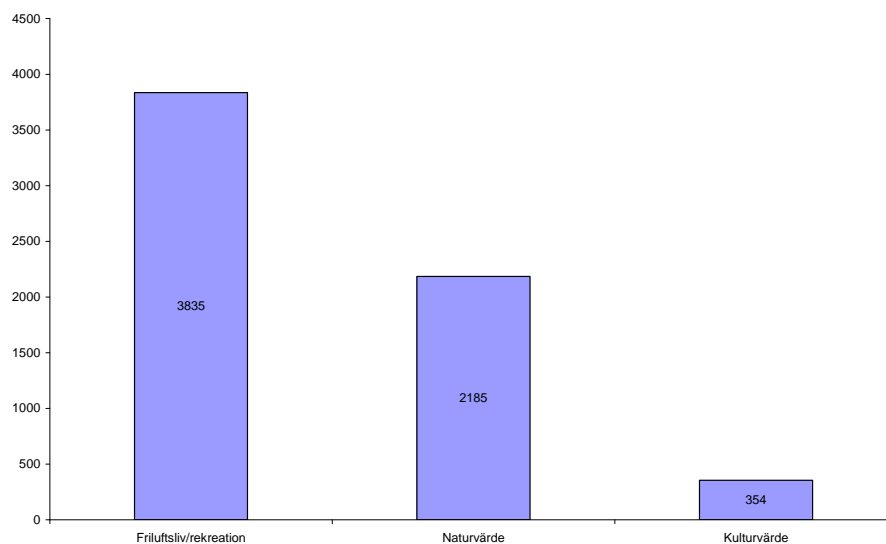
Tabell 7 Definitioner av Naturvärde, Kulturvärde och Friluftsliv vid granskning av urvalet

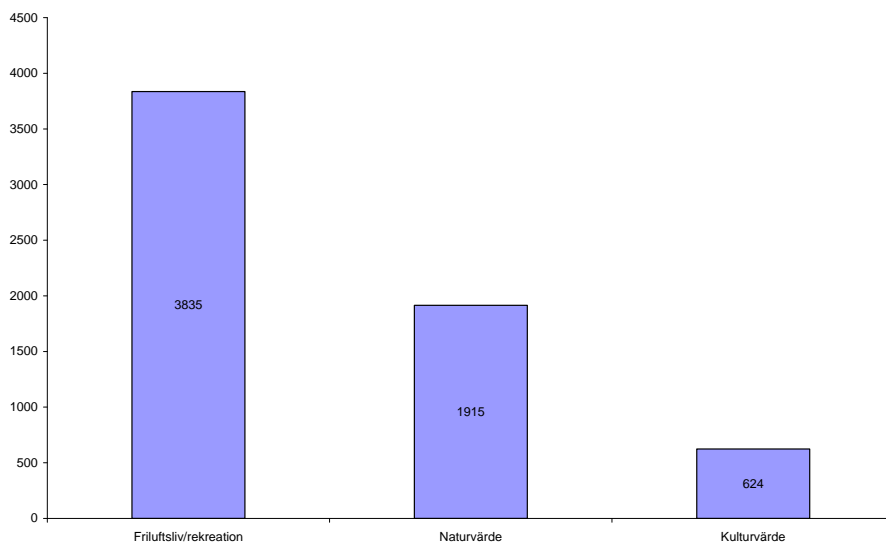
Fördelning mellan naturvärden, kulturvärden och friluftsliv

Det är vanligast att åtgärderna i LONA gynnar naturvärden samtidigt som de gynnar människan, friluftsliv och rekreation. Men det finns en hel del åtgärder som endast kan sägas gynna människan, friluftsliv och rekreation. En del av dessa utgörs av informationsåtgärder som i denna utvärdering har ”klassats” som gynnande av människa/friluftsliv. Ovanligast är att projekten gynnar kulturvärden. Indelningen i Figur 21 nedan innebär att en åtgärd kan gynna både exempelvis *Naturvärden*, *Kulturvärden* och *Människa/Friluftslivet* eller endast det ena eller det andra. Observera att figuren endast beaktar de mest frekventa miljö kvalitetsmålen åtgärder. Observera också att åtgärder syftande till att sköta och återställa slåtter och bete i naturtypen *Ängs- och hagmark* av praktiska skäl har ”klassats” som endast gynnande av *Naturvärden*. Undantag har dock varit åtgärder för utpekade kulturelement som lador, gårdsgårdar etc. I vetenskaplig mening är dock även slåtter och bete en kulturgärning, men då de så starkt förknippas med naturvård och hotade arter har de i denna utvärdering likväl klassats som gynnande av endast naturvärden. Om samtliga ängs- och hagmarksåtgärder förs över till att istället gynna *Kulturvärden*, ökar antalet åtgärder som gynnar *Kulturvärden* till 807 stycken. Se Figur 22 nedan.

De projekt som gynnar kulturvärden i Figur 21 är till största delen inventeringar och karteringar och i några enstaka fall slåtter- och andra jordbruksmetoder, betesdrift, röjning samt program. Detta behöver inte betyda att kulturvärden ingår så sällan i projekten som det framstår, utan kan vara en följd av projektens projektbeskrivningar som inte tydligt har beskrivit de kulturmiljöeffekter som projektet har. Ibland anges i svepande formuleringar att syftet med projektet är att gynna natur- och kulturvärden, men vid en närmare studie av projektbeskrivningen och åtgärderna i projektet går det inte att hitta specifika åtgärder som kan sägas gynna kulturvärden. Däremot har 937 av projekten vid ansökningstillfället angivit att de har kulturmiljöanknytning. Vad detta betyder har inte närmare specificerats och kan till viss del innebära att projekten kommer att utföras i ett kulturhistoriskt intressant område och inte att själva projektet särskilt kommer att arbeta med kulturmiljövärden.

Figur 21 Inriktning hos åtgärderna i de mest frekventa miljö kvalitetsmålen (uppskalat urval)

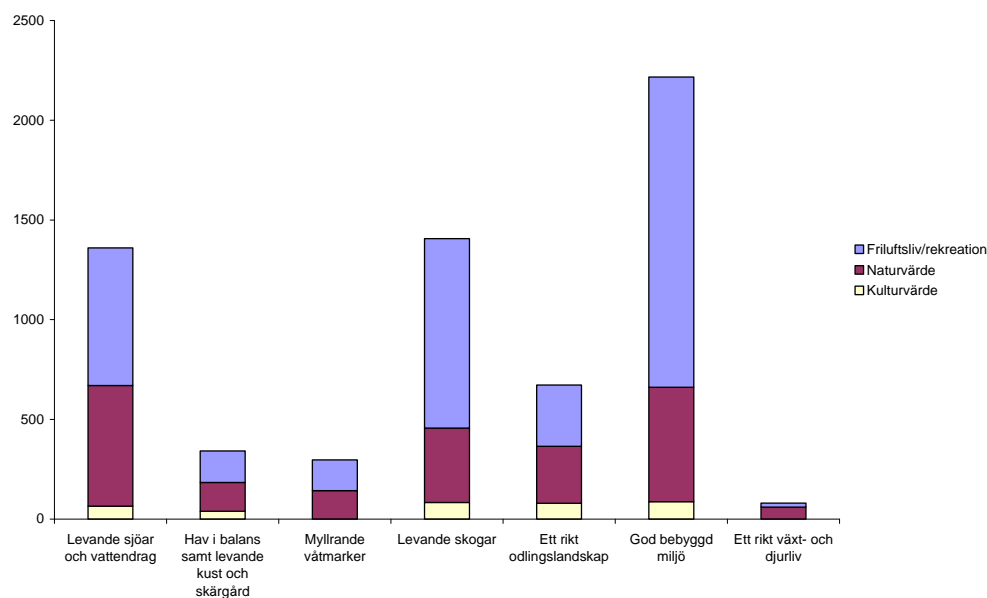
Figur 22 Inriktning hos åtgärderna i de mest frekventa miljö kvalitetsmålen. Ängs- och hagmarksåtgärderna har här "klassats" som kulturvärde (uppskalat urval)

Fördelning per miljö kvalitetsmål

Genom att studera vad åtgärderna inom vardera frekvent miljö kvalitetsmål gynnar kan man se att *God bebyggd miljö* och *Levande skogar* har en förhållande vis hög andel projekt som gynnar människa/friluftsliv, medan fördelningen för de övriga är mer jämn mellan människa/friluftsliv och naturvärde. *Ett rikt växt-*

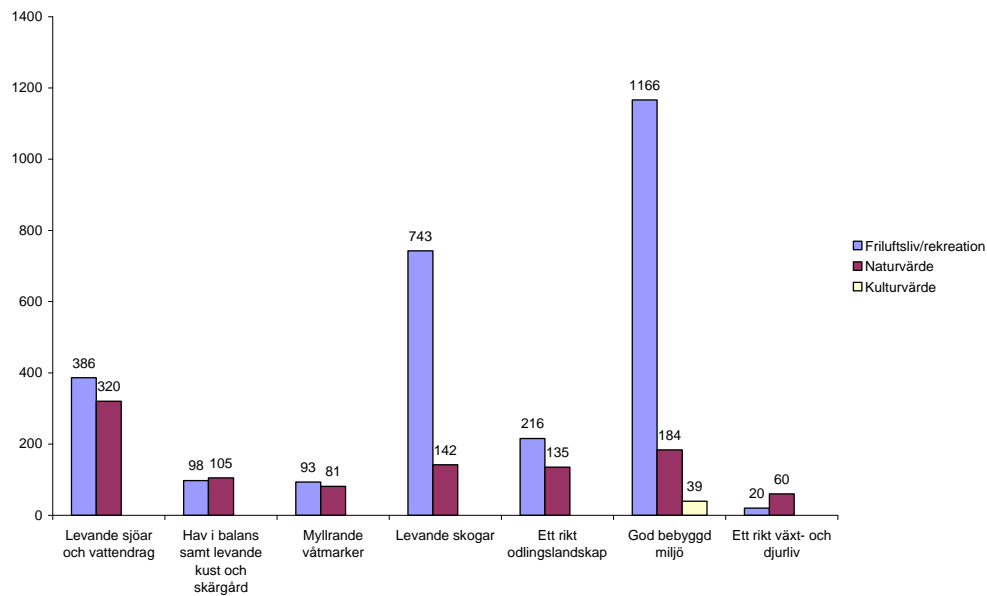

och djurliv sticker dock ut något, eftersom naturvärde där dominerar som för-
månstagare. Se Figur 23 nedan.

Figur 23 Inriktning hos åtgärderna i de mest frekvent miljö kvalitetsmålen (uppskalat urval)

Vad gäller åtgärder som endast har gynnat det ena eller det andra ser fördelningen för de mest frekventa miljö kvalitetsmålen ut som framgår av Figur 24 nedan. Inom de flesta målen finns relativt många åtgärder som har gynnat endast människan/friluftslivet. Detta är särskilt tydligt inom *God bebyggd miljö* och *Levande skogar*. I *Ett rikt växt- och djurliv* är däremot åtgärder som gynnar endast naturvärden vanligare än åtgärder som endast gynnar människa/friluftsliv. Även i miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* finns en förhållandevis stor andel som gynnar endast naturvärden.

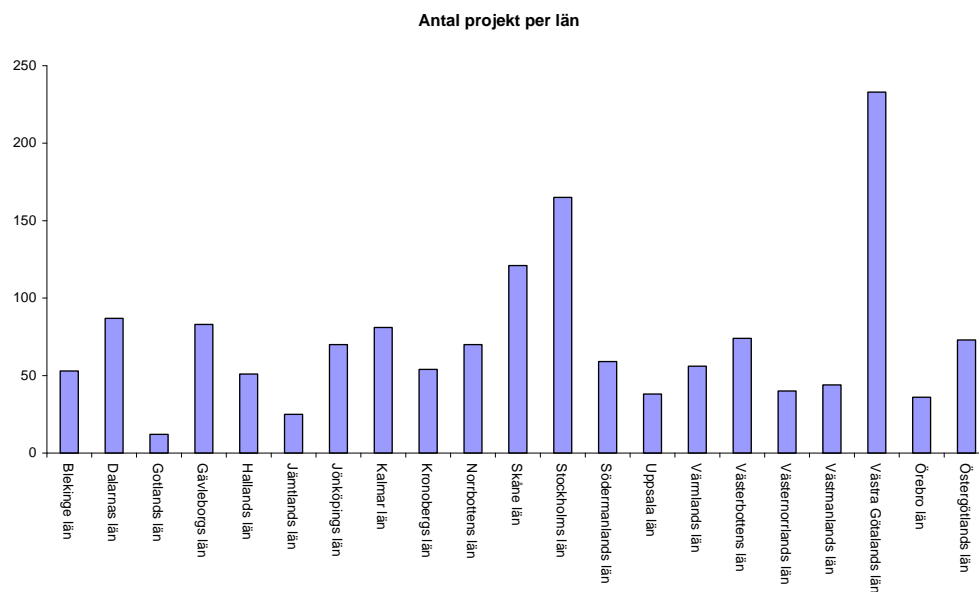

Figur 24 Inriktning för de mest frekventa miljö kvalitetsmålen åtgärder som endast gynnar *Människa/Fritidsliv, Naturvärde eller Kulturvärde*, fördelat per miljö kvalitetsmål (uppskalat urval)

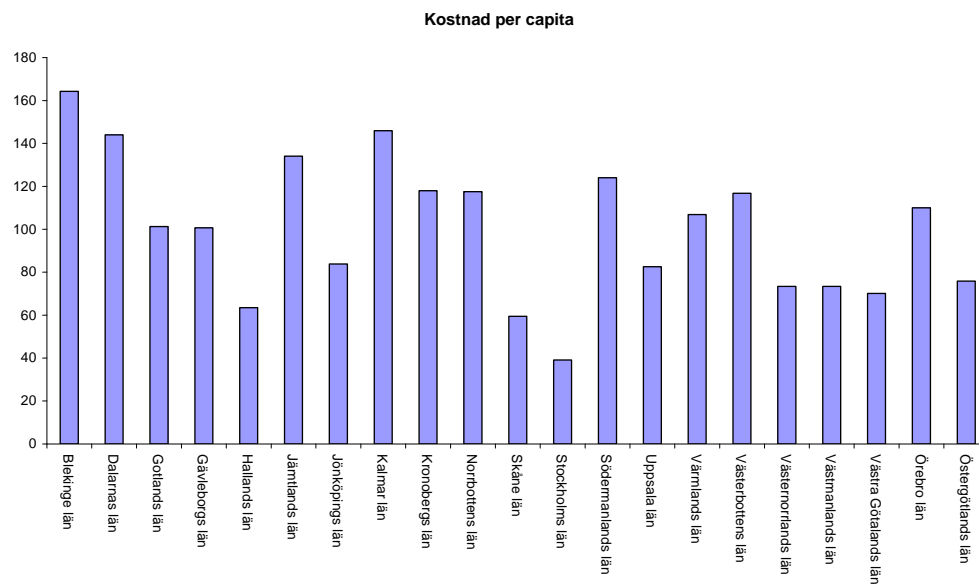
2.7 Utfall på länsnivå

En översiktlig sammanställning av vad som gjorts i de olika länen ger vid handen att:

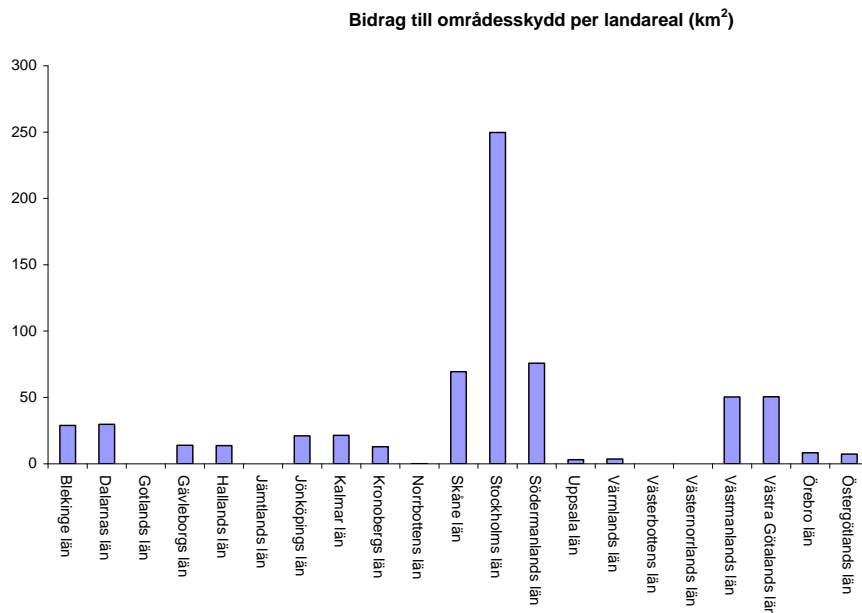
- De tre storstadslänen (Västra Götaland, Skåne och Stockholm) har haft betydligt fler projekt jämfört med övriga län. Detta är bland annat en följd av den nationella fördelningen av bidragen som per län har fördelats baserat på antal kommuner samt befolkningsunderlag, vilket gör att mer befolkningstäta län har tilldelats mer medel.
- Storstadslänen står också för de största procentuella kostnaderna, 10-15 procent (länets kostnad/samtliga läns kostnader) jämfört med övriga som ligger mellan 1-6 procent. I förhållande till sin folkmängd har däremot inte projekten i storstadslänen varit dyra.
- Vissa län med relativt få projekt, exempelvis Gotland, Blekinge och Jämtland, har haft en relativt stor kostnad per capita.
- Det har generellt varit en jämn fördelning mellan de olika åtgärdskategorierna (utifrån bidrag). Alla län har både fysiska och informativa åtgärder. Däremot finns det fyra Län som inte har arbetat med processer för områdesskydd; Gotland, Jämtland, Västerbotten och Norrbotten.
- I förhållande till sin landareal har Stockholm fått ett stort bidrag till områdesskydd. Om hänsyn däremot tas till Stockholms invånarantal har bidraget inte varit högt. Antagligen inte heller med tanke på det tryck på exploatering av mark som finns i Stockholm.
- Dalarnas län sticker ut vad gäller bidrag till områdesskydd/ invånare per kvadratkilometer

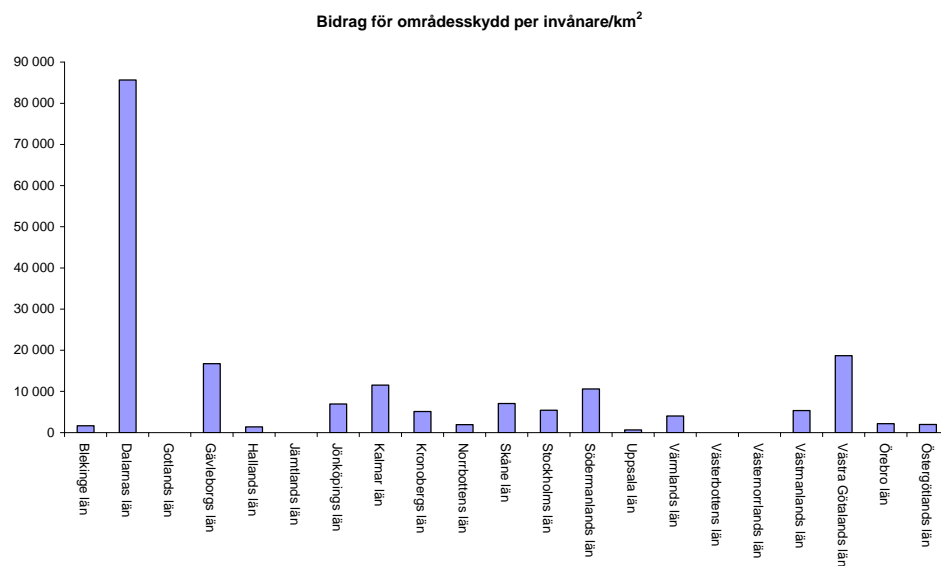
Figur 25 Antal projekt per län (hela LONA-satsningen)

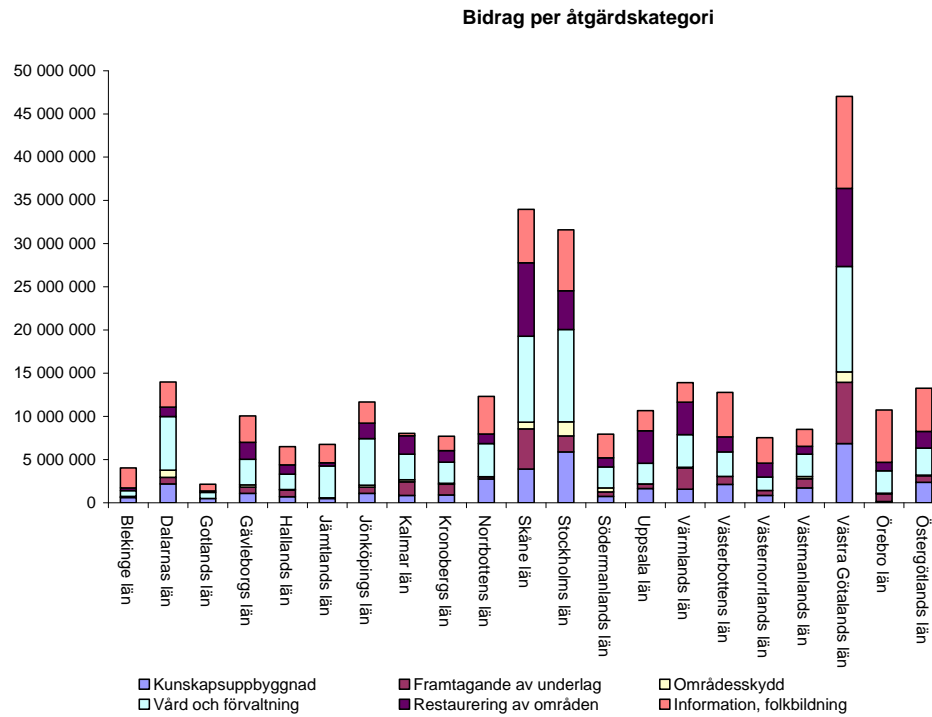
Figur 26 Kostnad per län per capita (hela LONA-satsningen)

Figur 27 Bidrag till områdesskydd i förhållande till länets landareal (Hela LONA- satsningen)

Figur 28 Bidrag per län för Områdesskydd i förhållande till invånare och länets storlek (hela LONA- satsningen)

Figur 29 Bidrag per åtgärdskategori per län (hela LONA-satsningen)

3 LONAs bidrag till måluppfyllelse för miljö kvalitetsmålen

Detta kan ses som utvärderingens huvudkapitel. Här presenteras LONAs bidrag till miljömålsuppfyllelse för respektive miljö kvalitetsmål.

3.1 Realistiska förväntningar på LONA

LONA är en naturvårdssatsning, där utgångspunkten har varit en helhetssyn på natur- och kulturlandskapet. Målsättningen har bl.a. varit att visa på naturvårdens möjlighet att bidra till andra samhällsmål, såsom folkhälsa, turism och regional utveckling. Prioriteringar har gjorts för att engagera många kommuner och värna den tätortsnära naturen. LONAs primära syfte har varit att åstadkomma naturvård och därmed sammanhängande friluftsliv.

Enligt Förordningen (2003:598) om statliga bidrag till naturvårdsprojekt får LONA- bidrag ges till projekt som bidrar till miljö kvalitetsmålen. Det är dock osannolikt att samtliga mål skulle kunna få ett stort bidrag till måluppfyllelse från LONA. Detta delvis på grund av vad som sagts ovan om LONAs primära syfte och dels eftersom naturvårdaspekter inte finns i samtliga miljö kvalitetsmål och i andra endast utgör en delmängd av målet. För vissa miljö kvalitetsmål är denna delmängd stor, för andra mindre. Bidraget till en delmängd kan svårigen bli avgörande för miljö kvalitetsmålet som helhet hur stort bidraget till delmängden än.

3.2 Möjligheterna till bedömning

Att utvärdera LONAs bidrag till måluppfyllelse för de nationella miljö kvalitetsmålen är behäftat med samma svårigheter som att utvärdera miljö kvalitetsmålen i sig. En strikt matematisk beräkning låter sig helt enkelt inte göras. Detta dels för att utvärderingen visavi miljö kvalitetsmålen aldrig kan bli säkrare än bedömningen av tillståndet för dessa i sig, dels för att hårda data (areal, meter, objektens kvalitet, förutsättningar för fortsatt bevarande etc.) är mycket sparsamt förekommande i LONA- projektens projektbeskrivningar.

Miljö kvalitetsmålen är mycket omfattande och uttrycker i större utsträckning önskvärda tillstånd än direkt mätbara målnivåer. Detta gäller framförallt målen som helhet, men även en hel del av delmålen. Vid uppföljning och utvärdering av miljö kvalitetsmålen har Miljömålsrådet därför valt att redovisa målen tillstånd i relativa termer. Bedömningen sker genom ett consensusförfarande och redovisas med symboler i form av glada och ledsna gubbar ("smileys"). Även i denna utvärdering har vi försökt att använda oss av ett consensusförfarande ge-

nom att stämna av gjord bedömning med en expertgrupp bestående av handläggare på miljömålsansvariga myndigheter.

Det är på sin plats att påpeka att det i praktiken kan vara mycket svårt att avgöra vilket miljökvalitetsmål ett projekt och i synnerhet en specifik åtgärd gynnar. Åtgärder riktade mot sankta stränder och strandängar har exempelvis en gynnsam effekt för *Levande sjöar och vattendrag* men även för andra miljökvalitetsmål, exempelvis för *Ett rikt odlingslandskap* och *Myllrande våtmarker*. Ligger objektet nära en tätort kan eventuellt även *God bebyggd miljö* gynnas. Dessutom bör allt som gynnar biologisk mångfald (men ej per automatik friluftsliv) bidra till målet *Ett rikt växt- och djurliv*. Detta är dock inget stort problem utan snarast glädjande. De ingående projekten tar greppet om ett geografiskt stycke natur och vidtar åtgärder för de naturtyper/organismgrupper det innehåller, vilket innebär att flera mål kan gynnas i ett och samma projekt. Utvärderingen har i sina bedömningar försökt att ta hänsyn till detta.

3.3 Bedömning per miljökvalitetsmål

Vartdera miljökvalitetsmål har granskats med avseende på målets koppling till naturvård. Det har också granskats med avseende på vad målet och delmålen innebär, d.v.s. vilken typ av mål det är och vilka tänkbara åtgärder som kan bidra till målen. Även preciseringarna i målens generationsperspektiv har granskats.

Granskningen av delmålen visar att en relativt stor andel åtgärder inom LONA har förutsättningar att bidra på ett positivt sätt till målen. Bland delmålen finns nämligen målsättningar som överensstämmer med vidtagna åtgärder i LONA. Dessa delmål är bl.a. av typ *Mål för framtagande av underlag*, *Mål för en viss naturtyp*, *art eller sakområde*, *Mål om skydd*, samt *Mål om bevarande, förstärkning och restaurering*. Men miljökvalitetsmålens delmål består även till stor del av målsättningar som svårligen kan nås med hjälp av naturvårdsåtgärder. Den största gruppen av dessa är *Mål för minskade utsläpp av ämnen till luft, mark och vatten*. Intressant att notera kan också vara att delmålen inte alls består av några målsättningar vad gäller information och folkbildning, som har varit en stor grupp åtgärder inom LONA. Information är naturligtvis en viktig del i arbetet med att nå miljökvalitetsmålen, men det finns inga specifika delmål som hanterar information på detta sätt. I Tabell 8 nedan har miljökvalitetsmålens delmål indelats i olika typer av delmål. Observera att delmål ibland är tude-lade, ex. innehåller både mål om framtagande av underlag och mål om skydd, varför ett delmål kan tillhöra flera olika typer av mål.

Olika typer av delmål	Antal delmål/typ
Mål för framtagande av riktvärden och indikatorer (ex, nyckeltal som ska fastställas av myndigheter)	4
Mål för kunskapsuppbyggnad (ex, uppgifter om egenskaper hos kemikalier, kartläggning av risker med elektromagnetiska fält)	4
Mål för framtagande av underlag, exempelvis program och strategier (ex, åtgärdsprogram för värdefulla natur- och kulturmiljöer eller åtgärdsprogram för dioxiner)	17
Mål om information (ex, miljöinfo på varor)	1
Mål för minskat utsläpp av ämnen till luft, mark, vatten eller mål för en viss önskvärd halt av ämnen i mark, luft och vatten	18
Mål för minskade mängder av ämnen i produkter och mat	3
Mål för en viss naturtyp eller art där åtgärder måste vidtas för att uppnå en önskad effekt men där åtgärden inte är preciserad	10
Mål för ett visst "sakområde" (ex, förorenade områden hudcancer, fornlämningar) där åtgärder måste vidtas för att uppnå en önskad effekt men där åtgärden inte är preciserad	17
Mål om skydd	6
Mål om bevarande, förstärkning, restaurering	9
Mål för ett minskat uttag av naturresurser (ex, bifångst vid fiske, naturgrusuttag) och en minskad/ökad eller stabiliserad användning av resurser samt mål för återvinning	7
Mål för minskat buller	3

Tabell 8 Miljökvalitetsmålens delmål fördelade i olika typer av delmål

Mot vad som efterfrågas i miljökvalitetsmål och delmål har vad som har genomförts i LONA- satsningen ställts. För bedömningen av i vilken mån satsningen har bidragit till vardera miljökvalitetsmål har graderingen i Tabell 9 nedan använts.

Kod	Benämning	Definition
-	Risk för negativ effekt	
0	Ingen effekt	Målets uppfyllande påverkas ej av de åtgärder som genomförts inom LONA vare sig direkt eller indirekt
1	Verkar i målets riktning	Målets uppfyllelse bedöms påverkas i gynnsam riktning men i så ringa grad att det ej kan kvantifieras eller mätas.
2	Påvisbar effekt i målets riktning	Målets uppfyllelse påverkas gynnsamt i kvantifierbara termer men ej i den mån att en trend bryts eller att en "smiley" ändrar färg på några års sikt.
3	Kan antas påverka status för något delmål	Målets uppfyllelse påverkas i kvantifierbara termer och detta i sådan omfattning att man på några års sikt kan anta att en trend kan komma att brytas eller att en "smiley" ändrar färg i årsredovisningen.

Tabell 9 Bedömningskala för LONA-satsningens bidrag till måluppfyllelse för miljö kvalitetsmålen

Levande sjöar och vattendrag

Miljö kvalitetsmålet och dess koppling till naturvård

Målet handlar om att bevara sjöars och vattendrags, samt dess omgivningars, produktionsförmåga och ekologiska och biologiska värde. Samtidigt ska kulturmiljö värden och värden för friluftsliv värnas. Miljö målet innehåller således allmänna målsättningar om:

- Bevarande av produktionsförmåga
- Bevarande av ekologiska och biologiska värden
- Bevarande av kulturmiljö värden
- Bevarande av värden för friluftsliv

Målet har 5 delmål, där ett riktar in sig på ytvatten som en naturresurs för dricksvatten medan de övriga har en starkare koppling till naturvårdsåtgärder.

Nyckelbegrepp i dessa mål är:

- Åtgärdsprogram för natur- och kulturmiljöer (sjöar och vattendrag och dess omgivning)
- Skydd för natur- och kulturmiljöer (sjöar och vattendrag och dess omgivning)
- Fiskefria områden (minst 15 i varje vattendistrikt)
- Den biologiska mångfalden får inte hotas av utsättning av djur och växter
- Åtgärdsprogram för hotade arter

Projekt i LONA som anger huvudsaklig koppling till detta mål

261 stycken (åtgärder: 1031)

Åtgärders fördelning med avseende på naturtyp och organismgrupp

Naturtyp, Miljömål 8	Antal	Organismgrupp, Miljömål 8	Antal
Framgår ej	97	Fiskar	290
Generell	185	Framgår ej	110
Generell vatten	64	Fåglar	41
Geologi	20	Generell	384
Rinnande vatten	351	Generell djur	40
Sjö	139	Generell växter	20
Skog	20	Kräl- och groddjur	9
Strand	103	Mineral	20
Våtmark	53	Ryggradslösa djur	100
Totalt	1 031	Träd	20
		Totalt	1 031

Tabell 10 Naturtyper och organismgrupper som åtgärderna inom miljö kvalitetsmålet *Levande sjöar och vattendrag* har riktats mot (uppskalat urval)

Rinnande vatten dominerar totalt bland naturtyperna. Gruppen *Generell* är här blott hälften så stor som en specifik naturtyp, vilket är relativt ovanligt. Det har visat sig att de flesta åtgärder inom LONA omfattar flera naturtyper, d.v.s. vår indelning *Generell*. Att *Generell* här är större än *Generell vatten*, när det faktiskt handlar om sjöar och vattendrag, beror på att de flesta projekten tacklar ett vattendrag inklusive dess närmiljö. Enskilda åtgärder kan helt ha fokus på något på landbacken. Det är därför som *Skog* och *Geologi*, lite förvånande, dyker upp som naturtyp här.

De flesta åtgärder omfattar flera organismgrupper. När åtgärderna riktar sig mot en specifik grupp är det vanligen fisk och i synnerhet laxartad sådan. Bland ryggradslösa djur handlar det företrädesvis om insekter, kräftor och flodpärlmusslor. Intresset för fåglar är förvånansvärt lågt här. Ett rimligt antagande är att dessas väl o ve utgör en stor del av engagemanget för det *Generella* längs vattendraget och stranden.

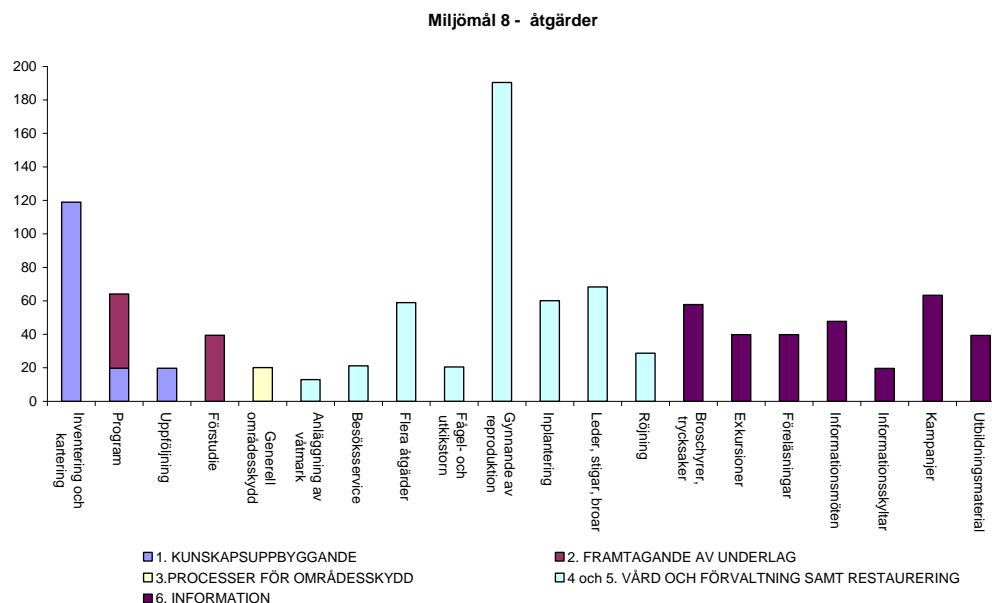
Projektens samlade budget

133 651 207 SEK, 19 procent av LONAs totala budget.

Bidragsdelen är 54 773 736 SEK.

Fördelning på åtgärds-kategorier och åtgärder

Figur 30 Fördelning på åtgärds-kategorier och åtgärder inom miljö-kvalitetsmålet *Levande sjöar och vattendrag* (Uppskalad urval)

Vård och förvaltning och *Restaurering* dominerar bland åtgärds-kategorierna. Som enskild åtgärd i denna grupp dominerar *Gynnade av reproduktion*. En stor del av de fysiska åtgärderna har också riktat sig till besökaren och inte till det vilda, exempelvis anläggandet av leder och stigar eller fågeltorn samt olika former av besöks-service (toaletter, grillplatser, bänkar, parkeringsplatser mm.). Att notera är att det även har anlagts våtmarker här.

Utöver de handfasta åtgärderna har en hel del inventeringar genomförts och en del program och förstudier tagits fram.

Åtgärdernas inriktning

Friluftsliv: 690 åtgärder gynnar friluftslivet (av totalt 1031 åtgärder, d.v.s. i 67 procent).

Naturvärde: 605 åtgärder gynnar naturvärden (av totalt 1031 åtgärder, d.v.s. i 59 procent).

Kulturvärde: 65 åtgärder gynnar kulturvärden (av totalt 1031 åtgärder, d.v.s. i 6 procent).

Kommentarer

Detta mål är ett av dem som mest frekvent har angetts som *Huvudsakligt miljö-kvalitetsmål* bland LONA-projekten (261 stycken). Merparten har tacklat området kring vattendraget och stranden såväl som själva vattenmiljön. De rena vattenprojekten är mindre vanliga men de som finns är ofta ganska handfasta som exempelvis; biotopförbättringar för gynnande av lokala arter, borttagande av vandringshinder och inplantering. Värt att notera i sammanhanget är att även miljö kvalitetsmålet tar fasta på även området kring sjöar och vattendrag.

Även de projekt som mer rör landbacken är förhållandevis handfasta. Här är ibland fågellivet i fokus men det är mer vanlig med åtgärder som rör flera organismgrupper. En mycket vanlig typ av projekt syftar till att tillgängliggöra området längs ett vattendrag eller sjö för det rörliga friluftslivet, detta oftast i kombination med biotopförbättrande åtgärder.

De inventeringar som har genomförts har en direkt bäring mot miljö kvalitetsmålet, då de utgör en grund för program både för områden och hotade arter.

Bedömning av LONAs bidrag till måluppfyllelse för målet

LONAs direkta bidrag till målet: Påvisbar effekt i målets riktning, **2**

LONAs indirekta bidrag till målet: Kan påverka status för något delmål, **3**

Bedömningen ovan gäller i synnerhet ”förutsättningar för friluftsliv” men även för hotade arter och i synnerhet om dessa är fiskar eller fåglar. Ett betydelsefullt arbete har även gjorts för att inventera och kartlägga, vilket kan anses gynna såväl framtagandet av åtgärdsprogram som upprättandet av skyddsområden.

Det indirekta bidraget till måluppfyllelse torde vara än större. Det engagemang som visats av fiskevårdsföreningar, ornitologer samt kretsar av naturskyddsföreningen och friluftsförbundet antyder stor utväxling framgent. Detta inte minst för att så stora insatser har lagts på attraktivitetsskapande åtgärder. Till detta ska läggas att de förberedelser som gjorts i form av program och inventeringar kan antas leda till handfasta åtgärder i målets anda de kommande åren.

Hav i balans samt levande kust och skärgård

Miljö kvalitetsmålet och dess koppling till naturvård

Detta mål är, likt flera andra, tudelat i så måtto att det handlar såväl om produktionsförmåga som om värden i termer av natur, kultur och friluftsliv. Det är också tudelat på ett annat sätt då det inte bara handlar om den rent marina miljön utan även om skärgårdslandskapet där det finns stora natur-, kultur- och fri-

luftslivsvärden. Här finns såväl våtmarker, ängar, hagmarker, fornlämningar och andra kulturvärden. Miljömålet innehåller således allmänna målsättningar om:

- Havets produktionsförmåga
- Havets biologiska mångfald
- Kusten och skärgårdens upplevelsevärden
- Kusten och skärgårdens naturvärden
- Kusten och skärgårdens kulturvärden

Målet har 7 delmål. Två av dessa handlar om det storskaliga fisket och ett om minskade utsläpp från större fartyg. Dessa måls koppling till naturvård och LONA är svag, så till vida att åtgärder som gynnar dessa inte kan antas ha bedrivits inom LONA. Däremot får naturligtvis utsläpp från fartyg och överfiske och bifångster konsekvenser för naturen och naturvärden. Ett delmål handlar om buller från båttrafik och har således koppling till det rörliga friluftslivet. Övriga tre mål har tydliga kopplingar till naturvårdsinsatser. Nyckelbegrepp i dessa mål är:

- Områdesskydd för marin miljö
- Fiskerestriktioner
- Strategi för kulturarv och odlingslandskap
- Åtgärdsprogram för hotade marina arter
- Minskat buller och störningar från båttrafik

Projekt i LONA som anger huvudsaklig koppling till detta mål

77 stycken (åtgärder: 262)

Åtgärders fördelning med avseende på naturtyp och organismgrupp

Naturtyp, Miljömål 10	
Framgår ej	20
Generell	104
Hav	38
Skog	19
Strand	39
Våtmark	20
Ängs- och hagmark	20
Totalt	262

Organismgrupp, Miljömål 10	
Fiskar	4
Framgår ej	60
Fåglar	21
Generell	138
Generell växter	20
Träd	19
Totalt	262

Tabell 11 Naturtyper och organismgrupper som åtgärderna inom miljö kvalitetsmålet *Hav i balans samt Levande kust och skärgård* har riktats mot (uppskalat urval)

Generell är den i särklass vanligaste "naturtypen" här. Övervikten är större än vad som är vanligt för de övriga frekventa miljö kvalitetsmålen. Förklaringen torde ligga i att projekten till helt övervägande del har handlat om skärgårdsområden och då har såväl marina som terrestra system eller flera olika terrestra system inkluderats. Bland de projekt där en specifik naturtyp står i fokus fördelar projekten relativt lika mellan marina (*Hav*) och terrestra system (*Skog* och

Ängs- och hagmark) och gränzonen dem emellan (*Strand*). Observera att även åtgärder i våtmarker finns i detta mål. Sammantaget är fler projekt inriktade på odlingslandskapet i skärgården än på den marina miljön.

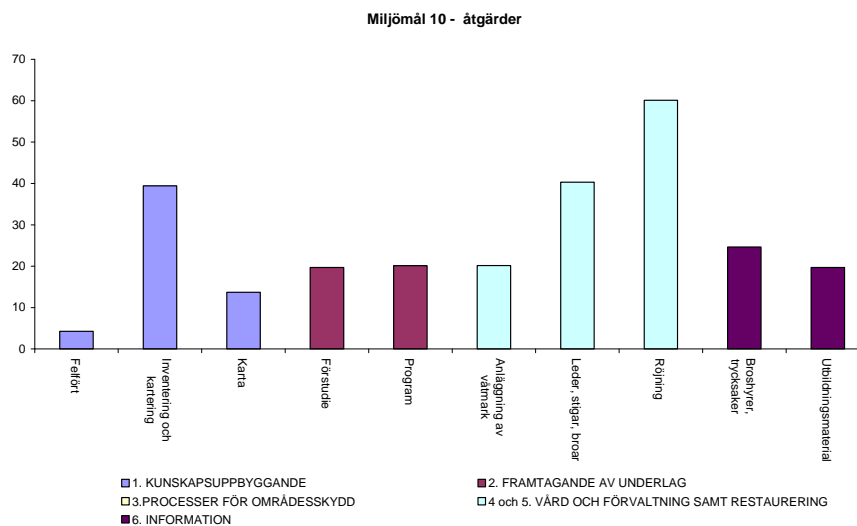
På organismsidan är bilden delvis likartad. *Generell* och *Framgår ej* dominerar stort. Bland de organsimgrupper som kan urskiljas dominerar de terrestra. Intresset för *Träd* och *Fågel* är större än för *Fisk*. Med *Fåglar* har dock i de flesta fall avsetts sjöfågel som visserligen oftast finner födan i vatten men som häckar på land.

Projektens samlade budget

37 466 025 SEK, 5 procent av LONAs totala budget.

Bidragdelen är 13 927 256 SEK.

Fördelning på åtgärds-kategorier och åtgärder

Figur 31 Fördelning på åtgärds-kategorier och åtgärder inom miljökvalitetsmålet *Hav i balans samt Levande kust och skärgård* (uppskalat urval)

De fysiska åtgärderna dominerar och röjning är den dominerande åtgärden. Mycket av detta har riktat sig mot friluftslivet, men även för att återställa ängs- och hagmark samt för att frilägga och exponera kulturvärden. Det stora intresset för leder och röjning bekräftar bilden av att de terrestra systemen stått i fokus.

Åtgärdernas inriktning

Friluftsliv: 157 åtgärder gynnar friluftslivet (av totalt 262 åtgärder, d.v.s. i 60 procent)

Naturvärde: 145 åtgärder gynnar naturenvärden (av totalt 262 åtgärder, d.v.s. i 55 procent)

Kulturvärde: 39 åtgärder gynnar kulturvärde (av totalt 262 åtgärder, d.v.s. i 15 procent)

Kommentarer

Som tidigare sagts är detta mål utifrån ett naturvårdsperspektiv inriktat på såväl den marina miljön som de terrestra systemen i skärgården. Intresset inom LONA för de terrestra systemen och strand är påfallande större än för de rent marina systemen. Observera att även våtmarker anläggs under detta mål. Noteras bör även att det i utvärderingen av Sveriges miljömål 2008 finns ett förslag till ett två nya delmål som har klar koppling till naturvård:⁶

- *Senast år 2015 ska kust- och skärgårdslandskapets natur-, kultur- och friluftsvärden bevaras och utvecklas genom ett hållbart brukande.*
- *Senast år 2020 ska förutsättningarna genom restaureringsåtgärder vara goda för hög biologisk mångfald och naturlig rekrytering av fisk i grunda kustnära miljöer.*

Det första förslaget är av speciellt intresse i detta sammanhang då lejonparten av de LONA-projekt som har angett detta miljö kvalitetsmål som huvudsakligt har haft precis denna inriktning.

Bedömning av LONAs bidrag till måluppfyllelse för målet

LONAs direkta bidrag till målet, **1**

LONAs indirekta bidrag till målet: Kan påverka status för något delmål, **3**

Skälet till att det direkta bidraget till måluppfyllelse inte kan anses högre är dels att projekten är relativt få men även att de i huvudsak berör den terrestra miljön. Som nämnts ovan finns förslag på ett delmål med inriktning på bevarandevärda (terrestra) skärgårdsmiljöer. Hade detta delmål funnits idag skulle LONAs direkta bidrag till måluppfyllelse för miljö kvalitetsmålet eventuellt ha bedömts som högre.

⁶ Miljömålen- Nu är det bråttom!

LONAs indirekta bidrag till måluppfyllelse är rimligen mer betydande. De många projekt som syftar till att bevara, underhålla och synliggöra skärgårdsöarnas natur- och kulturlandskap kan antas få stor betydelse för friluftslivet vilket kan antas stärka engagemanget för dessa. Dessutom är mycket av det som gjorts en investering i framtiden i form av inventering, kartering och program som kommer att producera direkt naturnytta de kommande åren.

Myllrande våtmarker

Miljökvalitetsmålet och dess koppling till naturvård

Målet handlar om att bevara våtmarker och bibehålla deras ekologiska och vattenhushållande funktion samt att skapa nya våtmarker. Miljömålet innehåller således allmänna målsättningar om:

- Bibehållande av våtmarkers ekologiska funktion
- Bibehållande av våtmarkers vattenhushållande funktion
- Bevarande av våtmarker

Målet har 5 delmål. Nyckelbegrepp i dessa mål är:

- Skydd av våtmarksområden
- Restriktioner för byggande av skogsbilvägar över våtmarker
- Anläggning av våtmarker och småvatten
- Restaurering av våtmarker och småvatten
- Åtgärdsprogram för hotade arter

Miljökvalitetsmålet *Myllrande våtmarker* har en stark koppling till naturvård. I prop 2004/05:150 poängteras även målets koppling till friluftsliv:⁷

- Våtmarkernas värde för friluftsliv värnas.

Projekt i LONA som anger huvudsaklig koppling till detta mål

75 stycken (236 åtgärder)

Åtgärders fördelning med avseende på naturtyp och organismgrupp

Naturtyp, Miljömål 11	Antal	Organismgrupp, Miljömål 11	Antal
Framgår ej	19	Framgår ej	41
Generell vatten	20	Fåglar	79
Våtmark	176	Generell	97
Ångs- och hagmark	20	Generell växter	19
Totalt	236	Totalt	236

Tabell 12 Naturtyper och organismgrupper som åtgärderna inom miljökvalitetsmålet *Myllrande våtmarker* har riktats mot (uppskalat urval)

⁷ Miljödepartementet (2005)

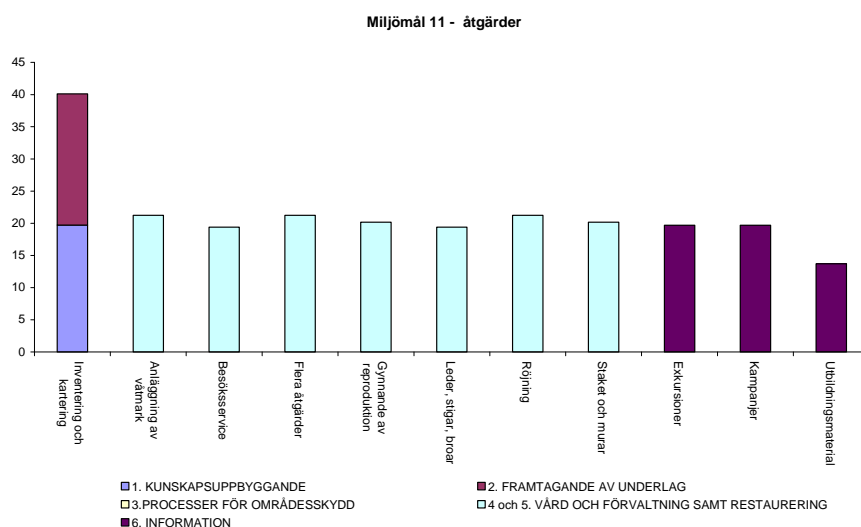
Föga förvånande dominerar här naturtypen *Våtmark* med ca 176 åtgärder. Åtgärder i flera olika sorters vatten (*Generell vatten*) och ängs- och hagmarksåtgärder står *Ängs- och hagmark* står för vardera ca 20 åtgärder. Bland enskilda organismgrupper som åtgärder fokuserar dominerar fågel. Vanligast är dock att hela växt- och djurlivet har varit målgrupp för åtgärden. Värt att notera är att här också finns ca 20 åtgärder som berör *Ängs- och hagmark*.

Projektens samlade budget

28 432 776 SEK, 4 procent av LONAs totala budget.

Bidragsdelen är 12 934 889 SEK.

Fördelning på åtgärds-kategorier och åtgärder

Figur 32 Fördelning på åtgärds-kategorier och åtgärder inom miljö-kvalitetsmålet *Myllrande våtmarker* (uppskalat urval)

De största åtgärds-kategorierna här är *Vård och förvaltnings-* samt *Restaureringsåtgärder* (122 stycken åtgärder). Fördelningen är relativt jämn mellan de typer av åtgärder som har bedrivits; *Anläggning av våtmark*, *Besökservice*, *Gynnande av reproduktion*, *Röjning samt Leder och stigar*. Se Figur 32 ovan. Åtgärds-typen *Flera åtgärder* innebär en kombination av åtgärder, ofta rör det sig om olika åtgärder för besökare t.ex. både besöks-service och leder och stigar. Informationsåtgärder är 53 stycken, även de jämnt fördelade. Åtgärds-kategorierna *Kunskapsuppbyggande* och *Framtagande av underlag* står tillsammans för ca 40 stycken åtgärder och samtliga avser inventering/kartering.

Inom detta mål har drygt 20 stycken våtmarker anlagts och restaurerats. Många våtmarker har också anlagts under andra *Huvudsakliga miljö kvalitetsmål*, sammanlagt i hela LONA- satsningen blir det ca 75 stycken våtmarker.

Åtgärdernas inriktning

Friluftsliv: 155 åtgärder gynnar friluftslivet (av totalt 236 åtgärder, d.v.s. 66 procent)

Naturvärde: 143 åtgärder gynnar naturvärden (av totalt 236 åtgärder, d.v.s. 61 procent)

Kulturvärde: 0 åtgärder gynnas kulturvärden (av totalt 236 åtgärder)

Kommentarer

De åtgärder som har utförts och utförs består till lika stora delar av åtgärder som kan sägas gynna naturen i och kring våtmarker som av åtgärder som kan sägas gynna människans möjlighet att ta del av dessa miljöer.

Delmålen har gynnats genom att nya våtmarker har anlagts och genom att röjningar och inventeringar har gjorts. Inventeringar kan sägas vara en förutsättning för att ta fram program och på sikt kunna vidta åtgärder så som restaurering. Däremot har inget skydd av våtmark skapats, vilket inte innebär att våtmarker inte kan ingå i de reservat som har bildats med andra miljö kvalitetsmål som angivet huvudsakligt mål.

Miljö kvalitetsmålet i stort kan även sägas ha gynnats av de artinriktade åtgärder som har genomförts, där man t.ex. har gynnat häckningen för vissa fåglar.

Möjligheter för friluftsliv har underlättats genom att leder och stigar samt besöksfaciliteter har anlagts. Många projekt kombinerar åtgärder till gagn för naturen med åtgärder för att tillgängliggöra området för friluftsliv och då ofta för fågelskådare. Ett inte alltför ovanligt projekts syfte lyder:

”Syftet med projektet är att restaurera strandängarna genom borttagande av vass, införande av slätter och bete, att gynna fågelfaunan på olika sätt, att underlätta tillgängligheten för allmänheten, att inventera värden, dokumentera samt ta fram informationsmaterial”.

Bedömning av LONAs bidrag till måluppfyllelse för målet

LONAs direkta bidrag till målet: Kan påverka status för något delmål, **3**

LONAs indirekta bidrag till målet: Kan påverka status för något delmål, **3**

De höga betygen kommer sig av att intresset för våtmarker har varit stort även i projekt som har angett ett annat *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*, exempelvis *Levande sjöar och vattendrag*, *Hav i balans samt levande kust och skärgård* och *Ett rikt växt- och djurliv*. P.g.a. inventeringar och informationsaktiviteter kan även det indirekta bidraget till måluppfyllelse bli betydande.

Levande skogar

Miljö kvalitetsmålet och dess koppling till naturvård

Detta mål handlar om att säkerställa skogen som en naturresurs för biologisk produktion samtidigt som biologiska, sociala och kulturella värden säkerställs. Miljö kvalitetsmålet innehåller således allmänna målsättningar om:

- Skydd för biologisk produktion
- Värnande av biologisk mångfald
- Värnande av kulturmiljö värden
- Värnande av sociala värden

Målet har fyra delmål, där ett handlar om skydd för kulturmiljö värden och de andra tre har tydliga naturvårdskopplingar. Nyckelbegrepp i dessa mål är:

- Bildandet av reservat
- Generella kvalitéer
 - andel död ved
 - äldre lövrik skog
 - gammelskog
 - förnygring med löv
- Bevarande av kultur värden
- Program för hotade arter

Hänvisning till friluftsliv kan sägas finnas i form av värnandet av sociala värden ovan, men också i *Svenska miljömål - Ett gemensamt intresse prop 2004/05:150* finns följande skrivning:

- *Skogens betydelse för naturupplevelser och friluftsliv tas till vara så att den bidrar till god folkhälsa.*

Projekt i LONA som anger huvudsaklig koppling till detta mål

301 stycken (åtgärder: 1135)

Åtgärders fördelning med avseende på naturtyp och organismgrupp

Naturtyp, Miljömål 12	Antal	Organismgrupp, Miljömål 12	Antal
Framgår ej	249	Framgår ej	359
Generell	337	Fåglar	20
Geologi	39	Generell	640
Rinnande vatten	20	Generell växter	33
Skog	402	Mineral	39
Strand	48	Träd	44
Ängs- och hagmark	40	Totalt	1 136
Totalt	1 136		

Tabell 13 Naturtyper och organismgrupper som åtgärderna inom *Levande skogar* har riktats mot (uppskalat urval)

Föga överraskande dominerar *Skog* som naturtyp här. Mer förvånande är att det i många åtgärder inte framgår vilken naturtyp som avses. Detta och den stora posten *Generell* indikerar att det ofta rör sig om åtgärder som berör flera naturtyper. Inte minst gäller detta för framtagna program och informationsmaterial. I vissa projekt som genomförs i skogen återfinns andra naturtyper i enskilda åtgärder ex. *Rinnande vatten*, *Strand*, *Ängs- och hagmark* samt *Geologi*.

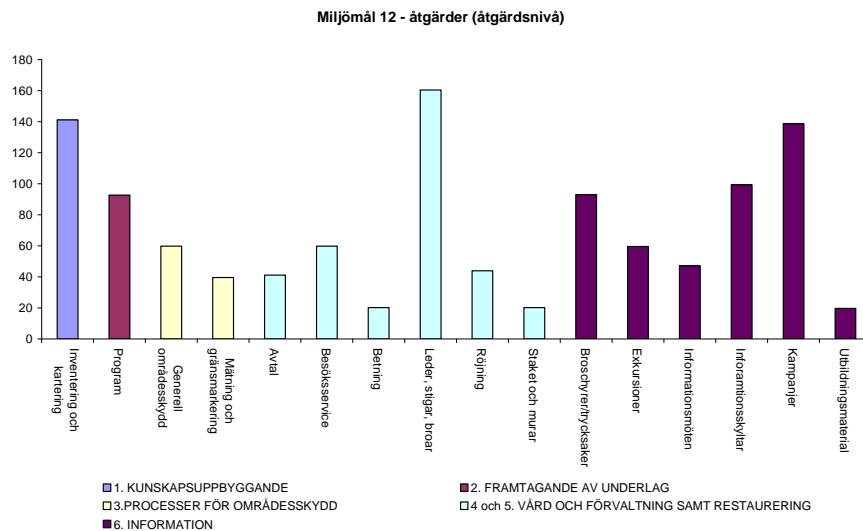
Bland organismerna är det än mer generellt. Det finns nästan inga åtgärder som destinerar någon speciell grupp av djur eller växter, utan åtgärderna riktar sig mot ett geografiskt område mer generellt.

Projektens samlade budget

115 622 684 SEK, 16 procent av LONAs totala budget.
Bidragsdelen är 49 366 774 SEK.

Fördelning på åtgärds-kategorier och åtgärder

Figur 33 Fördelning på åtgärds-kategorier och åtgärder inom miljökvalitetsmålet *Levande skogar* (uppskalat urval)

Informationsåtgärder är de mest frekventa åtgärderna. Bland dessa är *Kampanjer*, d.v.s. flera olika former av informationsåtgärder de vanligaste. Bland övriga informationsåtgärder kan urskiljas skyltar, trycksaker, exkursioner och informationsmöten och en del utbildningsmaterial. Den näst största åtgärds-kategorin är *Vård och förvaltning* samt *Restaurering*. Här dominerar de fysiska åtgärderna för friluftslivet stort med leder, stigar och besökservice. Direkt mot naturvärden riktar sig betesdrift och uppsättning av staket som är ämnade att hysa betesdjur. Röjning görs till såväl människans som naturens fromma. Det skapas även en hel del områdesskydd här.

Inventeringar och program avser till viss del kommunala naturvårdsprogram. Projekt med naturvårdsprogram har i stor utsträckning hänförs till detta mål. Det kan vara problematiskt att för ett program ange ett *Huvudsakligt miljökvalitetsmål*, då programmet oftast omfattar flera naturtyper i ett geografiskt område/hela kommunen. Skog är en vanlig naturtyp i Sverige och kan vara en av förklaringarna till att detta mål har valts för många programarbeten.

Åtgärdernas inriktning

Friluftsliv: 921 åtgärder gynnar friluftsliv (av totalt 1135 åtgärder, d.v.s. i 81 procent)

Naturvärde: 353 åtgärder gynnar naturvärden (av totalt 1135 åtgärder, d.v.s. i 31 procent)

Kulturvärde: 63 åtgärder gynnar kulturvärden (av totalt 1135 åtgärder, d.v.s. i 6 procent)

Kommentarer

Många projekt och åtgärder inom LONA relaterar till detta miljömål. Friluftsliv och i synnerhet folkbildning dominerar dock stort och åtgärder som riktar sig till naturen och dess värden är i analogi med detta färre. Inget annat *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål* har en så starkt fokus på människa och friluftsliv i "sina" LONA- projekt som detta.

Det finns ett antal frekventa projekt som är intressanta och förtjänar att lyftas fram; *Skolskogar/naturskolor, Naturaktiviteter för nysvenskar och Tätortsnära rekreationsmark.*

Bedömning av LONAs bidrag till måluppfyllelse för målet

LONAs direkta bidrag till målet: Påvisbar effekt i målets riktning, **2**

LONAs indirekta bidrag till målet: Kan påverka status för något delmål, **3**

De sociala aspekterna i målet är väl täckta genom LONA, men bidraget till de andra delarna av miljömålet är i praktiken mer modesta. Då projekten och åtgärderna är så många blir det i absoluta tal dock även en hel del reservat, inventeringar och karteringar.

De indirekta effekterna av LONA på detta mål kan dock antas bli betydande. Att få ut fler människor i närnatur och på vandringsleder leder till engagemang och kunskap.

Ett rikt odlingslandskap

Miljö kvalitetsmålet och dess koppling till naturvård

Detta mål är, likt målet för skog, tudelat. Produktion av biologiska råvaror skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljö värdena bevaras och stärks. Miljö målet innehåller således allmänna målsättningar om:

- Odlingsskaps värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion
- Bevarande och förstärkning av biologisk mångfald
- Bevarande och förstärkning av kulturmiljö värden

Kopplingen till naturvård är tydlig. Målet har sex delmål. Nyckelbegrepp i dessa mål är:

- Bevarande av ängs- och hagmark
- Bevarande av småbiotoper i odlingslandskapet
- Skötsel av "kulturbärande landskapselement"
- Bevarande av äldre husdjursraser
- Åtgärdsprogram och åtgärder för hotade arter
- Program för kulturhistoriskt värdefulla ekonomibyggnader

Projekt i LONA som anger huvudsaklig koppling till detta mål

230 stycken (åtgärder: 521)

Åtgärders fördelning med avseende på naturtyp och organismgrupp

Naturtyp, Miljömål 13	Antal	Organismgrupp, Miljömål 13	Antal
Framgår ej	115	Däggdjur	28
Generell	77	Framgår ej	143
Strand	19	Fåglar	20
Våtmark	40	Generell	165
Ängs- och hagmark	269	Generell djur	40
Totalt	521	Generell växter	85
		Träd	40
		Totalt	521

Tabell 14 Naturtyper och organismgrupper som åtgärderna inom *Ett rikt odlingslandskap* har riktats mot (uppskalat urval)

Här dominerar *Ängs- och hagmark* som naturtyp stort. Gruppen åtgärder där det inte framgår i vilken naturtyp som dessa utförs är, precis som i målet *Levande skogar*, mycket stor. Att notera är att även åtgärder har vidtagits vid stränder och våtmarker.

På organismsidan är det ospecificikt. Förklaringen ligger i att de fysiska åtgärderna görs i och uppges gynna betesmarken, odlingslandskapet, kulturlandskapet etcetera.

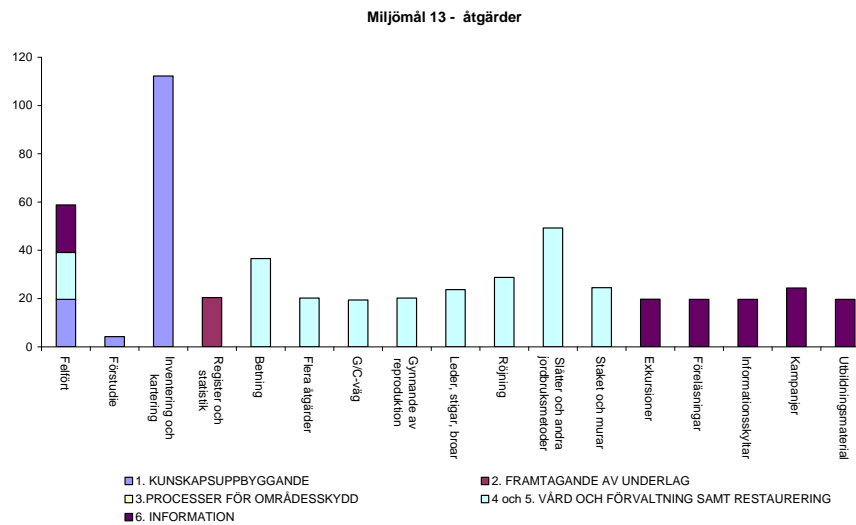
Projektens samlade budget

122 320 752 SEK, 17 procent av LONAs totala budget.

Bidragdelen är 43 305 274 SEK.

Fördelning på åtgärds-kategorier och åtgärder

Figur 34 Fördelning på åtgärds-kategorier och åtgärder inom miljö-kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* (uppskalat urval)

De fysiska åtgärdena i åtgärds-kategori *Vård och förvaltning* samt *Restaurering* dominerar här, och är av ett slag som direkt kan kopplas till natur- och kulturvärden. Ängar och hagmarker står i fokus med slåtter, röjning och betesdrift. Den största enskilda åtgärden är dock *Inventering och kartering*.

Åtgärder för att gynna besökare är inte riktigt så vanliga som i de *övriga huvudsakliga miljö-kvalitetsmålen*. Något fler blir de dock genom att en del av de felförda egentligen är besöksservice i form av t.ex. p-plats.

Åtgärder för områdesskydd tycks saknas helt, men även de döljs till viss del av felförda åtgärder och är ungefär 20 stycken.

Åtgärdenas inriktning

Friluftsliv: 287 åtgärder gynnar friluftsliv (av totalt 521 åtgärder, d.v.s. i 55 procent)

Naturvärde: 286 åtgärder gynnar naturvärden (av totalt 521 åtgärder, d.v.s. i 55 procent)

Kulturvärde: 79 åtgärder gynnar kulturvärden (av totalt 521 åtgärder, d.v.s. i 15 procent)

Bedömning av LONAs bidrag till måluppfyllelse för målet

LONAs direkta bidrag till målet: Kan påverka status för något delmål, **3**

LONAs indirekta bidrag till målet: Kan påverka status för något delmål, **3**

Det främsta skälet till detta höga betyg är de insatser som gjorts för att återställa och säkra ängar och hagar genom att få till röjning, slåtter och bete samt att en betydande andel av detta har genomförts tätortsnära. Av de projekt som genomförs i odlingslandskapet uppges 35 procent som tätortsnära i projektbeskrivningen. Detta är troligen i praktiken en underskattning, då det inte framgår av alla beskrivningar om projektet utförts tätortsnära eller ej. Miljökvalitetsmålet får även bidrag från andra mål, t.ex. *Hav i balans*, där det genomförs en del ängs- och hagmarksprojekt.

Det indirekta bidraget till måluppfyllelse utgörs främst av den stora andelen inventering/kartering. Dessa kan utgöra grund för kommande program och indikerar möjlig reservatsbildning och fler fysiska åtgärder framgent.

God bebyggd miljö

Miljökvalitetsmålet och dess koppling till naturvård

Detta miljökvalitetsmål rör boendets kvaliteter i diverse olika avseenden men även andra miljöaspekter som är mer av slaget naturresurshushållning. Målet är därför mycket mångfacetterat och natur och kulturmiljö i närmiljön är en av många andra delar. Även betydande naturvårdsinsatser i anslutning till bebyggelse kan därför knappast ge ett signifikant bidrag till detta mål som helhet. Att jämföra på detta vis skulle dock inte ge en rättvis (eller användbar) bild. Vi har därför valt att fokusera på de delar i målet som är kopplade till natur-, kultur och rekreation.

Målet handlar om att den bebyggda miljön ska vara hälsosam och natur- och kulturvärden ska tas till vara och utvecklas och att det ska hushållas med resurser. Miljökvalitetsmålet innehåller följande allmänna målsättningar som är relevanta för LONA:

- Tillvaratagande av naturvärden
- Tillvaratagande av kulturvärden

Målet har sju delmål. Dessa omfattar i hög grad målsättningar om tekniska försörjningssystem: naturgrus, avfall och energi, samt frågor med påverkan på människors hälsa: buller och inomhusmiljö. De delar av målet som kan anses

relevanta att sätta i relation till LONA är i huvudsak delar av det första och det andra delmålet. Nyckelbegrepp i dessa mål är:

- värna kulturhistoria och estetik
- värna grönområden och vatten i tätort för
 - kultur
 - natur
 - friluftsliv
- minskad energianvändning

Projekt i LONA som anger huvudsaklig koppling till detta mål

509 stycken (åtgärder: 1840)

Åtgärders fördelning med avseende på naturtyp och organismgrupp

Naturtyp, Miljömål 15	Antal	Organismgrupp, Miljömål 15	Antal
Framgår ej	449	Framgår ej	753
Generell	418	Fåglar	63
Generell vatten	41	Generell	811
Geologi	20	Generell växter	100
Rinnande vatten	40	Mineral	20
Sjö	28	Träd	94
Skog	254	Totalt	1 841
Strand	373		
Våtmark	45		
Ängs- och hagmark	172		
Totalt	1 841		

Tabell 15 Naturtyper och organismgrupper som åtgärderna inom miljö kvalitetsmålet *God bebyggd miljö* har riktats mot (uppskalat urval)

Flera olika naturtyper finns representerade här. Miljö kvalitetsmålet har antagligen ofta angetts som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål* då projekt har utförts tätorts nära oavsett i vilken naturtyp projektet har utförts. Det är, med tanke på önskemål i naturvårdsskrivelsen om satsningar på den tätorts nära naturen, rimligt att anta att projektets fokus främst är att bevara, vårda och utveckla ett grönområde i den bebyggda miljön.

Påfallande ofta har det inte framgått i vilken naturtyp åtgärderna är utförda, utan projektbeskrivningen har endast namngett en plats där exempelvis röjning har genomförts. Ofta har även flera naturtyper omfattats. *Skog* och *Strand* är de enskilt vanligaste naturtyperna. Många åtgärder har syftat till att öka tillgänglighet till vatten och möjlighet att ströva i de tätorts nära skogarna. Ängs- och hagmarker är också relativt vanliga.

Eftersom skog är en vanlig naturtyp under detta mål följer att träd är en vanlig växt. Den enskilda djurgrupp som åtgärder fokuserar är fågel.

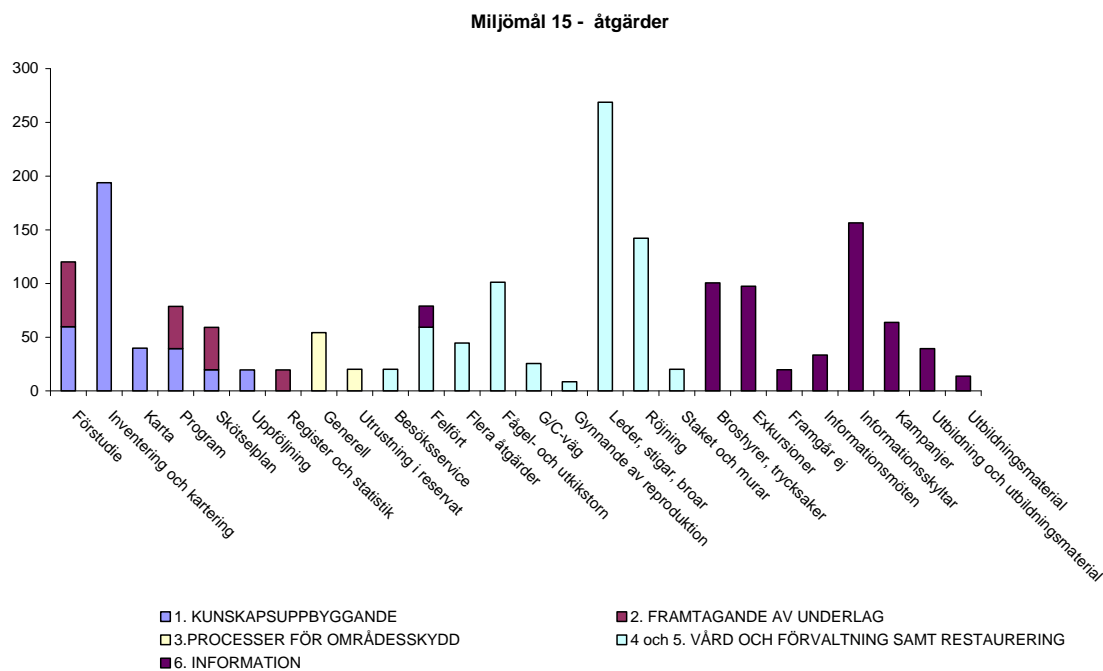

Projektens samlade budget

248 000 662 SEK, 34 procent av LONAs totala budget.

Bidragsdelen är 98 044 894 SEK.

Fördelning på åtgärds-kategorier och åtgärder

Figur 35 Fördelning på åtgärds-kategorier och åtgärder inom miljökvalitetsmålet *God bebyggd miljö* (uppskalat urval)

De vanligaste åtgärds-kategorierna är *Vård och förvaltning* och *Restaurering* samt *Information*. Tillsammans utgör åtgärder inom dessa 67 procent av alla åtgärder inom *God bebyggd miljö*. Några procentandelar sjunker dock detta då en del av de ”felförda” *Vård- och förvaltningsåtgärder* samt *Informationsåtgärder* i själva verket är program eller förstudier. Signifikativt för *Vård- och förvaltnings* samt *Restaureringsåtgärder* är annars att de till allra största del består av åtgärder för att underlätta för människor att komma ut i naturen. *Vård- och förvaltningsåtgärder* och *Restaureringsåtgärder* utgör till ca 40 procent av anläggande av leder, stigar och broar. Till det kommer 15 procent byggande av fågel- och utkikstorn samt besökservice, som till stor del består av iordningställande av bänkar, bord, grillplatser mm.

Även relativt mycket röjningsarbete har bedrivits, där en stor del av detta kan tillskrivas iordningställandet av leder. En del av röjningsarbetet torde dock vara i syfte att iordningställa *Ängs- och hagmark*. *Kunskapsbyggande* och *Framta-*

gande av underlag i form av *Inventeringar, Förstudier, Program* mm. har utförts till ca 30 procent. Ett antal åtgärder för att inrätta naturreservat har förekommit.

Åtgärdernas inriktning

Friluftsliv: 1556 åtgärder gynnar friluftsliv (av totalt 1840 åtgärder, d.v.s. i 85 procent)

Naturvärde: 573 åtgärder gynnar naturvärden (av totalt 1840 åtgärder, d.v.s. i 31 procent)

Kulturvärde: 87 åtgärder gynnar kulturvärden (av totalt 1840 åtgärder, d.v.s. i 5 procent)

Kommentarer

Projekt har i mycket stor omfattning genomförts för att skapa möjligheter till närrekreation. Möjligheterna till närrekreation och motion kan antas ha ökat markant genom LONA. Detta möjliggör också för människor att slippa ifrån buller, men även att förflytta sig utan bil, vilket till kan tänkas leda till viss minskning av energiförbrukningen.

Bedömning av LONAs bidrag till måluppfyllelse för målet

LONAs direkta bidrag till målet: Verkar i målets riktning, **1**

LONAs direkta bidrag till ”naturvårdsdelarna” av målet: Påvisbar effekt i målets riktning, **2**

LONAs indirekta bidrag till målet: Kan påverka status för något delmål, **3**

Skälet till den något komplexa bedömningen ovan ligger dels i detta miljö kvalitetsmåls struktur, dels i det faktum att projekt som syftar till rekreationsmark i bebyggelsenära miljö är mycket vanliga inom LONA. Naturvårds- och friluftslivs aspekterna är endast två av många delar av *God bebyggd miljö*. Med den målstrukturen kan LONA aldrig, hur mycket som än gjorts av tätortsnära naturvård, ge annat än ett marginellt bidrag till målet som helhet. Att endast redovisa detta förutsägbara faktum skulle ge en mycket orättvis bild. Detta i synnerhet som LONA har inneburit väldigt mycket för bostadsnära natur- och rekreationsmark.

Ett rikt växt- och djurliv

Miljökvalitetsmålet och dess koppling till naturvård

Målet handlar om en hejdad förlust av biologisk mångfald och människors tillgång till en biologisk mångfald som grund för hälsa och livskvalitet.

Målet har tre delmål. Nyckelbegrepp i dessa är:

- En hejdad förlust av biologisk mångfald
- Andelen hotade arter ska minska
- Metoder för att följa upp biologisk mångfald
- Hållbart nyttjande av biologiska resurser

Projekt i LONA som anger huvudsaklig koppling till detta mål

51 stycken (åtgärder: 80)

Detta miljökvalitetsmål fanns inte då LONA började, utan har tillkommit under tiden. Detta innebär att de tidiga LONA projekten inte har haft möjligheten att välja detta mål som *Huvudsakligt miljökvalitetsmål*.

Åtgärders fördelning med avseende på naturtyp och organismgrupp

Naturtyp, Miljömål 16	Antal	Organismgrupp, Miljömål 16	Antal
Framgår ej	20	Fåglar	20
Generell	20	Generell	40
Skog	20	Träd	20
Våtmark	20		
Totalt	80	Totalt	80

Tabell 16 Naturtyper och organismgrupper som åtgärderna inom miljökvalitetsmålet *Ett rikt växt- och djurliv* har riktats mot (uppskalat urval)

Våtmark och *Skog* är de enskilda naturtyper i vilka åtgärder genomförs. Lika vanligt är att åtgärder genomförs i flera olika naturtyper (*Generell* ovan). Enskilda förekommande organismer för vilka åtgärder har utförts är *Träd* och *Fåglar*. Detta verkar naturligt med tanke på att *Skog* och *Våtmark* är vanliga naturtyper.

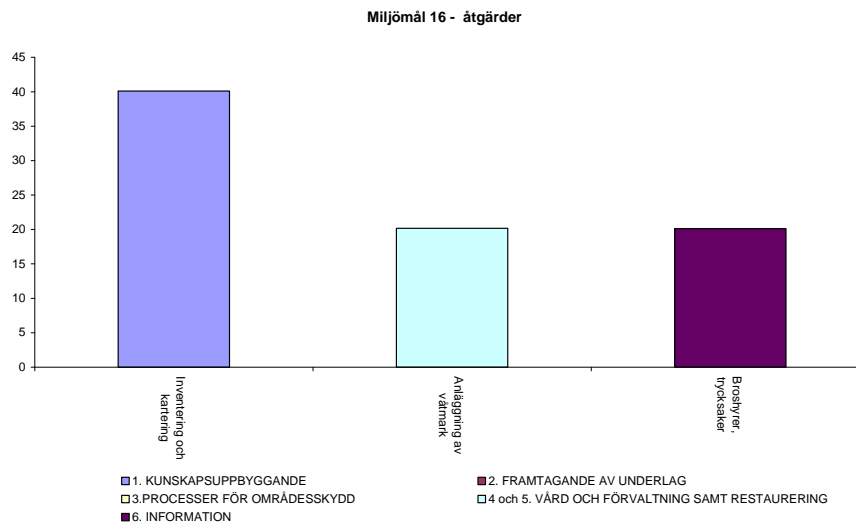
Projektens samlade budget

17 615 250 SEK, 2 procent av LONAs totala budget.

Bidragsdelen är 8 346 899 SEK.

Fördelning på åtgärds-kategorier och åtgärder

Figur 36 Fördelning på åtgärds-kategorier och åtgärder inom miljökvalitetsmålet *Ett rikt växt- och djurliv* (uppskalat urval)

Här har fokus legat på att ta fram kunskapsunderlag i form av *Inventering och kartering*. De enda vård- och förvaltningsåtgärderna i urvalet har varit *Anläggning av våtmark*. Eftersom inga andra åtgärder har kommit med i urvalet har heller inga andra åtgärder kunnat räknas upp. Detta innebär inte att sådana inte finns, men omfattningen torde vara mycket ringa. Informationsåtgärderna är lika många som Vård- och förvaltningsåtgärderna och är fokuserade på trycksaker. Inga områdesskydd har förts hit.

Åtgärdernas inriktning

Friluftsliv: 20 åtgärder gynnar människan (av totalt 80 åtgärder, d.v.s. i 25 procent)

Naturvärde: 60 åtgärder gynnar naturvärden (av totalt 80 åtgärder, d.v.s. i 75 procent)

Kulturvärde: 0 åtgärder gynnar kulturvärden (av totalt 80 åtgärder)

Kommentarer

Detta mål tillkom under LONAs löptid, varför de tidiga projekten saknade möjlighet att ange det som huvudsakligt miljökvalitetsmål. Däremot kan konstateras att stora bidrag till detta mål går att hämta i projekt som har hänförs till andra miljökvalitetsmål.

I relation till utfallet för flera av de andra miljökvalitetsmålen är det i projekt som har angett detta mål som *Huvudsakligt miljökvalitetsmål* ett starkt fokus på

naturvärden, vilket är i överensstämmelse med nuvarande målformuleringar i målet.

I Miljömålsrådets fördjupade utvärdering 2008 finns ett förslag till ett fjärde delmål som behandlar *tätortsnära natur*. Förslaget lyder:

Senast år 2015 har befolkningen tillgång till natur med höga friluftsf-, kulturmiljö- och naturvärden i och nära städer och tätorter. LONA innehåller en stor mängd projekt och åtgärder av just detta slag.

Bedömning av LONAs bidrag till måluppfyllelse för målet

LONAs direkta bidrag till målet: Påvisbar effekt i målets riktning, **2**

LONAs indirekta bidrag till målet: Kan påverka statusen för något delmål, **3**

Bedömningen av bidraget till detta miljö kvalitetsmåls måluppfyllelse är dock mycket osäker och till icke ringa del en filosofisk fråga. Å ena sidan är de projekt som har angett detta mål som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål* ganska få. Å andra sidan är detta mål så starkt kopplat till och beroende av många andra miljö kvalitetsmål att det mesta som har gjorts för naturvärden inom LONA förmodligen på ett eller annat sätt har bidragit till att nå målet.

Det bör även poängteras att om förslaget till ett nytt delmål om tätortsnära natur (för rekreation) går igenom har LONA redan lämnat ett bidrag.

Med tanke på alla informations-, inventerings-, och programåtgärder som har genomförts inom andra mål kan LONAs indirekta effekter mot detta miljö kvalitetsmål dock antas bli betydligt större, speciellt avseenden de två första nyckelbegreppen ovan:

- En hejdad förlust av biologisk mångfald
- Andelen hotade arter ska minska

Övriga miljö kvalitetsmål som har påverkats

Under denna rubrik presenteras miljö kvalitetsmål som har fått ett mindre bidrag till måloppfyllelse från LONA. Det gäller både sådana miljö kvalitetsmål som har angetts som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål* av projekt inom LONA, men också sådana som inga projekt har angett som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*, men som, enligt vår bedömning, ändå har fått ett positivt bidrag.

Ingen övergödning

Detta mål handlar om utsläpp av fosfor och kväveföreningar till luft och vatten. Delmålens formulering ger ingen hänvisning till något som kan hänföras till naturvård i meningen "Effektbegränsande åtgärder ute i naturen". Att få projekt knyter an till detta är därför inte förvånande.

Övergödningens problematiken i sig har däremot en stark koppling till naturvård och inte minst naturvärden. Gödande ämnen hotar ängsvegetation och gynnar trivialflora i terrestra system samt ger algblooming, igenväxning och syrefria bottenar i akvatiska.

Sju projekt har angett detta som huvudsakligt miljömål. Deras samlade kostnad är 4 009 826 SEK, vilket motsvarar omkring 1 procent av LONAs totala budget.

Dessa sju projekt har förvisso med övergödning att göra men för flertalet hade det varit mer relevant att ange *Levande sjöar och vattendrag* som huvudsakligt miljö kvalitetsmål. Detta för att de i huvudsak syftar till kartering och/eller åtgärder vid en viss sjö inför en kommande restaurering och inte innehåller tankar om minskade tillflöden. För ett av projekten är det uppenbart så, för fyra är det tveksamt. Två av projekten är enligt vår mening "rätt" förda, då de faktiskt handlar om näringsfällor som ska minska näringsflödet till en sjö respektive östersjön.

Bland projekt som hänförts till annat *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål* finns naturvårdsåtgärder som verkar i detta måls anda:

- Åtgärder som minskar effekterna av övergödningen. Vasstäkt, slåtter (med bortforsling), syresättning av sjöbottenar, muddring mm är sådana exempel. Dessa ger dock ett diskutabelt bidrag till målets uppfyllelse då målet handlar om minskade utsläpp och inte effektbekämpning.
- Naturvårdsåtgärder som begränsar näringsläckage eller påskyndar mineralisering av kväve är dock klockrena mot målet. Exempel på sådana är fördröjningsmagasin, anläggande av vissa våtmarker, översilning av mark etc.

Vi kan därför konstatera att LONA innehåller en del åtgärder som, åtminstone på sikt, går i målets riktning.

LONAs direkta bidrag till målet: Ingen effekt, eller eventuellt Verkar i målets riktning, **0-1**

LONAs indirekta bidrag till målet: Verkar i målets riktning, **1**

LONAs direkta bidrag till måluppfyllelse för målet bedöms dock som litet. Indirekt kan däremot LONAs bidrag till detta mål bli större. Många LONA- projekt handlar om fiske i sjöar och vattendrag. Lokala bestånd av öring samt inplanterade bestånd av ädelfisk är i fokus för många av dessa projekt. Det faktum att övergödning är ett betydande hot mot alla sådana satsningar kan antas leda till ett ökat lokalt engagemang för detta mål även generellt.

Bara naturlig försurning

Detta mål handlar dels om utsläpp av försurande ämnen dels om tillståndet i skogsmark och vattendrag. Kopplingen mot naturvård finns men är lite vag och tillför ingen aspekt i detta avseende som inte redan täcks av *Levande skogar* respektive *Levande sjöar och vattendrag*. Att inget projekt angett detta som huvudsakligt miljömål är därför inte förvånande.

Inom målet *Levande sjöar och vattendrag* har det däremot genomförts en mängd fiskevårdsåtgärder. Det vore orimligt att anta att försurningsstatus lämnades därhän i dessa vattendrag när så mycket arbete lagts ned inom andra delar. Även om kalkning ej har genomförts inom ramen för LONA torde en del kalkning ha genomförts i dessa områden om än med annan finansiering. Detta då som en komplettering till vad som gjorts inom LONA och därmed som en följd av denna satsning. Till detta ska läggas att åtgärder mot försurning kommer att ske framgent som ett led i att befästa och säkerställa det som gjorts inom LONA

LONAs direkta bidrag till målet: Ingen effekt, **0**

LONAs indirekta bidrag till målet: Verkar i målets riktning, **1**

Grundvatten av god kvalitet

Målet handlar framförallt om att säkerställa grundvattnet som naturresurs så att det även fortsättningsvis kan stå för en *säker och hållbar dricksvattenförsörjning*. I målet står dock även att detta säkerställande ska bidra till *en god livsmiljö för växter och djur i sjöar och vattendrag*.

Inget av LONA- projekten anger detta miljömål som *Huvudsakligt miljökvalitetsmål*. Inom ramen för LONA har dock våtmarker och dammar restaurerats och anlagts i relativt hög omfattning. Detta förlänger den tid som ytvatten kan infiltrera marken, vilket ökar bildandet av grundvatten. Detta gynnar i sin tur delmålet om grundvattennivåer. I vilken omfattning detta kommer att ske är dock svårt att bedöma. Även *Geologiska formationer* har uppgivits som fokus för ett antal LONA-projekt. I vad mån dessa formationer har varit grundvattenförande av signifikant betydelse är dock för oss obekant.

LONAs direkta bidrag till målet: Verkar i målets riktning, **1**
LONAs indirekta bidrag till målet: Verkar i målets riktning, eller eventuellt Påvisbar effekt i målets riktning, **1-2**

LONAs indirekta bidrag till målet är mycket oviss. Å ena sidan har inget projekt inriktat sig på detta mål och det gynnsamma bidrag till måluppfyllelse som har getts av projekt med andra syften är en glädjande bonus. Å andra sidan bör det ökade intresse för naturvård som LONA gett på sikt spilla över på andra och närliggande områden.

Resterande miljökvalitetsmål

Under denna rubrik presenteras de miljökvalitetsmål som inte kan sägas få något bidrag till måluppfyllelse från LONA. Vissa indirekta bidrag är tänkbara och diskuteras här. Dessa är dock så pass vaga att det är svårt att göra några bedömningar.

Begränsad klimatpåverkan

Klimatmålet handlar om att minska utsläppen av växthusgaser och då i synnerhet koldioxid. Klimatmålets formulering ger ingen anvisning om att naturvårdsåtgärder bör komma i fråga för att nå detta mål. Detta innebär inte att kopplingar saknas mellan naturvård och klimatmålet. Dessa kopplingar finns men handlar mer om konflikter mellan naturvård och de medel som används för att nå klimatmålet, t.ex.:

- Ökat uttag av biomassa för energiändamål kan äventyra naturvärden i skogs- och jordbrukslandskap.
- Vindkraftsutbyggnad påverkar landskapsbild och kan äventyra fågellivet.

Det finns därmed en potential att gynna klimatmålet genom att med naturvårdsåtgärder undanröja risker som uppkommer för naturvärden då klimatmålet tacklas. Inget projekt inom LONA har dock haft denna inriktning.

Nio stycken projekt i LONA anger huvudsaklig koppling till klimatmålet. Dessa har en budget på 11 307 450 SEK, vilket motsvarar 2 procent av LONAs totala budget.

Åtta av projekten saknar dock helt åtgärder med koppling till detta miljö kvalitetsmål. Ett projekt innebär framtagande av en Lokal miljöplan. Att denna skulle ha fokus på klimatproblematiken inom ramen för en naturvårdssatsning förefaller dock orimligt. De nio projekten ger däremot naturvårds- och friluftsnutna och bidrar till andra miljö kvalitetsmål. Det finns dock inga indikationer på att det har genomfört åtgärder som direkt syftar mot/förväntas verka mot målet *Begränsad klimatpåverkan*. Det är dock rimligt att anta att LONA kan ge ett indirekt bidrag i målets riktning. Två typer av indirekta bidrag till måluppfyllelse från LONA som helhet är tänkbara:

- Det stora inslaget av information och lokalt engagemang kan antas leda till ökat engagemang inte bara i naturvård utan även i "Miljö" i vidare mening och därmed i förlängningen till ett klimatvänligare beteende.
- Det stora inslaget av "närreklamationsmark" kan tänkas påverka hur kommuninvånare väljer att utöva sina fritidsaktiviteter och sin motion. Att jogga eller cykla i närmiljön kan minska bilåkandet och därmed utsläppen av växthusgaser.

LONAs direkta bidrag till målet: Ingen effekt, **0**

LONAs indirekta bidrag till målet: Ingen effekt, **0**

Frisk luft

Detta mål handlar om luftkvalitet och samtliga delmål berör halter av olika föroreningsparametrar. Direkt koppling mot naturvård är svag. Indirekt finns dock kopplingar. Dels för att luftföroreningar har stor betydelse för utbredning av vissa arter, inte minst lavar. Dels för att, om än lite långsökt, vissa arter kräver ett visst mått av föroreningar för att trivas. Det klassiska exemplet på detta är några mossor som gynnas av vägdamm, då de får sin huvudsakliga mineralnäring från denna källa. En tänkbar potential finns möjligen i anläggande av grönområden för att få ner partikelhalter i luft.

Ett enda projekt åberopar detta miljömål som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*. Detta är dock ett naturskolprojekt där man troligen blandat samman *Frisk Luft* med *Friskluft*, något som elever förvisso begåvas med då de kommer ut i naturen. Någon åtgärd för minskad luftförorening är det dock inte frågan om. Därmed inte sagt att detta projekt, för andra syften, var undermåligt på något vis.

LONAs direkta bidrag till målet: Ingen effekt, **0**

LONAs indirekta bidrag till målet: Ingen effekt, **0**

Giffri miljö

Målet handlar huvudsakligen om kartläggning, upplysning och utfasning av giftiga ämnen. Dock lyder delmål 6 som följer:

- *Samtliga förorenade områden som innebär akuta risker vid direktexponering och sådana förorenade områden som idag, eller inom en nära framtid, hotar betydelsefulla vattentäkter eller värdefulla naturområden skall vara utredda och vid behov åtgärdade vid utgången av år 2010.* (Vår understrykning).

Det finns alltså en direkt koppling mellan detta mål och naturvård. Till detta ska läggas att tungmetaller och peristenta organiska föreningar anrikas i näringskedjorna och har historiskt slagit hårt mot toppkonsumenterna. Kvicksilver, DDT och PCB är kända exempel. Titeln på Rachel Carsons epokgörande bok *Tyst vår* illustrerar väl hur detta hänger samman med naturvård.

Ett projekt anger detta miljömål som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*. Det handlar om att använda häckning av fiskljuse som indikator på miljögifter. Någon åtgärd mot giftspridning är det inte, men väl att se som en del i en utredning/kartläggning av förorenade områden. Detta enda projekt ”verkar i målets riktning”, men att ge denna bedömning på grundval av ett enstaka projekt är att gå för långt.

LONAs direkta bidrag till målet: Ingen effekt, 0
LONAs indirekta bidrag till målet: Ingen effekt, 0

Skyddande ozonskikt

Ett mycket entydigt mål som endast berör utsläppen av ämnen som bryter ned ozonskiktet. Kopplingen mot naturvård är obefintlig och bidrag till måluppfyllelse från LONA var inte att vänta.

Inget LONA-projekt uppger detta mål som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*.

LONAs direkta bidrag till målet: Ingen effekt, 0
LONAs indirekta bidrag till målet: Ingen effekt, 0

Säker strålmiljö

Målet rör utsläpp av

- Radioaktiva isotoper
- Elektromagnetiska fält
- Frekvens av hudcancer

Kopplingen till naturvård är mycket svag om den överhuvud taget finns. Koppling till friluftsliv finns i termer av att ökad utomhusvistelse. Detta ger en ökad solexponering och rent statistisk torde det kunna leda till en marginellt ökad frekvens av hudcancer. Anmärkningen kan tyckas petig, men miljömålsrådet skriver i sin senaste fördjupade utvärdering att: *Antalet hudcancerfall fortsätter att öka, och delmålet bedöms som mycket svårt att nå inom tidsramen. Svårigheterna ligger främst i att det tar tid att förändra attityder och beteenden.*

Den stora mängd tätortsnära rekreationsmark som tillskapats inom LONA syftar till att förändra beteenden genom att stimulera till utevistelse vilket motiverar detta påpekande. Denna risk torde dock i ett samlat folkhälsoperspektiv helt drunkna i de positiva effekter som utevistelsen får. Den sammantagna effekten för folkhälsan av utevistelsen lär alltså bli positiv.

LONAs direkta bidrag till målet: Ingen effekt, **0**

LONAs indirekta bidrag till målet: Ingen effekt, **0**

Storlagen fjällmiljö

Måltexten betonar ursprunglighet i stort samt att särskilt värdefulla områden skyddas. Delmålen betonar

- Skador på mark
- Buller
- Skydd av områden med representativa höga natur- och kulturvärden
- Åtgärdsprogram för hotade arter

Tre projekt har åberopat *Storlagen fjällmiljö* som *Huvudsakligt miljö kvalitetsmål*. De tre projekten är mycket olika till sin karaktär och några generella slutsatser går inte att dra utifrån detta underlag. Visst kan man säga att LONA lämnat ett bidrag i målets riktning, men att göra detta på grundval av tre projekt känns magstarkt.

Det säger sig självt att LONA skulle ha kunnat lämna ett större bidrag till måluppfyllelse till ett mål med så uppenbara naturvårdskopplingar. Skälet till att så inte har skett beror antagligen på flera faktorer; fjäll finns endast i få län, naturvårdsbidragen har fördelats per län baserat på antalet kommuner och befolk-

ningsunderlag, vilket ger befolkningstäta län mer medel, och att fokus i många projekt har legat på det tätortsnära.

LONAs direkta bidrag till målet: Ingen effekt, 0 LONAs indirekta bidrag till målet: Ingen effekt, 0
--

3.4 Sammanfattning av bedömningen

Miljökväl- tetsmål	"Huvudsak- ligt miljö- mål" för antal pro- jekt	Naturvårds aspekt i målet	Direkt bi- drag från LONA	Indirekt bidrag från LONA	Kommentar
Begränsad klimatpå- verkan 	9 (Samtliga dock felförda, enligt vår mening)	Nej	0	0	Lokalt engage- ment samt ökad möjlighet till närrecreation och cykling kan dock ge viss effekt på sikt.
Frisk luft 	1 (Felfört, enligt vår mening)	Nej	0	0	Lokalt engage- ment, ökad möj- lighet till cykling men även absorp- tion av partiklar på vegetation kan ge viss effekt på sikt.
Bara naturlig försur- ning 	0	Nej	0	1	De många projek- ten som syftar vattenvård och fiske bör generera intresse för kalk- ning.
Giftfri miljö 	1	Ja, svag	0	0	
Skyddande ozonskikt 	0	Nej	0	0	
Säker strålmiljö 	0	Nej	0	0	
Ingen övergödning 	7 (5 hör dock bättre hemma under andra miljökväl- tetsmål)	Nej	0-1	1	Visst bidrag från projekt som relate- rar till andra miljökväl- tetsmål.
Levande sjöar och vattendrag 	261	Ja, stark	2	3	Rinnande vatten och gränzonen (strand) i fokus.
Grundvatten av god kvalitet 	0	Ja, svag	1	1-2	Anlagda våtmarker bidrar till delmålet om grundvattenni- vår.

Miljökvalitetsmål	"Huvudsakligt miljömål" för antal projekt	Naturvårdsaspekt i målet	Direkt bidrag från LONA	Indirekt bidrag från LONA	Kommentar
Hav i balans samt levande kust och skärgård 	77	Ja, stark	1	3	Fokus på terrestra system och bevarandevärden.
Myllrande våtmarker 	75	Ja, stark	3	3	Omfattande bidrag från projekt som syftar till andra mål.
Levande skogar 	301	Ja, stark	2	3	Fokus på friluftsliv
Ett rikt odlingslandskap 	230	Ja, stark	3	3	Fokus på ängs- och hagmark
Storslagen fjällmiljö 	3	Ja, stark	0	0	Antalet projekt är för få för att rendera ett högre bidrag, även om dessa går i målets riktning.
God bebyggd miljö 	509	Ja, svag	1 (för målet som helhet) 2 (för naturvårdsdelarna i målet)	3	Fokus på närrecreation. Bidraget till naturvårdsdelarna bör betraktas i sitt sammanhang.
Ett rikt växt- och djurliv 	51	Ja, mycket stark	2	3	Målet tillkom efter LONAs start. Bidrag från i stort sett samtliga projekt i någon mån.

Tabell 17 Bedömning av LONA- satsningens direkta och indirekta bidrag till måluppfyllelse för miljökvalitetsmålen

4 Effekter av LONA som kan gynna miljö kvalitetsmålen på sikt

I föregående kapitel har LONA- satsningen analyserats i förhållande till vartdera miljö kvalitetsmål. Direkta och indirekta effekter av satsningen för målen har bedömts. De indirekta effekterna är svåra att bedöma, men det finns anledning till att tro att flera av dem har stor betydelse för naturvårdsarbetet i kommunerna och i förlängningen också för miljö kvalitetsmålen. I detta presenteras en samlande, diskuterande text om troliga indirekta effekter av LONA på miljö kvalitetsmålen.

4.1 Effekter på miljön

De effekter som LONA har gett och kommer att ge på miljön representeras av alla de insatser som har gjorts i LONA- projekten. Vissa av dessa ger direkta effekter i form av fysiska åtgärder i naturen medan andra ger indirekta effekter. En del av dessa indirekta effekter kommer sannolikt på sikt att generera nya direkta effekter. Detta gäller t.ex. genom att åtgärdsförslag i program sannolikt kommer att genomföras och att inventeringar kan används för att få arter eller områden skyddade. I LONA har t.ex. följande underlag, som kan generera direkta effekter framgent och på så vis påverka miljö kvalitetsmålen, tagits fram:

- Ca 700 naturvårdsinventeringar
- Ca 260 naturvårdsprogram
- Ca 160 förstudier

4.2 Ökad kunskap och ökat intresse

I LONA har drygt 76 miljoner kronor getts som bidrag till informations- och fortbildningsåtgärder.

Information om speciella geografiska områden antas i någon mån öka antalet besök till ett område samt göra besöken mer innehållsrika och angenäma. Informationen kan i sin tur dels leda till ökat intresse för och kunskap om naturvård och miljö, dels till ett intresse att bevara det som åstadkommit och att till skapa fler liknande objekt.

En del informations- och folkbildningsåtgärder har haft som syfte att få ut folk i naturen och synliggöra det som finns i människors närmiljön. Dels har flera informationsinsatser riktat sig mot skolan där utbildningsmaterial har tagits fram och övningar i fält har genomförts med elever. Utbildning har också riktat sig till lärare, vilket gör det lättare för dessa att genomföra denna typ av aktiviteter i ”egen” regi. På några håll har riktade satsningar på invandrare genomförts. ”Nysvenskar” har tagits ut i naturen inte bara för att lära om denna utan även bättre förstå hur den kan utnyttjas i rekreativa syften. Båda dessa typer av sats-

ningar kan antas ge nytta på sikt och detta inte bara visavi de naturvårdanknutna miljökvalitetsmålen. Kunskap om allemansrätt, hänsyn och att undvika slitage och nedskräpning, kan antas ge en större kunskap om miljöfrågor i stort, vilket kan antas även spilla över på de miljökvalitetsmål som inte har en tydlig naturvårdsanknytning.

4.3 Ökat samarbete

LONA- projekten drivs till största del av kommuner (840 projekt), men även till stor del av kommuner i samverkan med ideella föreningar (362 projekt). Det är även ganska vanligt att en ideell förening är projektägare (218 projekt) och det förekommer även samverkan mellan flera kommuner i projekten (37 projekt).

Nya samverkansformer mellan aktörerna i kommunen har skapats. De kontakter och det förtroende som skapats mellan olika aktörer kommer rimligen att ge en ökad skjuts i naturvårdsarbetet de kommande åren, vilket kan antas gynna även miljökvalitetsmålen.

4.4 Ökat intresse för naturvård i kommunal organisation

I LONA har de projektansökande kunnat söka statliga bidrag för hälften av projektkostnaden. Detta innebär att Sveriges kommuner själva har investerat mycket pengar, närmare bestämt drygt 400 miljoner kronor. Fördelat på de 261 kommunerna, i vilka LONA- projekt har bedrivits, blir det i genomsnitt ca 1 500 000 kronor per kommun. På detta sätt etableras förhoppningsvis naturvården mer långsiktigt i kommunerna.

LONA har inneburit att flera mindre kommuner som tidigare ej arbetat speciellt mycket med naturvård nu gjort detta. Detta har i sin tur medfört att ”någon” på kommunen har ansvarat för detta och därmed gett dessa frågor ett tydligare ansikte och kanske till och med en mer framskjuten plats i budget- och verksamhetsplanering.

I de genomförda intervjuerna framkommer att LONA har påverkat inställningen och engagemanget till naturvård i kommunerna. Av 29 respondenter uppger 90 procent att så är fallet. I 46 procent av dessa har inställningen påverkats Mycket. Det poängteras att LONA har fört upp naturvårdsfrågan på dagordningen i kommunernas arbete. De som traditionellt arbetar med naturvård på kommunerna har genom LONA ”haft något att komma med”.

Det stora antal inventeringar och naturvårdsprogram som tagits fram inom LONA kan antas ge ökad stringens i det kommunala naturvårdsarbetet och ge

betydligt bättre förutsättningar för att integrera naturvård i den kommunala planeringen.

I tre web-enkäter till LONA-ansvariga på kommun, länsstyrelse och externa aktörer framgår att en majoritet av de svarande i samtliga svarandegrupper känner till/har observerat effekter av den delaktighet som LONA åstadkommit. De tydligaste positiva effekterna rör antalet individer som nås av naturvårdsarbetet, omfattningen på det naturvårdsarbete som bedrivs, samt intresse och lokalt politiskt stöd för naturvårdsarbetet. Svaren om effekter på kommunernas organisation för naturvårdsarbete är mer svårtolkade. För information om enkäternas frågor och svar se bilaga 2.

4.5 Synergier med andra samhällsmål

Projekt som förutom naturvårdsnyttan ger ett påtagligt bidrag till något annat angeläget samhällsmål och får positiv uppmärksamhet i media kan antas få fler tillskyndare. Om turism, regional utveckling, arbetsmarknad mm påverkas gynnsamt av en naturvårdsåtgärd är det lättare att få den till stånd, men det innebär även att intresset för att genomföra naturvårdsåtgärder generellt sett ökar. Inte nödvändigtvis genom att fler inser den ekologiska betydelsen av naturvård men väl genom att fler ser att naturvårdsinsatser kan ge önskvärda bieffekter och stärka kommunens eller ortens varumärke.

LONA har haft ett betydande inslag av satsningar där naturvård, folkbildning och närrekreation integrerats. Man har t.ex. fått upp ögonen för att friluftsliv kan ske utan att skada naturvärden och att det finns värden i naturen som är intressanta för friluftsliv och turism. Detta, samt att projekten oftast är sprungna ur lokala och ej sällan ideella initiativ bör ha bidragit till att man åstadkommit något som i hög grad uppskattas, utnyttjas och vidmakthålls. I flera redovisningar kan man läsa att ”projektet rönt stor uppmärksamhet” ”oväntat många infann sig” mm. Framgång föder framgång och det är rimligt att anta att LONA som helhet bidragit till ett ökat intresse för naturvårdsåtgärder som kommer att ge en pay-off de kommande åren, vilket i sin tur bidrar positivt till miljökvalitetens målen.

5 Slutsatser

5.1 LONAs bidrag till måluppfyllelse för miljö kvalitetsmålen

LONA har bidragit till måluppfyllelse, i större eller mindre grad, till tio av de 16 nationella miljö kvalitetsmålen, mer till sju av de tio och betydligt mindre till övriga tre. Till sex av målen kan satsningen inte sägas ha bidragit till måluppfyllelse alls eller i så ringa grad att en bedömning inte låter sig göras.

Vilka mål satsningen har bidragit till handlar till stor del om målen koppling till naturvård. I princip gäller; ju mer naturvårdskoppling målet har, ju större bidrag till måluppfyllelse från LONA. Projekt har främst gynnat miljö kvalitetsmålen; *Ett rikt odlingslandskap, Myllrande våtmarker, Levande sjöar och vattendrag, Levande skogar Ett rikt växt- och djurliv, God bebyggd miljö samt Hav i balans samt levande kust och skärgård.*

I ansökan om LONA- bidrag har flest projekt angett att miljö kvalitetsmålet *God bebyggd miljö* är det mål som projektet huvudsakligen antas bidra till. Målet har också fått ett relativt stort bidrag till måluppfyllelse från LONA, inte minst med tanke på det stora antalet projekt. Det finns dock andra mål, såsom *Ett rikt odlingslandskap och Myllrande våtmarker*, som i denna utvärdering har bedömts få ett än större bidrag till måluppfyllelse från LONA. Till stora delar beror detta på att endast en liten del av målet *God bebyggd miljö* kan sägas ha naturvårdskoppling. Till viss del beror det också på att *God bebyggd miljö* och även *Levande skogar*, som också är ett frekvent mål, många gånger har angetts när projektet utförs tätortsnära, men att projektet är av en karaktär som även gynnar andra miljö kvalitetsmål, t.ex. så har våtmarker och småvatten anlagts tätortsnära och i skogar.

Intresset för den tätortsnära naturen har varit stor i LONA. Detta är i överensstämmelse med Naturvårdsskrivelsen och LONAs målsättning, där vikten av tätortsnära natur lyfts fram för att ge möjlighet till det dagliga friluftslivet. Detta har, förutom *God bebyggd miljö*, även gynnat målet *Levande skogar*. Skog är en vanlig och ”tätortsnära naturtyp” i svenska kommuner. Värt att notera är att intresset för ängs- och hagmarker och våtmarker har varit stort. En proportionellt sett stor del av åtgärderna har riktats mot dessa naturtyper. Även vatten, och då i synnerhet rinnande vatten, har också fått många åtgärder dedicerade, vilket till viss del torde bero på att miljöer längs vatten är mycket attraktiva samt att fritidsfiskets utövare varit på hugget när det gäller att söka projektmedel.

Även mål som inte innehåller naturvårdsaspekter eller mycket svaga sådana har fått ett visst bidrag till måluppfyllelse från LONA. Detta gäller *Bara naturlig försurning*, *Ingen övergödning*, och *Grundvatten av god kvalitet*. Det sistnämnda gynnas t.ex. genom de våtmarker som har anlagts inom LONA.

Det finns ett mål med stark naturvårdskoppling som inte kan sägas få något bidrag till måluppfyllelse och detta är Storslagen fjällmiljö. Detta kan dels bero på att antal län som berörs av målet är få och att de lokala naturvårdsbidragen per län har fördelats baserat på antal kommuner samt befolkningsunderlag, vilket gör att mer medel fördelats per areal i befolkningstäta län. En annan förklaring går att finna i intresset och fokus på tätortsnära projekt.

För de övriga miljö kvalitetsmålen som inte kan sägas få något bidrag till måluppfyllelse från LONA gäller generellt att det heller inte var att vänta. Det är inte rimligt att förvänta sig effekter på ozonhålet eller utsläpp av miljögifter från en satsning på naturvård. Däremot skulle de naturvårdsåtgärder som har utförts i högre grad möjligtvis kunnat ha kombinerats med insatser för att t.ex. minska biltrafiken vid besök till naturområden och på så vis gynnat även *Begränsad klimatpåverkan* och *Frisk luft*.

I miljö kvalitetsmålen och dess delmål ligger fokus på naturvärden. Flera av målen innehåller också allmänna hänvisningar till friluftsliv, vilket dock saknas så gått som helt i delmålen. Preciseringar av betydelsen av friluftsliv finns i större utsträckning i målen generationsperspektiv och i propositionstext *Svenska miljömål - Ett gemensamt uppdrag*⁸. Fokus på människa och friluftsliv, relativt naturvärden, är dock starkare i LONA än vad det är i miljö kvalitetsmålen.

Många åtgärder har genomförts med människan, i termer av besökare, flanör och motionär, som målgrupp. Stigar, leder, spänger, rastplatser mm har anlagts och information har tagits fram. Dessa åtgärder utförs ofta tillsammans med mer direkta naturvårdsinsatser och är ett led i att tillgängliggöra och marknadsföra t.ex. restaurerade naturområden. Stora ansträngningar läggs också på att öka kunskapen och intresset hos den unga generationen. Att människan kommer i förgrunden är närmast en naturlig följd av LONAs upplägg och ofta också en förutsättning för ett områdes skötsel och överlevnad. Det lokala engagemanget torde borga för att uppnådda resultat värnas och sköts och att flera projekt startar.

Miljö kvalitetsmålen innehåller inga direkta målsättningar om information och folkbildning, däremot är detta viktigt för miljö kvalitetsmålen uppfyllelse genom att ökad kunskap och ökat intresse för miljö och naturvård ger ökade förut-

⁸ Miljödepartementet (2005)

sättningar för att målen nås. De många informationsåtgärderna kan således ge indirekta effekter som kan komma miljökvalitetsmålen till del.

Det finns även andra indirekta/sekundära effekter av LONA som kan påverka miljömålsuppfyllelsen. Detta gäller bland annat i form av framtida fysiska åtgärder, d.v.s. när åtgärdsförslag i program förverkligas eller när gjorda inventeringar i sin tur leder till program eller reservatsbildningar. Men inte minst gäller det ett ökat lokalt engagemang; att nya aktörer har engagerats i naturvårdsarbetet och att nya samarbeten har inletts som på sikt kan generera nya projekt. LONA har antagligen bidragit med att naturvård har utförts där naturvård inte brukar bedrivas och har på så vis fyllt ett hålrum. Nationellt naturvårdsarbete förs till stora delar i natur som ligger långt från befolkningstäta områden. Eftersom LONA har strävat efter att få med många kommuner i arbetet, även sådana som inte i så stor utsträckning arbetar aktivt med naturvård, och eftersom en stor del av arbetet har utförts tätortsnära har dessa lokala aktiviteter till stor del skett i nya områden och av nya aktörer. Ett stort lokalt engagemang har märkts och många projekt har nått många människor och rönt stor uppmärksamhet i media.

5.2 Vad hade gjorts utan LONA?

LONA är en naturvårdssatsning där statliga bidrag parats med lokala medel och lokalt engagemang. Vi har redan konstaterat att det som gjorts inom LONA bidragit till uppfyllande av miljökvalitetsmål. En annan fråga är hur stor del av projekten som verkligen kan tillskrivas LONA. Vissa av dessa hade kanske förverkligats ändå. Ytterligare en fråga är i vad mån resultaten kommer att bestå. När de statliga medlen sinar kanske det saknas medel i den kommunala budgeten för att driva frågan vidare eller sköta det man uppnått.

I den web-enkät som LONA-ansvariga på kommunerna har besvarat framgår det att det statliga bidraget har haft en stor betydelse för de projekt som har genomförts. En övervägande del av projekten skulle inte ha kommit till stånd utan LONA-bidrag. Detta bekräftas även i de intervjuer som gjorts med ansvariga för LONA på kommunerna. För web-enkätens frågor och svar se bilaga 2. För intervjuernas frågor och svar se bilaga 3.

Enligt web-enkäten har LONA till 50 procent eller mer bidragit till att 86 procent av projekten har kunnat påbörjas. 30 procent av det totala antalet projekt startade helt beroende av LONA. Endast tre procent av projekten hade troligen kommit till stånd ändå.

I intervjuerna framförs att LONA har fungerat som en katalysator. Naturvårdsprojekt som inte har blivit genomförda under normala budgetförutsättningar har nu kommit tillstånd och projekt som hade fått vänta länge på genomförande har

kunnat genomföras tidigare. Genom LONA har flera i kommunerna fått upp ögonen för naturvård och frågan har kommit upp på agendan. Det är till och med en kommun som hävdar att tillsättandet av en kommunekologtjänst beror på LONA. Bidraget har gett de som redan arbetas med naturvård i en kommun mer att komma med vid t.ex. politisk föredragning. I andra kommuner har LONA inneburit att naturvården fått ett ansikte i förvaltningen vilket tidigare saknats.

I web-enkäten framgår det också att resultaten från projekten till en övervägande del bedöms kunna vidmakthållas med lokala medel. I 20 procent av projekten bedöms resultaten kunna bestå helt utan statliga medel. I 80 procent av projekten bedöms resultaten kunna bestå vid 20 procents bidrag eller mindre. Endast 3 procent är beroende av bidrag till 80 procent eller mer.

Enligt intervjuerna bedöms hälften upp till samtliga resultat kunna bestå utan ytterligare statliga medel. Drygt 30 procent av projekten kan bestå helt utan statliga medel. Ingen svarade att behovet var mer än 50 procent. Web-enkäten och intervjuerna visar trots allt att det finns ett visst fortsatt behov av statliga medel för att vidmakthålla uppnådda resultat.

5.3 Reflexioner inför för en eventuell ny LONA

Oaktat hur bra något genomförts och hur bra resultatet än blivit kan det alltid göras bättre. Under och efter ett arbete dyker det upp saker som är svåra att förutse från början, men som det går att dra lärdomar av. Detta gäller självfallet även en satsning som LONA. Nedan följer några reflexioner om LONA, som kan vara bra att tänka på inför en eventuell ny liknande satsning.

Satsningens fokus

Vad som är ett bra och önskvärt resultat av en satsning är till viss del en fråga om vilket perspektiv man anlägger, vilket intresse man företräder och inte minst vilka värderingar man har. Man kan på grund av detta ha högst varierande synpunkter på utfallet av LONA. Någon kan tycka att fokus på människan som besökare i naturen har varit för stort, medan andra kan tycka att det varit för lite av den varan. En del kan mena att det genomförts för få åtgärder i en viss naturtyp och för många i andra eller ha synpunkter på andelen fysiska åtgärder i relation till kunskapsuppbyggande åtgärder.

Om det är så att en klar och tydlig fokus önskas för en kommande satsning, så är det viktigt att ett beslut fattas om vilket detta fokus ska vara och att man sedan låter detta genomsyra såväl direktiv, utlysning, projektbedömning, beslut om medel samt resultatredovisning. Ett önskat fokus måste drivas konsekvent.

Ökad miljömålsnytta

Utfallet mot miljökvalitetsmålen kan bli större om vunna erfarenheter tas tillvara och beaktas inför en ny satsning. Ett sådant arbete består t.ex. av följande delar:

- Tydligare samband mellan åtgärd och miljökvalitetsmål
- Utpekande av prioriterade delar inom miljökvalitetsmål
- Bidrag till måluppfyllelse till annat än naturvårdsdelar av mål

Tydligare samband mellan åtgärd och miljömål

I LONA har den sökande haft att ange vilket miljökvalitetsmål som projektet anses gynna. Hur kopplingen mot detta miljökvalitetsmål ser ut är inte alltid speciellt utförligt beskriven. Här skulle det kunna finnas utrymme för att begära en utförligare, men fortfarande, kort beskrivning av:

- hur den planerade åtgärden/projektet kan antas gynna miljökvalitetsmålet
- vilken aspekt av målet man tagit fasta på
- hur utfallet kan mätas, t.ex. genom att antal hektar eller dylikt anges för ett områdesskydd och ställs i relation till antal befintliga hektar skyddad mark i kommunen/länet.

Detta skulle rimligen leda till såväl ökad miljömålsnytta som att underlätta utvärdering och resultatmätning. Dock endast under förutsättning att det följs upp vid ansökningsprocessen och kompletteringar begärs in om det är påkallat. Det skulle inte minst stimulera till läsning av miljökvalitetsmålen hos de sökande vilket i sig kan antas styra upp tankar och kreativitet i dessas riktning.

Detta måste dock ställas i relation till den enkelhet i ansökansförfarandet som har präglat LONA. Om det är för krångligt att söka medel kan detta avskräcka en del som skulle behöva komma igång med ett naturvårdsarbete. I de genomförda intervjuerna framkommer att LONAs administration har varit enkel och att det har lönat sig att även söka för mindre projekt. Detta jämförs med administrationen för att söka EU-bidrag, som anses mycket komplicerad. Enkelheten kan vara väsentlig för att få till stånd samarbeten och engagera ideella organisationer och/eller stressade kommuntjänstemän.

Utpekande av prioriterade delar inom miljökvalitetsmålen

Såväl i utlysningen som vid bedömningen av projekt för beslut om bidrag finns möjlighet att peka ut vissa aspekter som speciellt meriterande. Det kan dels gälla grovt för en fördelning miljökvalitetsmålen emellan genom att vissa biotoper pekas ut eller att projekt med viss inriktning prioriteras. Det kan även gälla en

fortsatt fördelning av bidrag mellan landets kommuner och län. En mall till stöd för bedömaren kan övervägas.

Bidrag till måluppfyllelse för annat än naturvårdsdelar i mål

LONA är en satsning på naturvård medan miljökvalitetsmålen behandlar ett vidare fält. Det finns anledning att förmoda att mycket av det som eftersträvas och genomförs inom ramen för naturvård skulle kunna utformas på ett sätt som ännu bättre gynnar även dessa andra aspekter av målen. Det kan dels gälla de delar av de naturvårdsanknutna målen som rör annat än naturvård, men även de mål som helt eller till helt övervägande del omfattar andra problemställningar än naturvård. Exempel på det första skulle kunna vara åtgärder för gynnande av långsiktig produktionsförmåga eller naturhänsyn vid naturresursutnyttjande. Exempel på det andra kan vara kopplingar till klimatmålet, dricksvatten, eller utsläpp av giftiga, försurande eller gödande ämnen. Med den kreativitet som kännetecknat LONA borde en hel del intressanta projektförslag dyka upp om sådant efterlystes. Några tänkbara exempel på projekt av detta slag skulle kunna tas fram för att stimulera till fler idéer.

Möjligheterna till utvärdering

Om en satsning ska utvärderas är det en fördel att planera utvärderingen samtidigt som satsningen planeras. På detta sätt blir utvärderingen enklare och mer kvalitetssäker. En utvärdering skulle förenklas redan genom att en del av det som föreslås ovan skulle genomföras. Såväl projektbeskrivningar som resultatredovisningar skulle ha mer substans för en hugad utvärderare. Uppgifter om areal och andra hårda parametrar skulle bli fler samtidigt som åtgärder skulle kunna knytas säkrare till urskiljbara aspekter av miljökvalitetsmålen. Det skulle då också öppnas möjligheter att ställa resultatet i relation till kostnaderna och göra jämförelser mellan olika län, projektyper mm i syfte att öka utfallet per satsad skattekrone. Utöver detta bör följande nedan beaktas för att underlätta en kommande utvärdering

Utvärdera inte innan majoriteten av projekten är avslutade

Att utföra en utvärdering på en satsning som ännu inte är genomförd är speciellt och kräver att vissa antaganden görs. Detta innebär naturligtvis vissa osäkerheter. Med de erfarenheter som nu finns från LONA torde det inte finnas något skäl att utvärdera en kommande satsning i sin helhet innan den är genomförd. Däremot skulle man mycket väl kunna utvärdera; kvalitén på ansökningarna, förekomst av vissa biotoper, fördelningen mellan olika kommuner och län, graden av samarbete med ideella organisationer och vilka dessa är mm. Det vill säga endast utvärdering av vissa moment i processen med syftet att identifiera behov av kompletterande åtgärder eller justerad styrning.

Informationslagring

En utvärdering underlättas av att all information om de ingående projekten samlas i en och samma databas. Det är då viktigt hur denna databas är uppbyggd så att det finns möjligheter att göra automatiska, statistiska uttag ur denna. I en databas lämpad för statistiska uttag ska så mycket egenskaper som möjligt hos projekt och åtgärder läggas i enskilda celler och inte i löptext. Följande uppgifter bör "ligga" i enskilda celler: Län, åtgärdskategori, kostnad, bidrag, huvudsakligt miljö kvalitetsmål, aspekter inom miljö kvalitetsmålet, naturtyp, organismgrupper, mått (hektar, antal), projektägare, typ av ideell aktör m.m. När uppgifterna ska läggas in bör det finnas förutbestämda val för de olika uppgifterna.

Referenser

5.4 Tryckta källor

Miljödepartementet, (2003) Förordningen (2003:598) om statliga bidrag till naturvårdsprojekt.

Miljödepartementet (2005) *Svenska miljömål- Ett gemensamt uppdrag. Prop 2004/05:150.*

Miljödepartementet (2007) *Regleringsbrev för budgetåret 2008 avseende Naturvårdsverket*

Miljömålsrådet (2008) *Miljömålen- Nu är det bråttom! Miljömålsrådets utvärdering av Sveriges miljömål 2008.* ISBN 978-91-620-1264-9

Naturvårdsverket (2006) *Erfarenheter av lokalanaturvårdsbidrag (LONA) i processperspektiv.* Rapport 5605

Regeringen (2002) *Regeringens skrivelse 2001/02:173, En samlad naturvårdspolitik, skr.2001/02:173*

Umeå universitet (2008) *Effekter av delaktighet i lokala naturvårdsprojekt (LONA)*

5.5 Hemsidor

Miljömålsportalen: www.miljomal.nu

Naturvårdsverket:

<http://swenviro.naturvardsverket.se/dokument/epi/lona/start.php>

Riksdagens hemsida: www.riksdagen.se

Statistiska centralbyrån: www.scb.se

5.6 Expertgrupp

Synpunkter på rapport och bedömning av miljömålsuppfyllelse har lämnats av följande personer:

Naturvårdsverket: Ingegerd Ward, Kerstin Åhstrand, Henrik Schreiber, Ulrica Hagbart, Anna Wahlström, Mark Marisink, Amanda Palmstierna, Jorid Hammersland, Per-Olof Wikberg, Karin Skantze.

Skogsstyrelsen: Erik Sollander.

Jordbruksverket: Johan Wallander.

Boverket: Ylva Rönning.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län: Jennie Niesel.

Länsstyrelsen i Östergötlands län: Claes Svedlind.

Länsstyrelsen i Skåne län: Magnus Berglund.

Bilaga 1 Urval

Urval och uppräknig av urvalet

För att kunna studera ett antal av åtgärdena och projekten närmare har ett stratifierat urval på 300 åtgärder dragits. Ett stratifierat urval innebär att man i förväg bestämmer urvalsstorleken per kategori för att säkerställa att samtliga kategorier blir representerade. Ett helt slumpmässigt urval kan ge en dålig representativitet för den totala gruppen av åtgärder och de kategorier med minst antal åtgärder riskerar att bli helt utelämnade. Vid urvalet eftersträvades att få en rimlig fördelning och representation av projekt som var:

- genomförda respektive pågående.
- fysiska respektive informativa. Samtliga åtgärder i LONA tillhör en av sex åtgärds-kategorier. Tre av dessa har i detta urval klassats som fysiska och tre som informativa. Till de fysiska hör: *Områdesskydd, Vård/förvaltning* samt *Restaurering*. Till de Informativa hör: *Kunskapsuppbyggande, Framtagande av Underlag* samt *Information/folkbildning*.
- av olika ekonomisk storlek

Antalet åtgärder per urvalskategori presenteras i Tabell 18 nedan. För ett antal åtgärder saknades uppgift om bidragets storlek. Antalet är dock så litet att det kan försummas och något urval ur gruppen har därför inte dragits. Från varje av de övriga kategorierna har ett urval på 5 procent eller minst 15 åtgärder dragits slumpmässigt. Se Tabell 19 nedan.

För att resultaten ur urvalet ska bli representativa för samtliga åtgärder i LONA-satsningen har värdena för de kvantifierbara variablerna viktats. Denna viktning används när resultaten räknas upp. Varje urvalsgrupp, det finns 12 stycken, har sin egen uppräkningsfaktor. För att få fram denna tas för varje grupp; Andel åtgärder totalt i LONA som tillhör denna grupp/dividerat med/andelen i urvalet som tillhör denna grupp *multipliserat med * totalt antal åtgärder i LONA/dividerat med/antal åtgärder i urvalet.

Bidragsklass	Åtgärdstyp	Genomförda	Ej genomförda	Totalt
0-9999	Fysisk	125	378	503
	Informativ	200	556	756
10000-99999	Fysisk	320	1 060	1 380
	Informativ	417	1 343	1 760
100000	Fysisk	63	310	373
	Informativ	62	294	356
Bidrag saknas	Fysisk	17	28	45
	Informativ	43	51	94
Totalt		1 247	4 020	5 267

Tabell 18 Antal åtgärder per kategori

Bidragsklass	Åtgärdstyp	Genomförda	Ej genomförda	Totalt
0-9999	Fysisk	15	20	35
	Informativ	15	29	44
10000-99999	Fysisk	16	54	70
	Informativ	21	70	91
100000	Fysisk	15	15	30
	Informativ	15	15	30
Totalt		97	203	300

Tabell 19 Urval per strata

Bilaga 2 Web-enkät

Enkät till handläggare på kommunen

Nedan redovisas en sammanställning av frågor och svar från den web- enkät som gick till 165 kommuner som i maj 2008 hade åtminstone ett avslutat projekt. Enkäten besvarades av 119 kommuner, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 72 procent. Enkäten var ett samarbete med Umeå universitet, Statsvetenskapliga institutionen och utvärderingen *Effekter av delaktighet i lokala naturvårdsprojekt (LONA)*.

Hur många LONA-projekt finns i kommunen?

	Totalt	Andel
1	13	11%
2-3	28	24%
4-6	34	29%
Fler än 6	43	36%
Ej svarat	1	1%
Summa	119	100%

Hur många av dessa är avslutade och slutrapporterade?

	Totalt	Andel
Inget	8	7%
Färre än hälften	38	32%
fler än hälften	53	45%
Alla	17	14%
Ej svarat	3	3%
Summa	119	100%

Hur stor del av projekten i kommunen, i pengar räknat, bedömer du skulle ha kommit till stånd utan LONA-bidrag?

	Totalt	Andel
100 procent	1	1%
90 procent	2	2%
80 procent	0	0%
70 procent	0	0%
60 procent	1	1%
50 procent	12	10%
40 procent	7	6%
30 procent	12	10%
20 procent	21	18%
10 procent	14	12%
0 procent	36	30%

Kan ej bedöma detta	11	9%
Ej svarat	2	2%
Summa	119	100%

Hur stor del av de uppnådda resultaten från de avslutade projekten bedömer du kan bestå utan fortsatta statliga bidrag?

Data	Totalt	Andel
100 procent	24	20%
90 procent	15	13%
80 procent	32	27%
70 procent	13	11%
60 procent	5	4%
50 procent	6	5%
40 procent	1	1%
30 procent	4	3%
20 procent	1	1%
10 procent	1	1%
0 procent	1	1%
Kan ej bedöma detta	11	9%
Ej svarat	5	4%
Summa	119	100%

Enkät till länsstyrelse och övriga aktörer

En av frågorna som Umeå universitet hade utformat var även intressant för denna utvärdering. Den frågan har Umeå universitet även ställt till länsstyrelsen och föreningar.

Vilka effekter av den delaktighet (nätverk, samarbeten, engagemang – inom och utanför den kommunala organisationen) som LONA åstadkommit känner du till/har du observerat (flera svar möjliga)?

Svaret på frågan sammanställdes av Umeå universitet enligt nedan:

En majoritet av de svarande i samtliga svarandegrupper (kommun, länsstyrelse, extern aktör) känner till/har observerat effekter av den delaktighet som LONA åstadkommit. De tydligaste positiva effekterna rör antalet individer som nås av naturvårdsarbetet, omfattningen på det naturvårdsarbete som bedrivs, samt intresse och lokalt politiskt stöd för naturvårdsarbetet. Svar om effekter på kommunernas organisation för naturvårdsarbete är mer svårtolkade.

Svaren bygger på tre enkäter: 119 svarande kommuner (72 %), 17 svarande länsstyrelser (81 %) och 49 från externa aktörer (drygt 50 %).

Bilaga 3 Intervjuer

29 intervjuer med ansvariga personer för LONA- projekt i kommunerna har genomförts. Intervjuurvalet var totalt 35 stycken, 6 av dessa kunde inte nås, varför svarsfrekvensen är 83 procent. Följande kommuner intervjuades: Borås, Gotland, Helsingborg, Härjedalen, Härnösand, Högsby, Karlshamn, Kramfors, Köping, Leksand, Lidköping, Lindsberg, Linköping, Ljusdal, Lycksele, Mariestad, Mölndal, Oxelösund, Piteå, Ragunda, Sollentuna, Sölvesborg, Tjörn, Vaggeryd, Vaxholm, Åmål, Örebro. Nedan redovisas en sammanställning av frågor och svar i intervjuerna.

Ansvarar du för flera Lona-projekt?	Antal	Andel
Ja	30	86%
Nej	5	14%
Totalt	35	100%

I vilken naturtyp har projekten utförts? (flera alternativ kan väljas)	Antal	Andel
Generell	3	4%
Ängs- och hagmark	12	17%
Skog	18	26%
Spridningskorridor	1	1%
Generell vatten	1	1%
Rinnande vatten	5	7%
Sjö	6	9%
Hav	1	1%
Våtmark	3	4%
Strand	4	6%
Fjäll	1	1%
Geologi	1	1%
Åkermark	0	0%
Annat	14	20%
Totalt	70	100%

Är det några speciella arter av djur eller växter som har varit i fokus i projektet? (flera alternativ kan väljas)	Antal	Andel
Antal	35	40%
Generell	6	7%
Generell växter	6	7%
Lavar och mossor	4	5%
Träd	6	7%
Generell djur	2	2%
Kräl- och groddjur	2	2%
Ryggradslösa djur	4	5%
Däggdjur	0	
Fåglar	5	6%
Fiskar	1	1%
Mineral	0	
Annat	17	19%
Totalt	88	100%

Beskriv utifrån ditt perspektiv vilken typ av naturvårdsnytta projektet har gett:	Antal	Andel
Allmän kunskapshöjning och ökning av intresse och kunskap om naturvården hos allmänheten.	1	3%
Anledning för människor att komma ut i naturen. Få upp ögonen.	1	3%
Att få ett lövverksområde med anslutande våtmark säkrat för fågellivet. Rekreativsmöjligheterna är viktig del.	1	3%
Bevara ett större skogsområde till fri utveckling nära centralorten. Fäbovallen hävdas och byggnader bevaras. Friluftslivet har ökat något.	1	3%
Bidragit till att starta andra projekt.	1	3%
Det är en succé som gör att folk rör sig ute som förr inte varit intresserade. Skolklasser utnyttjar vandringen och det ger även positiva folkhälsoeffekter. Projektet kombineras med andra satsningar - Uterum för lärande.	1	3%
Ej klart, men slutförs inom ett år. Projektet säkerställer lokaler för flodpär musslan. Skötsel och bevarande säkerställs.	1	3%
Friluftsområde som fått skydd och skötselplan. Området har uppmärksamats. Samarbete med lokala föreningar har stimulerats.	1	3%
Förslag till skydd. Grund för reservatsbildande.	1	3%
Gamla stigar har renoverats som gör att man kan promenera i denna speciella miljö. Detta har lockat många besökare	1	3%
Grundinventering och förslag till åtgärder	1	3%
Hårt belastat fritidsområde i naturreservat. Projektet kommer att ge möjlighet att styra upp användningen av ett hårt belastat område, så att både naturskydd och fritidsintressen får plats. Även kulturaspekter ingår i projektet.	1	3%
Igenväxande mark har öppnats upp. Återställande av naturvärden och säkerställande av rekreation.	1	3%

Indirekt naturvårdseffekt att få ut fler människor inklusive de med funktionshinder. De får uppleva ett varierat landskap.	1	3%
Levandegöra. Skapa närhet till naturen och naturupplevelser.	1	3%
Lyft kunskapen om Fingermanholmen. Politiska ledet och privatpersoner har engagerats.	1	3%
Mest riktat sig till att få ut folk. Informativ naturvårdsnytta.	1	3%
Naturens hus har blivit en positiv symbol för naturvårdsarbetet i kommunen och länet. Bidragit till ett väldigt positivt anslag till den här typen av åtgärder. Dramatiskt stor betydelse bland invånare.	1	3%
Områdena har redan tidigare varit markerade som naturmark i detaljplanen och har skötts. I o m reservatsbildningen får man dock nu mål och plan för långsiktigt skötsel	1	3%
Området hade inte funnits kvar.	1	3%
Skog och mark bevaras som de var från början. Ängsmarkerna kommer fram.	1	3%
Skogen blir kvar.	1	3%
Skydd av natur genom reservat. Friluftslivet har ökat och kulturmiljön utvecklas. Död ved har ökat. Arter riktade mot tallen har fått bättre förutsättningar. Vissa ängsmarker slagna. Ökad mångfald på växtsidan.	1	3%
Stimulera för ökat nyttjande av området för rekreation och friluftsliv.	1	3%
Synliggjort både natur och kulturvärden	1	3%
Tanken är att stärka arter som gynnas av lövdominerad skog med riklig tillgång på död ved. Området har även ett rekreativsvärde.	1	3%
Viktigast är att människor i närområdet upptäcker sin omgivning.	1	3%
Öka intresset generellt för området. Konkreta återupptagen hävd av ängsmark.	1	3%
Ökat engagemang. Säkerställande av ängsprojekt. Gamla brukningsmetoder. Ökar intresset och skapar överlevnad.	1	3%
(tom)	6	17%
Totalt	35	100%

Hur stor del, i pengar, räknat bedömer du skulle ha kommit till stånd utan Lona-bidrag.	Antal	Andel
0 procent	10	29%
10 procent	2	6%
20 procent	1	3%
30 procent	3	9%
50 procent	4	11%
70 procent	1	3%
80 procent	2	6%
Kan ej bedöma detta	6	17%
(tom)	6	17%
Totalt	35	100%

Kommentar:	Antal	Andel
Angelägna projekt valdes ut, varför de i stor utsträckning hade genomförts i alla fall. Genomförandetakten är dock mycket högre nu.	1	3%
Ej genomförbart utan Lona. Obs att respondenten endast har inblick i ett Lona-projekt.	1	3%
Har varit incitament för att komma igång. Kanske andra typer av finansiering hade funnits.	2	6%
I dag inga pengar alls när Lona inte pågår. Bara några procent, men kan ej bedöma.	1	3%
Ingenting i många projekt. Lite i skolprojektet.	1	3%
Inget driv utan Lona. Naturreservat finns i översiktsplanen, men inga pengar hade nog satsats.	1	3%
Lona har bidragit till acceptans. Andelen osäker.	1	3%
Lona har haft otroligt stor betydelse.	2	6%
Lona-pengar var motorn. Möjligt att kommunen satsat utan. Men detta var det som fick igång det. Kommunen har fortsatt att satsa. Vissa projekt hade aldrig blivit av.	1	3%
Låg aktivitet	1	3%
Malmöprojektet hade kommit tillstånd eftersom det bara är underlag till beslut. Det andra troligen också, men med lägre kvalitet.	1	3%
Naturens hus hade inte kommit till stånd. Bidraget var helt centralt. Annat hade kunnat kommit till stånd.	1	3%
Pengarna gick till återuppbyggnaden av bron, till personal och material. Projektet hade knappast blivit av utan bidrag. Ett stort TACK till Naturvårdsverket att ge bidrag. Bron skulle egentligen rivas och man hade utan bidrag inte kunna erhålla och renovera.	1	3%
Respondenten är inblandad i ett projekt. Högre tempo idag. Insatser som inte hade blivit genomförda kommer till stånd.	1	3%
Själva reservaten hade nog blivit av också utan bidrag. Bidraget har använts för att skapa en utökad dialog med Naturskyddsföreningen och andra föreningar under reservatsbildningen.	1	3%
Tidsperspektivet. Påskyndat genomförandet.	1	3%
Vissa hade inte kommit till alls.	1	3%
Vissa projekt hade inte blivit av. Vissa fick en knuff och kom igång tack vare stödmöjligheten.	1	3%
(tom)	15	43%
Totalt	35	100%

Hur stor del av de uppnådda resultaten från de avslutade projektens bedömer du kan bestå utan fortsatta statliga bidrag?	Totalt	Andel
100 procent	10	29%
50 procent	3	9%
70 procent	6	17%
80 procent	1	3%
90 procent	3	9%
Kan ej bedöma detta	6	17%
(tom)	6	17%
Totalt	35	100%

Kommentar:	Totalt	Andel
Alla behöver skötas. Kanske inte skötsel fullt ut. Pengar till parkförvaltningen, men svårt att bedöma var de lägger dem.	1	3%
Beror på engagemang. Just Vålen är svårt på grund av att det är en ö.	1	3%
De försöker få in projekten i ordinarie verksamhet och skapa lokalt engagemang för projekten. EU-stöden är viktiga i ängsprojekten som annars hade haft svårt att överleva. Definitivt inte 100 procent.	2	6%
Det måste bestå	1	3%
Ej bidragsberoende, utan går in i ordinarie verksamhet. Obs att respondenten endast har inblick i ett Lona-projekt.	1	3%
Fingermanholmen kommer att kunna vidmakthållas fullt ut. Andra är osäkra. Beror på hur projekten är utformade, t ex om de ingår markanvändningsplaner.	1	3%
Flertalet projekt kommer in i ordinarie verksamhet. För att sköta Sandviken krävs troligen samarbete med Skogsstyrelsens arbetslag.	1	3%
Har bidragit till att starta process som är kopplad till budget och arbetsformer. Naturvårdsprogram och sektorsövergripande naturvårdsgrupp finns. Även om resurserna skärs ner finns arbetssättet kvar, varför inte allt förfaller.	2	6%
Hög nivå. Ej startat om man inte kunnat ta hand om projekten. Lätt att få till investering, men svårare till drift/skötsel, vilket kanske är synd.	1	3%
Inget är avslutat idag	1	3%
Kommunen har fortsatt drift av åtgärderna	1	3%
Lindesjön kommer att bestå. Vissa andra kan vara svåra att få fortsättning med. Naturvårdsprogrammet ger bestående arbetsmaterial.	1	3%
Låga driftskostnader i projekten ger förutsättningar för visst vidmakthållande. Driften är ett problem - kanske något som också borde kunna få bidrag.	1	3%
Man har bildat en förening som idag har mellan 100 och 150 medlemmar som gör att man klarar av underhållet av bron och stigarna	1	3%
Naturvården har driftbudget i Örebro. Projektet införlivas.	1	3%
Naturvårdsplanen 100 procent. Även ideell förening 100 procent. Tidsaspekten saknas i frågan.	1	3%
Olika nivåer. Samtliga kommer till viss del fortsätta.	1	3%

Projekten är upplagda så att de skall ha minimal löpande kostnad. För de verksamheter som kräver fortsatta kostnader tas handlingsplaner fram som införlivas i den kommunala verksamheten.	1	3%
Respondenten är inblandad i ett projekt. Projektet är ej avslutat.	1	3%
Skötseln kommer man att klara inom ordinarieverksamhet. Det kan dock hända att man söker pengar för ytterligare skötsel framöver.	1	3%
Stora variationer beroende på vem som är huvudman för förvaltningen av den genomförda åtgärden. Kommunen 90 procent. Föreningar mycket stor variation, men kanske 50 procent i genomsnitt. Sammanvägt blir väl det 70-80 procent.	1	3%
Två av tre projekt kommer att fortleva utan stöd genom att de införlivas i kommunal verksamhet. Östermoskogen är komplicerad och behöver stöd.	1	3%
(tom)	11	31%
Totalt	35	100%

Har Lona påverkat inställningen/engagemanget till naturvård i kommunen?	Antal	Andel
Ja, en del	12	34%
Ja, lite	2	6%
Ja, mycket	12	34%
Oförändrat	3	9%
(tom)	6	17%
Totalt	35	100%

Kommentar:	Totalt	Andel
Alla blir mer upplysta	1	3%
Bidraget har ökat aktiviteten kraftigt. Genom delfinansieringen startar kommunen projekt som annars inte kommit till stånd (under denna tid).	1	3%
Bristande politiskt engagemang för miljöfrågor i kommunen.	1	3%
Diverse politiker har fått upp ögonen för att det bedrivs naturvårdsprojekt i kommunen	1	3%
Frågorna har kommit upp på agendan	1	3%
Fått frågan på agendan. Lona är bra finansieringsmässigt - pengarna står inte inne länge innan de betalas ut. Bra samverkan med länsstyrelsen. Få aktörer ger liten administration och pengarna kommer i stället ut och gör nytta.	1	3%
Fått upp frågan på. En ny tjänst som kommunekolog har inrättats.	1	3%
I en kärv kommunekonomi blir en enkel hjälp helt avgörande. Även mindre projekt genomförs. EU-pengar - då blir det stort och komplicerat. Lona har satt positiv fokus på naturvården. Lona-pengar var motorn. Möjligt att kommunen satsat utan. Men detta var	1	3%
Inga pengar hade kommit utan Lona. Att ha Lona med sig i bagaget när de föredrogs för kommunstyrelsen var ovärderligt. Nu slår politikerna sig för bröstet.	1	3%
Kommunen har tagit med bron i sin turistinformation. Man satsar möjligen lite mer på turism sedan bron har blivit återuppbyggt	1	3%
Lona har betytt otroligt mycket. Avgörande möjlighet att satsa. Skapar trygghet.	2	6%
Mycket kraftigt ökade satsningar tack vare Lona-bidraget.	1	3%

Mycket positivt	1	3%
Positivt för projektet	1	3%
Skapat engagemang både bland föreningar och i kommunen.	1	3%
Synliggjort naturvård. Visat att man får mycket gjort för en förhållandevis liten budget.	1	3%
Väldigt positivt. Skapat en reell möjlighet att satsa på naturvård.	1	3%
(tom)	17	49%
Totalt	35	100%

Ytterligare frågor till de med som arbetat med områdesskydd

Har projektet lett till att ett reservat har bildats?	Antal	Andel
Ja	3	20%
Nej	8	53%
(tom)	5	27%
Totalt	15	100%

Om nej, med hur stor sannolikhet kommer ett reservat att komma till stånd?	Antal	Andel
100 procent	1	13%
90 procent	1	13%
Det är till 100% säkert. Det politiska beslutet tas i höst.	1	13%
Ja, mycket stor	1	13%
Mycket sannolikt	1	13%
Reservatet är bildat, men det var ej genom Lona-pengar. Betyder det ja på föregående fråga?	1	13%
Stor	1	13%
Stor sannolikhet	1	13%
Totalt	8	100%

Vad syftar områdesskyddet till?	Antal	Andel
Naturvärden	3	20%
Naturvärden + rörligt friluftsliv	3	20%
Rörligt friluftsliv	5	33%
(tom)	4	27%
Totalt	15	100%

Hur många hektar omfattar reservatet?	Antal	Andel
20	1	7%
2 ha	1	7%
235 ha varav 110 ha vatten	1	7%
24 ha + vatten	1	7%
27 ha	1	7%
31 ha	1	7%
8,7 ha	1	7%
Cirka 60 ha	1	7%
Totalt 600ha, Törnskogen: 400 ha, Rösjöområdet 200ha	1	7%
Utredningsområdet är 81,4	1	7%
(tom)	5	33%
Totalt	15	7%

WSP är ett globalt företag som erbjuder kvalificerade konsulttjänster för samhälle och miljö. Med drygt 100 kontor världen över och totalt 6 000 medarbetare är WSP ett av de största konsultföretagen i Europa och bland de tio största i världen. Verksamheten bedrivs huvudsakligen i Storbritannien och Sverige, men också i övriga Europa, USA, Afrika och Asien.

I Sverige är WSP ett rikstäckande konsultföretag med ca 1900 medarbetare. Verksamheten bedrivs inom följande affärsområden: WSP Arkitektur, WSP Analys & Strategi, WSP Byggprojektering, WSP Environmental, WSP International, WSP Management, och WSP Systems.